

รายงานฉบับสมบูรณ์
ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนไทยมุสลิม
ในสามจังหวัดชายแดนใต้

ชุดโครงการวิจัย
การเงินอิสลามกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปภัศร ชัยวัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวรัย บุญยमानนท์

สิงหาคม 2563

รายงานฉบับสมบูรณ์
ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนไทยมุสลิม
ในสามจังหวัดชายแดนใต้

Household Economic Vulnerability of Thai Muslims in
Three Southern Most Provinces

คณะผู้วิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทม ชัยวัฒน์ ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวรัย บุญยमानนท์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุดโครงการวิจัย “การเงินอิสลามกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นประเด็นการศึกษาได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการศึกษาความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตต่ำกว่าเส้นความยากจน ซึ่งจะทำให้การวางแผนนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนมีความชัดเจน และตรงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น งานศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ สังเคราะห์ปัจจัยที่สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำเสนอแนวนโยบายที่เหมาะสมต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยความเปราะบางในภาพรวมประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2560 ค่าเฉลี่ยความเปราะบางเท่ากับร้อยละ 46.56 ซึ่งกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ยความเปราะบางต่ำสุด ในขณะที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) มีค่าเฉลี่ยความเปราะบางที่ค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ทำให้สัดส่วนครัวเรือนเปราะบางใน 3 จังหวัดชายแดนใต้สูงกว่าพื้นที่อื่นอย่างชัดเจน (ร้อยละ 61.00 ร้อยละ 47.81 และร้อยละ 80.87 ในปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ตามลำดับ) สะท้อนถึงปัจจัยเชิงสาเหตุที่ทำให้นโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประสบในระยะที่ผ่านมา เป็นสาเหตุหลักที่เหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ซึ่งทับซ้อนกับปัญหาความยากจนในพื้นที่ โดยมีสาเหตุสำคัญจาก 1) ลักษณะครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกเด็กและผู้สูงอายุเกินกว่า 2 เท่าของจำนวนสมาชิกในวัยแรงงาน 2) ครัวเรือนมีภาระหนี้สินในที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัย หรือหนี้สินนอกระบบ 3) ครัวเรือนไม่มีหลักทรัพย์/เครดิตในการกู้ยืม เพื่อใช้ในการเข้าถึงแหล่งทุน และ 4) เหตุการณ์ในพื้นที่ เช่น ค่าครองชีพ/ต้นทุนการประกอบอาชีพสูง ภัยธรรมชาติ ราคาสินค้าเกษตรผันผวน สมาชิกในครัวเรือนติดยาเสพติด/บุหรี่ยาเสพติด สมาชิกครัวเรือนไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้ เป็นต้น

ทั้งนี้ แนวทางในการแก้ไขปัญหาของครัวเรือนส่วนใหญ่ เป็นการร้องขอความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา เจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นกลไกทางสังคมที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตาม จากข้อจำกัดในการดำเนินการ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่ไม่เพียงพอ ความไม่แน่นอนของงบประมาณ ส่งผลให้กลไกทางสังคมไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ทันทีและทั่วถึงทุกครัวเรือน ดังนั้น การพัฒนากลไกทางสังคมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จะเป็นแนวทางสำคัญในการช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนเปราะบางใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ให้สามารถเผชิญกับเหตุการณ์ในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

Abstract

The vulnerability of the household economy is an issue that garnered popular interest from its focus on the probability that a household will have less disposable income than the poverty line in the future, which helps poverty reduction policies be more specific and reach their targets better. The objective of this research is to study the vulnerability of the Thai-Muslim households in the Southern border provinces, synthesize its causes, and find methods to remedy said vulnerability in the form of appropriate policy recommendations.

The study shows that the average of vulnerability in Thailand has continuously decreased. In 2017, the average rate of vulnerability is 46.56 percent, with Bangkok holding the lowest rate in the country, while the Southern border provinces (Pattani, Yala, and Narathiwat) held relatively high vulnerability rate when compared to other areas, causing a much higher proportion of vulnerable households in the Southern border provinces (61.00 percent, 47.81 percent, and 80.87 percent in Pattani, Yala, and Narathiwat, respectively). This explains why poverty reduction policies have not been as effective as they should have thus far.

Risks that arose from past incidents in the Southern border provinces is the primary cause of the vulnerability in the household economy, compiled with the issue of poverty in the area as the result of 1) the characteristics of the households where children and the elderly more than doubles the number of members in working age 2) the households have land, real estate, or informal debts 3) households lack the asset/credit to make loans and gain access to capital 4) circumstances in the area, such as high cost of living or working costs, natural disasters, volatile agricultural product prices, drugs/cigarette/alcohol addiction by family members, and family members not being able to find work in the area, etc. The households usually try to address this by seeking help from community leaders, religious leaders, and state agents, which is definitely an interesting social mechanism. However, limitations in enforcement due to low manpower and the uncertainty of the budget causes such mechanism to malfunction, making timely and thorough interventions impossible. Thus, the development of the social mechanism to be more effective is an essential process in assisting the vulnerable households in the Southern border provinces to be ready to face future events.

บทสรุปผู้บริหาร

ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เป็นประเด็นการศึกษาได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย เนื่องด้วยเป็นการให้ความสำคัญทั้งในปัญหาความยากจน และโอกาสที่ครัวเรือนจะเป็นคนยากจนในอนาคต หรือเรียกรวมกันว่าปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนนั่นเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือน จะเป็นการหาความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนในอนาคต ในอีกด้านถือว่าการวิเคราะห์ความยากจนเชิงพลวัต ซึ่งผลการวิเคราะห์จะช่วยให้การวางนโยบายแก้จนมีความชัดเจน และตรงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น โดยเฉพาะกับพื้นที่ที่ยังคงมีความยากจนซ้ำซากอยู่

ดังนั้น การศึกษาเรื่องความเปราะบางทางเศรษฐกิจครัวเรือนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ในครั้งนี้ จึงเลือกวิเคราะห์ความเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่ประสบปัญหาความยากจนเรื้อรังมาเป็นระยะเวลานาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน สังเคราะห์ปัจจัยที่สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น เพื่อนำเสนอแนวนโยบายที่เหมาะสมต่อไป

การศึกษาครั้งนี้จะใช้ทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิที่เก็บโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ Household Socio-Economic Survey (SES) ในปี พ.ศ. 2552 (ค.ศ. 2009) พ.ศ. 2556 (ค.ศ. 2013) และ พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) ตามแนวคิดของ Chaudhuri (2003) ด้วยระบบสมการข้างต้นที่คำนึงถึงระดับความสำคัญของปัจจัยที่สังเกตได้ระดับครัวเรือน และปัจจัยที่สังเกตได้ระดับชุมชนนั้น จะใช้การประมาณการแบบ Multilevel analysis โดยวิธี Restricted Maximum likelihood (RML) (Azam & Imai (2012)) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ค่าความคลาดเคลื่อน (Error tem) ที่เหลือจากการประมาณการสมการถดถอยของรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน อันเป็นการฉายภาพรูปแบบรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในปีนั้น ๆ เพื่อนำไปคาดการณ์รายจ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตได้ นอกจากนี้ งานวิจัยจะทำการสำรวจความเป็นครอบครัวเปราะบางในพื้นที่ 4 จังหวัด (จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา) จำนวน 441 ครัวเรือน ตัวอย่าง เพื่อค้นหาสาเหตุของความเปราะบาง และแนวทางที่ครัวเรือนใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผลการศึกษา พบว่า ค่าเฉลี่ยความเปราะบางในปี พ.ศ. 2552 อยู่ที่ร้อยละ 55.52 ลดลงเหลือร้อยละ 52.97 ในปี พ.ศ. 2556 และร้อยละ 46.56 ในปี พ.ศ. 2560 กล่าวคือ ณ ปัจจุบัน การดำเนินนโยบายแก้จน และนโยบายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งผลให้ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในภาพรวมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในขณะที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดปัตตานี

จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส) แม้จะมีแนวโน้มความเปราะบางที่ลดลง แต่ยังคงมีค่าเฉลี่ยความเปราะบางในระดับค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ เมื่อพิจารณาสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้น¹ จะพบว่า สัดส่วนที่มีความครัวเรือนเปราะบางในภาพรวมมีแนวโน้มลดลงในทิศเดียวกับสัดส่วนครัวเรือนยากจน ตรงข้ามกับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ที่ยังคงมีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางจำนวนมาก (จังหวัดปัตตานีมีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางอยู่ที่ร้อยละ 61.00 จังหวัดยะลาอยู่ที่ร้อยละ 47.81 และจังหวัดนราธิวาสอยู่ที่ร้อยละ 80.87)

ตาราง 1 ความเปราะบางของครัวเรือน และสัดส่วนครัวเรือนเปราะบาง

ปี	ความเปราะบาง	ไทย	กทม.	กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
2552	Vulnerability	0.56	0.15	0.46	0.59	0.72	0.58	0.74	0.69	0.77
	Idiosyncratic vulnerability	0.55	0.17	0.46	0.59	0.72	0.56	0.74	0.67	0.76
	Covariate vulnerability	0.55	0.06	0.47	0.57	0.73	0.64	0.74	0.79	0.81
	Idiosyncratic/covariate	1.26	2.91	1.06	1.42	0.97	0.84	0.97	0.80	0.91
	poverty incidence	19.15%	0.79%	7.56%	24.73%	32.81%	12.85%	43.19%	33.94%	43.76%
	vulnerability incidence (ths=0.50)	58.66%	2.35%	43.86%	65.18%	82.63%	61.05%	81.89%	78.85%	85.87%
	vulnerability incidence (ths=0.29)	75.17%	13.70%	67.00%	85.06%	92.19%	81.50%	91.05%	90.64%	94.10%
2556	Vulnerability	0.53	0.16	0.40	0.59	0.71	0.52	0.62	0.58	0.74
	Idiosyncratic vulnerability	0.53	0.18	0.40	0.59	0.71	0.51	0.62	0.58	0.74
	Covariate vulnerability	0.53	0.03	0.43	0.59	0.70	0.54	0.62	0.58	0.72
	Idiosyncratic/covariate	1.58	7.24	0.89	1.00	1.03	0.93	1.05	1.01	1.06
	poverty incidence	12.29%	0.38%	4.06%	18.05%	20.37%	8.21%	32.01%	14.71%	28.41%
	vulnerability incidence (ths=0.50)	55.10%	3.59%	35.35%	64.00%	81.41%	52.25%	63.16%	62.68%	82.57%
	vulnerability incidence (ths=0.29)	72.48%	15.43%	56.99%	85.87%	91.92%	75.76%	82.32%	81.47%	93.16%
2560	Vulnerability	0.47	0.15	0.36	0.58	0.65	0.50	0.58	0.47	0.72
	Idiosyncratic vulnerability	0.47	0.16	0.36	0.58	0.65	0.50	0.58	0.46	0.73
	Covariate vulnerability	0.44	0.03	0.33	0.58	0.65	0.50	0.57	0.47	0.72
	Idiosyncratic/covariate	1.65	5.71	1.20	0.97	0.99	0.97	1.02	0.91	1.01
	poverty incidence	7.10%	0.40%	2.77%	11.35%	12.31%	7.46%	29.36%	8.59%	28.57%
	vulnerability incidence (ths=0.50)	45.93%	2.66%	29.46%	61.79%	73.27%	50.07%	61.00%	47.81%	80.87%
	vulnerability incidence (ths=0.29)	79.13%	13.63%	50.62%	83.03%	88.28%	73.08%	79.13%	70.30%	91.99%

หมายเหตุ: ths ย่อมาจาก Vulnerability Thresholds

เมื่อทำการแยกประเภทครัวเรือนเปราะบางจากแนวคิดของ Azam & Imai (2012) ออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มครัวเรือนยากจนและมีความเปราะบางจากการไม่สามารถเพิ่มรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Structural Vulnerable Poor: A) 2) กลุ่มครัวเรือนยากจนและมีความเปราะบางจากความแปรปรวนของ

¹ สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้น จะพิจารณาจากระยะเวลากำหนดทันที ค่า Vulnerability Thresholds อยู่ที่ 0.5

รายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Transitory Vulnerable Poor: B) 3) กลุ่มครัวเรือนยากจนแต่ไม่มีความเปราะบาง (Invulnerable Poor: C) 4) กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจนแต่มีความเปราะบางจากการไม่สามารถเพิ่มรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Structural Vulnerable Non-Poor: D) 5) กลุ่มกลุ่มครัวเรือนไม่ยากจนแต่มีความเปราะบางจากความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Transitory Vulnerable Non-Poor: E) และ 6) กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจนและไม่มีความเปราะบาง (Invulnerable Non-Poor: F) พร้อมวิเคราะห์สัดส่วนครัวเรือนเปราะบางในแต่ละกลุ่ม

ตาราง 2 กลุ่มครัวเรือนความยากจนและความเปราะบาง

ปี	กลุ่มความยากจนและความเปราะบาง	ไทย	กทม.	กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
2552	A Structural Vulnerable Poor	6.82%	0.00%	2.42%	5.14%	13.94%	5.24%	21.53%	11.91%	22.40%
	B Transitory Vulnerable Poor	11.72%	0.25%	4.74%	18.21%	18.37%	7.43%	21.09%	21.49%	20.96%
	C Invulnerable Poor	0.61%	0.54%	0.40%	1.38%	0.49%	0.17%	0.57%	0.54%	0.40%
	D Structural Vulnerable Non-Poor	3.54%	0.00%	2.13%	2.60%	5.97%	4.30%	6.08%	2.82%	8.02%
	E Transitory Vulnerable Non-Poor	36.58%	2.10%	34.58%	39.23%	44.35%	44.08%	33.19%	42.64%	34.49%
	F Invulnerable Non-Poor	40.73%	97.11%	55.73%	33.44%	16.87%	38.77%	17.54%	20.60%	13.73%
2556	A Structural Vulnerable Poor	3.47%	0.00%	0.73%	3.68%	7.16%	1.86%	7.58%	2.79%	10.18%
	B Transitory Vulnerable Poor	8.39%	0.09%	2.95%	13.50%	13.02%	5.78%	23.30%	11.81%	18.16%
	C Invulnerable Poor	0.43%	0.29%	0.37%	0.87%	0.20%	0.57%	1.13%	0.12%	0.08%
	D Structural Vulnerable Non-Poor	2.36%	0.00%	1.10%	1.62%	4.76%	1.69%	0.43%	1.27%	5.70%
	E Transitory Vulnerable Non-Poor	40.88%	3.50%	30.57%	45.19%	56.48%	42.92%	31.86%	46.82%	48.53%
	F Invulnerable Non-Poor	44.47%	96.12%	64.27%	35.13%	18.39%	47.18%	35.71%	37.20%	17.35%
2560	A Structural Vulnerable Poor	1.22%	0.00%	0.32%	2.10%	2.33%	1.09%	3.56%	0.28%	8.64%
	B Transitory Vulnerable Poor	5.64%	0.22%	2.29%	8.95%	9.74%	5.98%	24.22%	7.09%	19.01%
	C Invulnerable Poor	0.24%	0.18%	0.16%	0.29%	0.24%	0.39%	1.59%	1.22%	0.92%
	D Structural Vulnerable Non-Poor	1.16%	0.00%	0.36%	1.30%	2.75%	0.75%	0.99%	0.96%	3.43%
	E Transitory Vulnerable Non-Poor	37.91%	2.44%	26.49%	49.44%	58.45%	42.26%	32.23%	39.48%	49.79%
	F Invulnerable Non-Poor	53.83%	97.16%	70.39%	37.91%	26.49%	49.54%	37.41%	50.97%	18.21%

จากตารางแสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2560 กว่าครึ่งของครัวเรือนในประเทศไทยไม่ประสบปัญหาความยากจนและไม่มีความเปราะบาง (Invulnerable Non-Poor: F) ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานครและภาคกลาง ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากความแปรปรวนใน

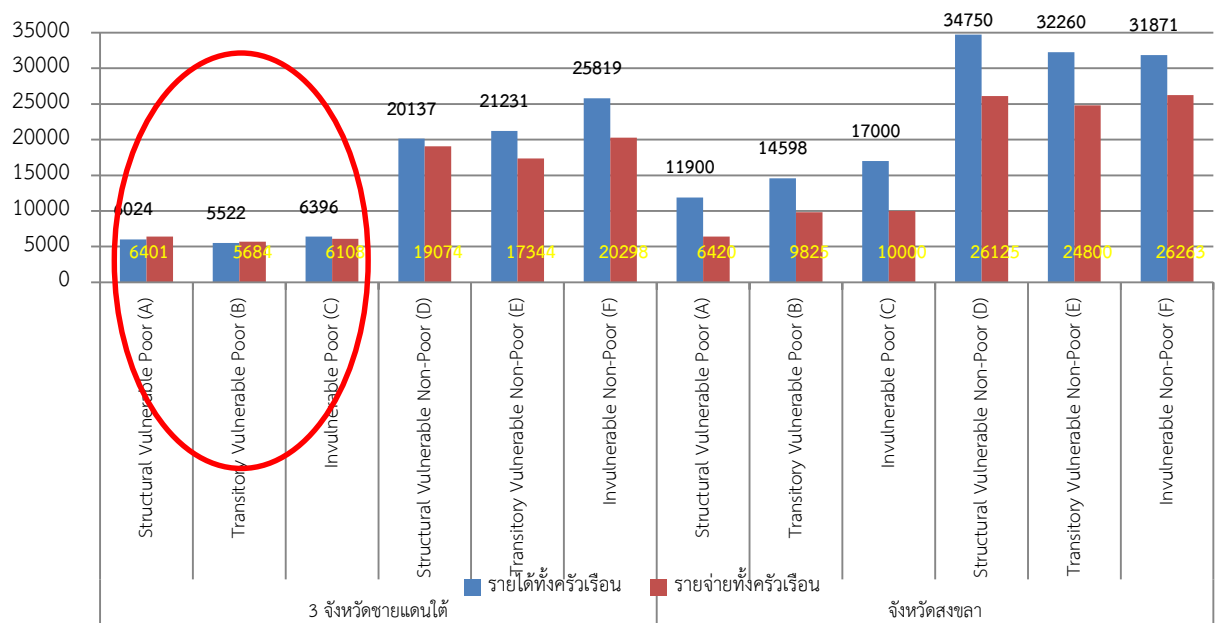
รายจ่ายเพื่อการบริโภคระดับสูง (Transitory Vulnerable Non-Poor: E) มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสอง มีสัดส่วนกว่าหนึ่งในสามของครัวเรือนทั้งหมดในประเทศ ในขณะที่ สัดส่วนของกลุ่มครัวเรือนเปราะบางประเภทอื่น ๆ มีค่อนข้างน้อย ดังจะเห็นได้ว่า ร้อยละ 5.64 ของครัวเรือนทั้งหมดเป็นครัวเรือนยากจนและมีความเปราะบางจากความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภค (Transitory Vulnerable Poor: B) ในขณะที่ครัวเรือนยากจนและเปราะบางจากการไร้ความสามารถในการเพิ่มรายจ่ายเพื่อการบริโภค (Structural Vulnerable Poor: A) จะมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 1.22 ใกล้เคียงกับกลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากการไร้ความสามารถในการเพิ่มรายจ่ายเพื่อการบริโภค (Structural Vulnerable Non-Poor: D) ที่มีสัดส่วนครัวเรือนเพียงร้อยละ 1.16 และสัดส่วนครัวเรือนที่น้อยที่สุดที่มีเพียงร้อยละ 0.24 คือ กลุ่มครัวเรือนยากจน แต่ความแปรปรวนทางด้านรายจ่ายก็มีค่าน้อยมากจนไม่ทำให้เป็นครัวเรือนเปราะบาง (Invulnerable Poor: C)

จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนที่มีความเปราะบางแต่ละประเภทมีขนาดแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค และการอ่อนไหวของระดับรายจ่ายเมื่อเผชิญกับความเสี่ยงต่าง ๆ โดยจากการศึกษาจะพบอิทธิพลของความเปราะบางในครัวเรือนในประเทศไทยเฉลี่ยกว่าร้อยละ 80 มาจากสาเหตุความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ หรือที่เรียกว่า Risk induce Vulnerability ในขณะที่ความยากจนที่เหนียวแน่นให้เกิดความเปราะบาง หรือที่เรียกว่า Poverty induce Vulnerability กลับมีอิทธิพลมากในช่วงเวลาอดีต หรือในบางพื้นที่ที่มีปัญหาความเปราะบางซ้อนทับความยากจน เช่น จังหวัดนราธิวาส สำหรับกลุ่มครัวเรือนเปราะบางใน **จังหวัดปัตตานี** ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มครัวเรือนเปราะบางจากความไม่แน่นอนในรายจ่ายเพื่อการบริโภค ไม่ว่าจะครัวเรือนนั้นจะยากจนหรือไม่ เช่นเดียวกับ กลุ่มครัวเรือนเปราะบางใน **จังหวัดยะลา** แต่ครัวเรือนส่วนใหญ่ในจังหวัดยะลาจะมีความยากจนค่อนข้างน้อย

จุดเด่นของลักษณะครัวเรือนเปราะบางในสามจังหวัดชายแดนใต้ คือ กลุ่มครัวเรือนที่มีอัตราการว่างงานสูง มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครัวเรือน มีระดับการศึกษาน้อย ประกอบอาชีพเกษตรกร การศึกษานี้จะลงพื้นที่สำรวจครัวเรือนที่ลักษณะเด่นตามกล่าวอ้าง เพื่อวิเคราะห์ภาพปัญหาเชิงลึกหรือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจในครัวเรือน ได้จำนวนกลุ่มครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ทั้งหมด 441 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนอยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานีจำนวน 114 ครัวเรือน ในพื้นที่จังหวัดยะลา 105 ครัวเรือน ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส 112 ครัวเรือน และในพื้นที่จังหวัดสงขลา 110 ครัวเรือน สามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างของกลุ่มครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เปรียบเทียบกับจังหวัดอ้างอิง (จังหวัดสงขลา) ดังนี้

1. รายได้-รายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน ครัวเรือนในสามจังหวัดมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยต่ำกว่าจังหวัดสงขลาเพียงเล็กน้อย ตรงข้ามกับรายได้ของครัวเรือนที่มีค่าต่ำกว่าเกือบ 3 เท่า แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่แน่นอนในการรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการยังชีพได้ นอกจากนี้กลุ่มครัวเรือนยากจนไม่ว่าจะเป็น Structural Vulnerable Poor (A), Transitory Vulnerable Poor (B) และ Invulnerable Poor (C) ในสามจังหวัดชายแดนใต้ ต่างก็ระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่สูงกว่ารายได้ ส่งผลให้เกิดหนี้สินภายในครัวเรือนจำนวนมาก จนกระทั่งครัวเรือนไม่สามารถรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพได้หากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันต่าง ๆ

2. ทรัพย์สิน-หนี้สินที่ถือครองโดยครัวเรือน ในด้านทรัพย์สินที่ครัวเรือนถือครองจะมีความคล้ายคลึงกัน ในทั้งสองพื้นที่ แต่สินทรัพย์ที่ถือครองโดยครัวเรือนที่อาศัยในจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่จะเป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าสูง เช่น รถยนต์ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น และเป็นสินทรัพย์ที่ครัวเรือนสามารถนำไปเป็นหลักประกันที่มีมูลค่าต่อสถาบันการเงินได้ ในขณะที่ครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จะถือครองทรัพย์สินที่มีมูลค่าไม่สูงมากนัก เช่น รถจักรยานยนต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ยากจะนำไปเป็นหลักประกัน หรือมีมูลค่าน้อย จากทรัพย์สินที่แตกต่างกันทำให้เห็นศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งเงินฉุกเฉิน ที่ครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้อาจต้องใช้การกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ของชุมชน คนรู้จัก หรือองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งหลักการเงินตามศาสนาอิสลามที่ทำให้ครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ใช้การยืมเงินคนรู้จัก มากกว่าการกู้ในสถาบันการเงิน สอดคล้องกับข้อมูลภาระหนี้สินที่พบว่า ครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้จะมีการยืมเงินคนรู้จักในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนในพื้นที่สงขลา อย่างไรก็ตาม หนี้สินหลักของทั้งสามจังหวัดชายแดนใต้และจังหวัดสงขลาคือหนี้เช่าซื้อรถ ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนยากจน จะมีหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย และหนี้ทุนการศึกษา เพิ่มเติมด้วย

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน แยกตามประเภทของครัวเรือน (หน่วย:บาท)

ที่มา: จากแบบสอบถาม

3. **เหตุการณ์ที่กระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือน** ในการสำรวจครัวเรือนทั้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ และจังหวัดสงขลา ถึงเหตุการณ์ที่กระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือน เป็นที่น่าสนใจว่า ปัญหาไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย การตั้งครุฑโดยไม่ได้คำตักมา และการมีความรุนแรงในครัวเรือนที่นำไปสู่การหย่าร้าง เป็นเหตุการณ์สำคัญที่หากเกิดในครัวเรือนสามจังหวัดชายแดนใต้จะกระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือน ในขณะที่การถูกละเมิดด้วยกลุ่มบุคคลจะสร้างผลกระทบต่อยาได้เพื่อการยังชีพทั้งสองพื้นที่

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ประสบนั้น ส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ การไม่มีงานทำ และปัญหาครอบครัว ในขณะที่ปัญหาด้านความปลอดภัย การถูกทำร้าย และการไม่สามารถเข้าถึงบริการภาครัฐไม่ปรากฏเด่นชัดในงานศึกษา สำหรับเหตุการณ์ที่ครัวเรือนในจังหวัดสงขลาเผชิญ จะมีความหลากหลายและมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจ เช่น เหตุการณ์ด้านความปลอดภัยในการเดินทาง และการมีแหล่งมั่วสุม แก๊งค์วัยรุ่น และการแข่งรถในพื้นที่ สิ่งที่น่าสนใจคือ ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่ครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เผชิญจะสร้างกระทบต่อฐานะทางการเงินมากกว่าครัวเรือนในจังหวัดสงขลา

ข้อมูลต่าง ๆ ข้างต้น แสดงให้เห็นปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความเปราะบางทางเศรษฐกิจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยลักษณะครอบครัว: ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกเด็กและผู้สูงอายุเกินกว่า 2 เท่าของจำนวนสมาชิกในวัยแรงงาน 2) ปัจจัยด้านภาระหนี้สิน: มีภาระหนี้สินในที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัย มีภาระหนี้สินนอกระบบ 3) ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งทุน: ไม่มีหลักทรัพย์/เครดิตในการกู้ยืม และ 4) ปัจจัยเหตุการณ์: ประสบเหตุการณ์ค่าครองชีพ/ต้นทุนการประกอบอาชีพสูง ภัยธรรมชาติ ราคาสินค้าเกษตรผันผวน มีสมาชิกครัวเรือนติดยาเสพติด/บุหรี่ยาเสพติด/เหล้า สมาชิกครัวเรือนไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้

ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กร รวมถึงกลุ่มบุคคลที่รู้จัก จะเป็นหนึ่งในหนทางที่กลุ่มครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่เลือกใช้ อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือจาก องค์กรทางศาสนา มีความโดดเด่นในฐานะเป็นผู้ช่วยเหลือที่ครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ บทบาทของมัสยิดและผู้นำศาสนา ที่ครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้พึ่งพิงเมื่อมีความเดือดร้อน หรือเกิดปัญหาในครอบครัว อิหม่ามและกองทุนชะกาต เป็นบุคคล/กองทุนที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนในพื้นที่ และเป็นสัญลักษณ์แสดงความเกื้อกูลในชุมชนที่เป็นจุดเด่นในพื้นที่

อย่างไรก็ดี การช่วยเหลือจากภาครัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ยังคงมีความจำเป็นต่อครัวเรือน แต่จากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ กำลังคน และกำลังทรัพย์ของหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้กลุ่มครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ อาจยังมิได้รับความช่วยเหลือเพื่อรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค อย่างเป็นรูปธรรม แต่ละครัวเรือนต่างมีแนวทางในการช่วยเหลือตนเองเบื้องต้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่สร้างความเปราะบางทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัว

ดังนั้น การสร้างกลไกทางสังคมจากตัวแทนชุมชนในพื้นที่ และผู้นำศาสนา ที่ทำหน้าที่สอดส่องดู หรือ เข้าพูดคุยกับคนในชุมชน รวมทั้ง การรวมกลุ่มชุมชนในการรับความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดการเกื้อกูล การใช้แรงงานในพื้นที่ซึ่งเป็นการสร้างงาน จะช่วยให้เกิดการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ประสานการทำงานกับมัสยิดอันเป็นศูนย์รวมของคนในพื้นที่ การใช้กรรมการมัสยิดเป็นแกนนำในการสอดส่องและดูแลคนในชุมชน รวมถึงการใช้กองทุนชะกาต เป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือชุมชนในช่วงเหตุการณ์สำคัญ และมีการบริจาคเงินกลับเมื่อปัญหาดังกล่าวจบสิ้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกองทุนออมทรัพย์ชุมชน กองทุนฌาปนกิจ กองทุนเพื่อการศึกษาในชุมชน ซึ่งจะเป็นกลไกเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาความเปราะบางของครัวเรือนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
บทสรุปผู้บริหาร	ค
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	9
1.3 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย	10
1.4 ขอบเขตวิจัย	11
1.5 วิธีการดำเนินงานวิจัย	11
1.6 แผนการทำงาน	12
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	12
บทที่ 2 วรรณกรรมปริทัศน์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ความแตกต่างระหว่างความยากจนและความเปราะบาง	13
2.2 แนวความคิดในการวัดความเปราะบางของครัวเรือน	15
2.3 วิธีการวัดความเปราะบางของครัวเรือน และปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา	16
2.4 ความเสี่ยงที่มีอิทธิพลต่อความเปราะบางของครัวเรือน	20
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	
3.1 วิธีการวัดความเปราะบาง	24
3.2 ปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับครัวเรือน และปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับชุมชน	26
3.3 จุดกำหนดค่าโอกาสความเปราะบางของครัวเรือน (Vulnerability Thresholds)	29
3.4 กลุ่มของความยากจนและความเปราะบาง	30
3.5 ข้อมูลในการศึกษา	32
3.6 การลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ	34
บทที่ 4 ผลการศึกษาความเปราะบางของครัวเรือน	
4.1 การประมาณการความเปราะบางของครัวเรือนเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ.2560	38
4.2 ภาพรวมความเปราะบางของครัวเรือนของประเทศไทยและสามจังหวัดชายแดนใต้	42
4.3 กลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้	50
4.4 สรุปลักษณะเด่นของครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจในสามจังหวัดชายแดนใต้	59

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 ปัจจัยที่เป็นสาเหตุ และแนวทางการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้	
5.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	62
5.2 ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความเปราะบางทางเศรษฐกิจ	70
5.3 แนวทางการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้	81
บทที่ 6 บทสรุป และแนวนโยบายที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้	
6.1 สรุปผลการศึกษา	87
6.2 แนวนโยบายที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้	89
6.3 ข้อจำกัดในการศึกษา	91
เอกสารอ้างอิง	92
ภาคผนวก	97

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 2.1 ปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ความเปราะบางครัวเรือน และวิธีการประมาณการ	17
ตาราง 2.2 ความเสี่ยงจากบุคคลและชุมชนต่อความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน	21
ตาราง 3.1 ตัวแปร ประเภทของข้อมูล และขอบเขตของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา	27
ตาราง 3.2 ข้อมูลค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุดของข้อมูล	33
ตาราง 4.1 รายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคน (บาท) และเส้นความยากจน (บาท/เดือน)	36
ตาราง 4.2 ผลการประมาณการ	38
ตาราง 4.3 ความเปราะบางของครัวเรือน และสัดส่วนครัวเรือนเปราะบาง	43
ตาราง 4.4 กลุ่มความยากจนและความเปราะบาง	47
ตาราง 4.5 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A)	51
ตาราง 4.6 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Transitory Vulnerable Poor (B)	53
ตาราง 4.7 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Invulnerable Poor (C)	54
ตาราง 4.8 ลักษณะเด่นครัวเรือนกลุ่ม Structural Vulnerable Non-Poor (D)	55
ตาราง 4.9 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	57
ตาราง 4.10 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Invulnerable Non-Poor (F)	58

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตาราง 4.11 ลักษณะครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจแต่ละประเภท	60
ตาราง 5.1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	62
ตาราง 5.2 สัดส่วนการถือครองทรัพย์สิน แยกตามประเภทของครัวเรือน	72
ตาราง 5.3 สัดส่วนการมีหนี้สินแยกตามประเภทครัวเรือน	74
ตาราง 5.4 เหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือนเปราะบาง	77
ตาราง 5.6 สัดส่วนของหน่วยงาน/องค์กรที่ให้ความช่วยเหลือครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่	82
ตาราง 5.5 แนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงิน	83

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 สัดส่วนคนจนของประเทศในกลุ่มอาเซียน	1
ภาพที่ 1.2 สัดส่วนคนจน จำแนกรายภาคปี พ.ศ. 2551-2560 (ร้อยละ)	2
ภาพที่ 1.3 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนมากที่สุด ปี พ.ศ. 2556 และ ปี พ.ศ. 2560 (ร้อยละ)	4
ภาพที่ 1.4 ร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามภาพแบบของครอบครัว พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2558	7
ภาพที่ 1.5 ดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว (FES Index)	8
ภาพที่ 1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	10
ภาพที่ 2.1 แนวคิดการวัดจำนวนคนจน ณ ช่วงเวลาหนึ่ง	13
ภาพที่ 2.2 แนวคิดความยากจนแบบ Transient poverty	14
ภาพที่ 3.1 กลุ่มของความยากจนและความเปราะบาง	31
ภาพที่ 4.1 สัดส่วนคนจนจำแนกตามพื้นที่ ปี พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560	37
ภาพที่ 4.2 สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้นและความเปราะบางในระยะกลาง	45
ภาพที่ 4.3 ค่าความเปราะบาง และสัดส่วนกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางของประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ.2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560	46
ภาพที่ 4.4 สัดส่วนของสาเหตุของความเปราะบาง	49
ภาพที่ 4.5 สัดส่วนครัวเรือนแยกตามกลุ่มความยากจนและความเปราะบาง	50
ภาพที่ 5.1 ร้อยละของกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง จากการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม	70
ภาพที่ 5.2 เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน แยกตามประเภทของครัวเรือน	71
ภาพที่ 5.3 เปรียบเทียบทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือนแต่ละประเภท	73
ภาพที่ 5.4 เปรียบเทียบภาระหนี้สินของครัวเรือนแต่ละประเภท	76

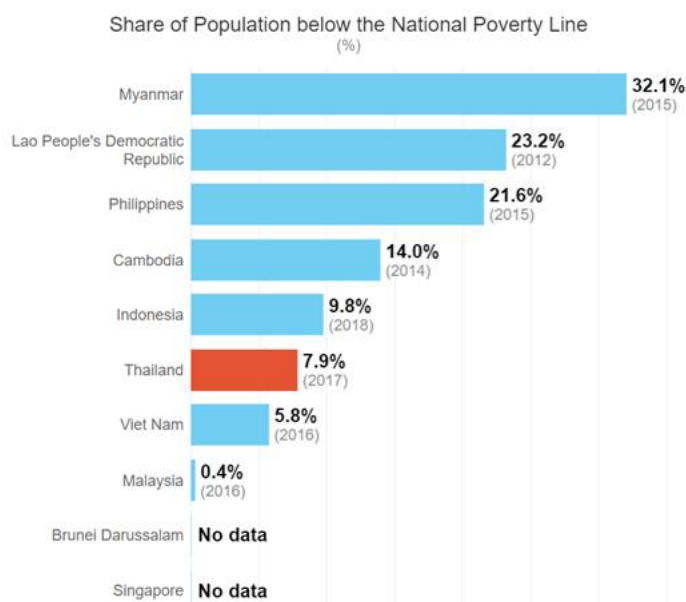
บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในปัจจุบัน ทุกประเทศต่างให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาความยากจน เนื่องด้วยเป็นปัญหาสำคัญที่นำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ เช่น ความไม่สามารถเข้าถึงสุขภาวะที่ดี การไม่ได้รับโอกาสในการเข้าศึกษาในการศึกษาระดับสูง รวมถึงปัญหาด้านอาชญากรรมในพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น เป็นปัญหาเศรษฐกิจที่เหนียวแน่นให้เกิดปัญหาสังคมได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่ อาจมีสาเหตุทางเดียวที่นำไปสู่ปัญหาสังคม แต่ปัญหาสังคมที่ถูกเหนียวแน่นให้เกิดขึ้น อาจย้อนกลับซ้ำเติมประชาชนในพื้นที่ให้มีความยากจนเพิ่มขึ้นได้ ปัญหาความยากจนจึงมีความทวีคูณเพิ่มมากขึ้น นำไปสู่ปัญหาความยากจนเรื้อรัง หรือความเปราะบางทางเศรษฐกิจของประชาชนที่มีอาจแก้ไขได้โดยนโยบายแก้จนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

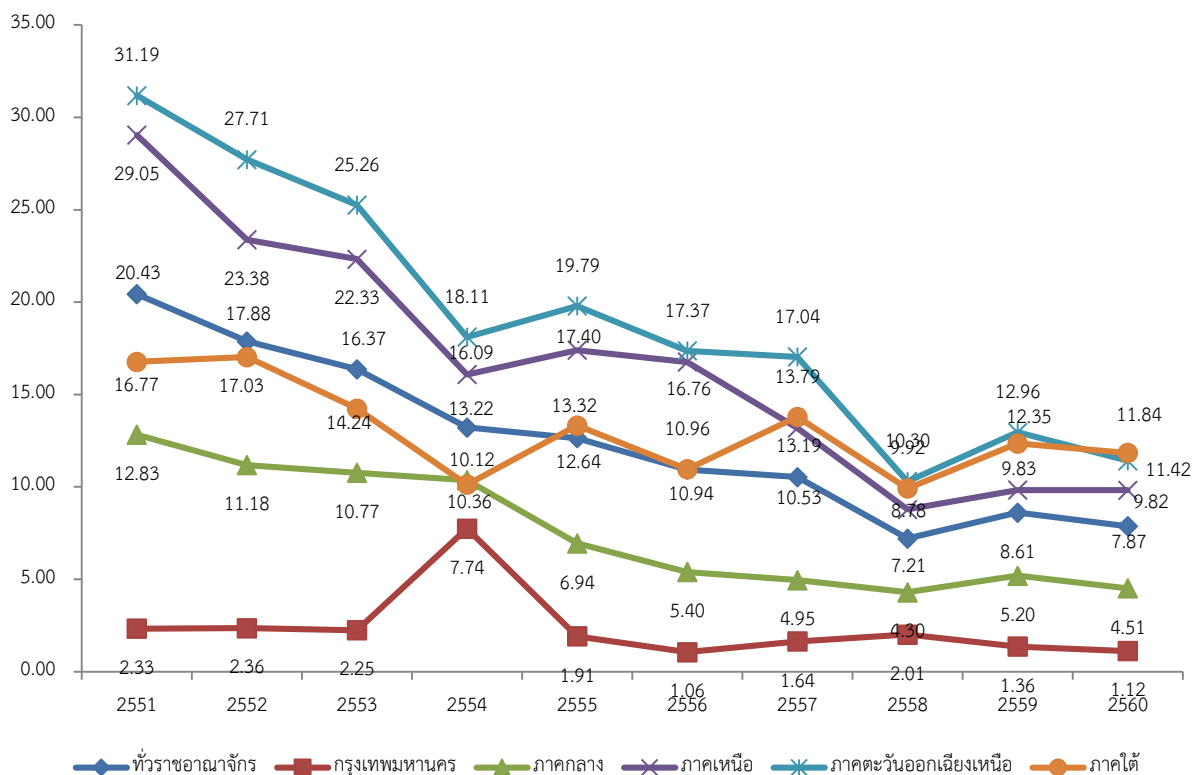
ภาพรวมประเทศไทย เป็นประเทศที่มีสัดส่วนคนจนที่ไม่สูงมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ เช่น ประเทศในกลุ่มอาเซียน กล่าวคือ ประเทศไทยมีสัดส่วนคนจนน้อยกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสัดส่วนคนจนที่ค่อนข้างน้อยนี้ เกิดจากการดำเนินนโยบายในการลดปัญหาความยากจนของภาครัฐที่มีต่อเนื่องมายาวนาน ทั้งนโยบายในด้านการเพิ่มรายได้ การให้เงินช่วยเหลือเพื่อใช้จ่ายสินค้าจำเป็น อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลจะต่อสู้กับปัญหาความยากจนมาระยะเวลาที่นานกว่าทศวรรษ แต่ปัญหาความยากจนก็ยังคงอยู่คู่กับสังคมไทยตราบนานนับ ปัจจุบัน

ภาพที่ 1.1 สัดส่วนคนจนของประเทศในกลุ่มอาเซียน

ที่มา: Asian Development Bank. Basic Statistic (2019)

เมื่อพิจารณาข้อมูลเชิงวิชาการ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการนำเสนอทวิเคราะห์ข่าวสารในพื้นที่สื่อ กล่าวได้ว่า ประเทศไทยเป็นหนึ่งประเทศที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปัญหาความยากจนในมิติเชิงพื้นที่ และกลุ่มอาชีพ เพื่อนำไประบุกลุ่มประชาชนที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ จำแนกตามตามภาคที่อยู่อาศัย และนโยบายแก้จนตามกลุ่มอาชีพ² รวมทั้ง ตามมิติพฤติกรรมการใช้จ่าย นำไปการที่ภาครัฐได้ใช้นโยบายแก้จน ทั้งตามลักษณะการใช้จ่าย³ ตามมิติอาชีพ ตลอดจนมิติอื่น ๆ ที่เมื่อรวบรวมแล้วพบว่า มีการดำเนินนโยบายแก้จนมากกว่า 10 ปี ส่งผลที่ชัดเจนในด้านการลดสัดส่วนคนจนในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ในพื้นที่ภาคใต้ นโยบายแก้จนกลับมิได้เห็นผลเท่าที่ควร

ภาพที่ 1.2 สัดส่วนคนจน จำแนกรายภาคปี พ.ศ. 2551-2560 (ร้อยละ)

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2560)

หากวิเคราะห์สัดส่วนคนจน ในช่วงปี พ.ศ. 2551 จนถึง พ.ศ. 2560 ตามภาพที่ 1.2 ฉายภาพสัดส่วนของคนจนที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ.2551 ประชากรไทยร้อยละ 20.43 เป็นคนจน⁴

² นโยบายแก้จนตามกลุ่มอาชีพ อาทิ นโยบายเงินผันเพื่อเกษตรกรในยุครัฐบาลนายกรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ

³ นโยบายแก้จนตามการใช้จ่าย อาทิ นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรคในยุครัฐบาลทักษิณ ชินวัตร นโยบายบัตรคนจนในยุครัฐบาลนายกรัฐมนตรียุทธ จันทโรชา

⁴ จำนวนคนจน หมายถึง จำนวนประชากรที่มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน และสัดส่วนคนจน คำนวณจากจำนวนคนจนหารด้วย จำนวนประชากรทั้งหมด คูณด้วย 100

สัดส่วนคนจนลดลงเหลือร้อยละ 7.87 เมื่อเข้าสู่ปี พ.ศ. 2560 หรือกล่าวได้ว่าปี 2560 เป็นปีที่สัดส่วนคนจนมีค่าน้อยกว่าร้อยละ 10 แสดงให้เห็นถึง ความมีประสิทธิภาพของนโยบายแก้จนของภาครัฐ ที่มีได้มุ่งในด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แต่มีทั้งนโยบายด้านการศึกษา สนับสนุนการสร้างสวัสดิการ การส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเงินทุนทางการเกษตร นโยบายด้านสุขภาพ และนโยบายส่งเสริมอาชีพ

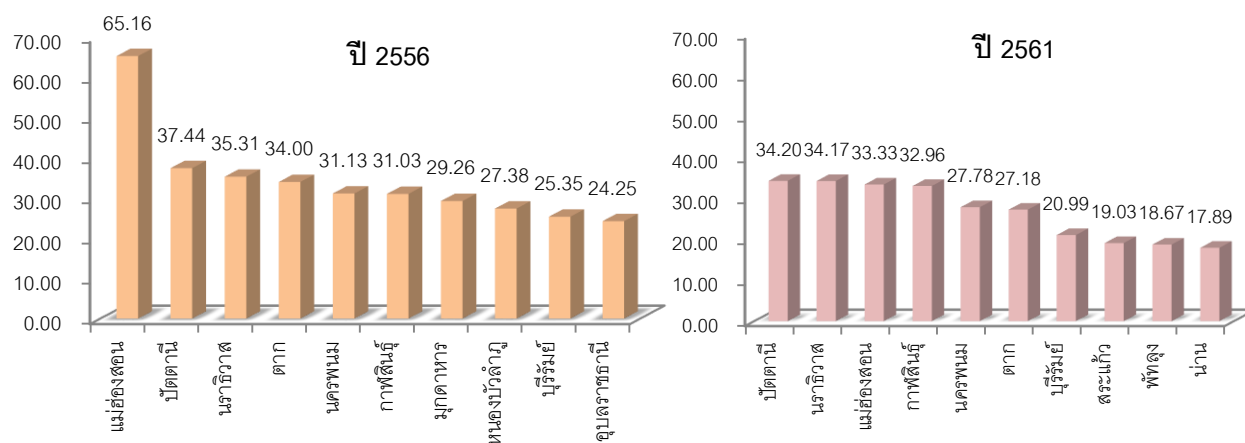
เมื่อพิจารณาลงตามรายภาค จะเห็นภาพชัดเจนของกลุ่มคนจนที่มีสัดส่วนค่อนข้างน้อยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และภาคกลาง เปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ในขณะที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสัดส่วนคนจนค่อนข้างสูง (เกินกว่าร้อยละ 20) ในช่วงแรก (ช่วงปี พ.ศ. 2551- พ.ศ.2553) เริ่มมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ โดยปี พ.ศ. 2551 พบว่า ประชากรร้อยละ 31.19 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และร้อยละ 29.05 ในภาคเหนือ เป็นกลุ่มคนจน เมื่อภาครัฐดำเนินนโยบายการส่งเสริมการเกษตร และนโยบายลดหนี้เกษตรกรผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งส่งผลดีต่อการช่วยเหลือเกษตรกร อันเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้สัดส่วนกลุ่มคนจนทั้งสองภาคนี้นี้ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ. 2560 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหลือประชากรเพียงร้อยละ 11.42 ที่เป็นคนจน ในขณะที่ภาคเหนือสัดส่วนคนจนเหลือเพียงร้อยละ 9.82 ความมีประสิทธิภาพของนโยบายดังกล่าว บรรเทาปัญหาความยากจนเฉพาะกลุ่มอาชีพได้อย่างชัดเจน

สำหรับความยากจนในพื้นที่ภาคใต้ มีความน่าสนใจอย่างมาก เนื่องด้วยในช่วงปี พ.ศ. 2551 นั้นภาคใต้มีประชากรคนจนภายในเพียงร้อยละ 16.77 เป็นสัดส่วนที่ไม่สูงมากนัก เมื่อเทียบกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่แนวโน้มการลดลงของกลุ่มคนจนในภาคใต้เป็นไปอย่างเชื่องช้า จนทำให้ในปี พ.ศ. 2560 ภาคใต้กลับเป็นภาคที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดในประเทศ โยสูงถึงถึงร้อยละ 11.84 ของประชากรในภาคทั้งหมด สะท้อนภาพความไม่มีประสิทธิภาพของนโยบายแก้จน หรือการที่ลักษณะความยากจนของประชากรในภาคใต้ไม่เป็นไปตามลักษณะอาชีพ หรืออาจมีปัจจัยบางประการที่ทำให้ความยากจนในพื้นที่ยังคงอยู่ แนวโน้มคนจนที่ลดลงในระดับที่ค่อนข้างน้อยในจังหวัดภาคใต้ สะท้อนความไม่มีประสิทธิภาพของนโยบายแก้จนที่ดำเนินการในปัจจุบัน

กลุ่มจังหวัดในภาคใต้อาจมิได้ประสบปัญหาความยากจนในทุกจังหวัด รวมทั้ง นโยบายแก้จนที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอด 10 ปีที่ผ่านมา อาจเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในบางพื้นที่ หรืออาจพลาดเป้าหมายกลุ่มประชากรยากจนในมิติอื่น ๆ ในบางพื้นที่ได้

จากข้อมูล 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจน (ร้อยละ) มากที่สุด ในปี พ.ศ. 2556 เรียงตามระดับสัดส่วนคนจนในระดับมากไปยังระดับน้อย จะพบจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดในประเทศ ณ ขณะนั้นคือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามมาด้วย จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดตาก จังหวัดนครพนม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดอุบลราชธานี ตามลำดับ โดย 6 ใน 10 จังหวัดเหล่านี้อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในปี พ.ศ. 2561 กลับพบว่า จังหวัดปัตตานี กลายมาเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนมากที่สุด และสัดส่วนคนจนดังกล่าวยังลดลงน้อยมาก เมื่อเทียบ

กับข้อมูลในปี พ.ศ. 2561 แสดงความไม่มีประสิทธิภาพของนโยบายแก้จนในพื้นที่ ในขณะที่จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนมากที่สุดลำดับถัดมา ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครพนม จังหวัดตาก จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสระแก้ว จังหวัดพิจิตร และจังหวัดน่าน

ภาพที่ 1.3 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนมากที่สุด ปี พ.ศ. 2556 และ ปี พ.ศ. 2560 (ร้อยละ)

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2560)

ข้อมูลข้างต้น สะท้อนให้เห็นปัญหาความยากจนสูงสุดเรื่อง⁵ ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดตาก และจังหวัดบุรีรัมย์ (สภาพัฒน์, 2560) ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจภายในพื้นที่ มีความอ่อนไหวต่อเหตุการณ์ปัญหาสังคม และปัญหาในมิติอื่น ๆ สอดคล้องกับข้อมูลดัชนีความก้าวหน้าของคน(Human Achievement Index: HAI) ในปี พ.ศ. 2560 ที่พบว่าจังหวัดที่มีปัญหาความยากจนสูงสุดเรื่อง⁵ จะมีการพัฒนาด้านคนที่ค่อนข้างต่ำด้วย เมื่อจำแนกปัญหาในการพัฒนาคนจะพบว่า แต่ละจังหวัดจะประสบปัญหาต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน โดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีปัญหาในด้านการเดินทางไปสู่สถานศึกษา มีระดับความก้าวหน้าด้านการศึกษาที่ต่ำ รวมทั้ง ระดับรายได้ที่ค่อนข้างต่ำอีกด้วย ส่วนจังหวัดนราธิวาสจะมีระดับความก้าวหน้าในด้านสุขภาพที่ต่ำ ขณะที่จังหวัดปัตตานีมีระดับความก้าวหน้าด้านชีวิตการงานต่ำ เป็นต้น (สภาพัฒน์, 2560)

จากการเปรียบเทียบ จะพบว่า นโยบายแก้จนที่ดำเนินมาในช่วง 5 ปี (พ.ศ.2556 – พ.ศ. 2561) จะลดสัดส่วนคนยากจนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างรวดเร็ว ในขณะที่นโยบายแก้จนกลับมีประสิทธิภาพน้อยในพื้นที่จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส ความแตกต่างในบริบทของพื้นที่ และเหตุการณ์สำคัญ เป็นอุปสรรคที่ขัดขวางผลลัพธ์ของการดำเนินนโยบายแก้จน ดังจะเห็นได้จาก จังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส อยู่ในพื้นที่ที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบ ประชากรทั้งสองพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ปลูกยาพารา ส่งผลให้ค่าของราคายางในระดับโลก ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงระดับรายได้ของครัวเรือน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลง

⁵ ความยากจนเรื่อง⁵ วัดจากจังหวัดที่ตกอยู่ในกลุ่ม 10 จังหวัดแรกที่มีความยากจนสูงที่สุดในช่วงปี 2543-2560

โครงสร้างของครอบครัว จากเดิมที่ส่วนมากเป็นครอบครัวขยาย กลับเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวข้ามรุ่น ทำให้สัดส่วนคนจนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ปรับตัวลดลงในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น

การเปลี่ยนสถานะจากการเป็นคนจน (Poor) มาเป็นคนไม่จน (Non-poor) ย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งจากการมีความสามารถในการสร้างรายได้ของบุคคลหรือครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น หรือเกิดจากการแทรกแซงของนโยบายภาครัฐที่มีผลต่อความสามารถในการใช้จ่ายของประชากร

ในขณะที่การเปลี่ยนสถานะจากการเป็นคนไม่จน (Non-poor) กลับไปเป็นคนจน (Poor) ย่อมเกิดได้จากเหตุการณ์ที่กระทบต่อสถานะทางการเงินของบุคคล หรือการลดความสามารถในการหารายได้ของบุคคล/ครัวเรือน โดยเหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนได้จากภาพปัจจัยภายในของครัวเรือน เช่น การปรับเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัว การมีผู้สูงอายุภายในครอบครัว การมีเด็กของครอบครัว เป็นต้น และปัจจัยภายนอกครัวเรือน เช่น การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ภาวะราคาพืชผลตกต่ำ การเกิดปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสถานะความเป็นคนจนกลับไปกลับมาของกลุ่มบุคคล/ครัวเรือน สามารถเรียกได้ว่า การมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจของบุคคล/ครัวเรือน

ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (Economic Vulnerability) และความยากจน (Poverty) จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน โดยความยากจนในบุคคลจะมีสาเหตุมาจากการถูกทอดทิ้ง หรือการขาดการเข้าถึงทางการศึกษา และสุขภาพ เป็นสำคัญ (Work Bank, 1990) ในขณะที่ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ จะมีการเกิดทั้งจากบุคคลผู้นั้นประสบภาวะยากจน หรือจากการไม่มีความแน่นอนในรายได้ (Morduch, 1994) สะท้อนให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจในภาคครัวเรือนได้ หากบุคคลที่มีความเปราะบางนั้น เป็นผู้สร้างรายได้หลักแก่ครอบครัว หรือเป็นผู้ที่กำลังทำงาน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ภาวะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน จะได้รับผลกระทบจากการที่ครัวเรือนดังกล่าวมีความเปราะบางในส่วนบุคคลหรือไม่ รวมทั้งผลกระทบจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น และส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือน

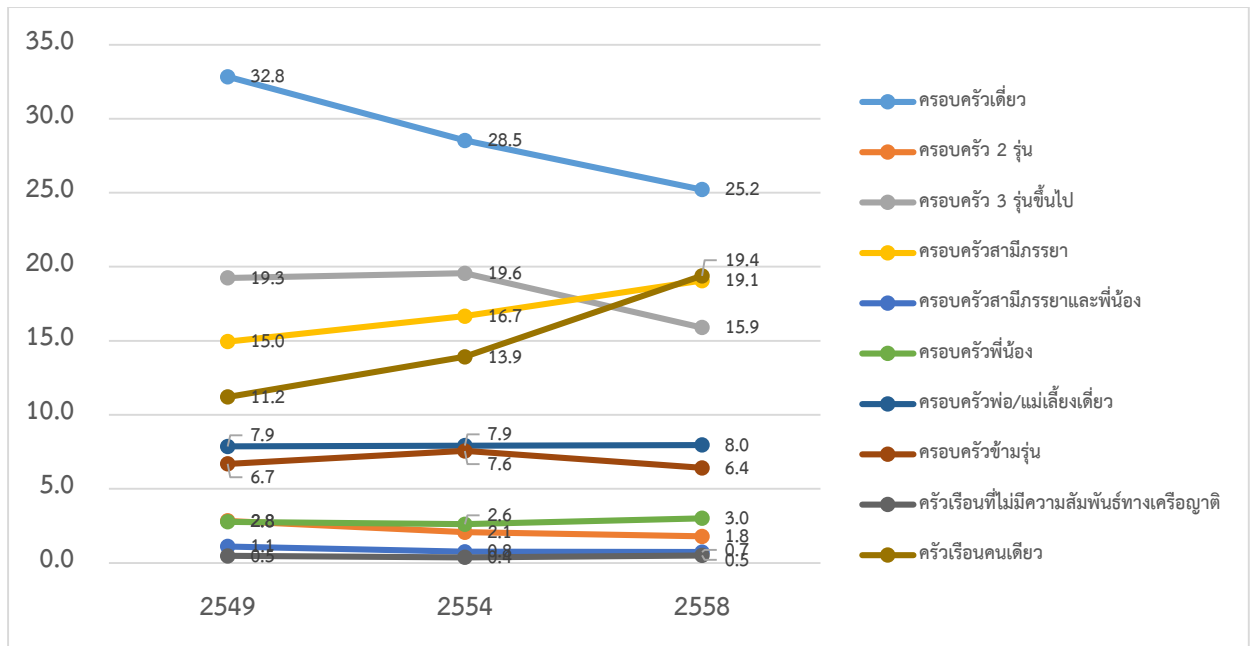
เมื่อเปรียบเทียบนิยามความยากจนตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะพบว่า ความยากจน เป็นการวัดค่าใช้จ่ายในที่เกิดขึ้นช่วงระยะเวลาสั้น และมีลักษณะเป็นแบบ static (Moser, 1998) ในขณะที่ความเปราะบางนั้นจะมีนัยการวัดที่กว้างกว่า จะเป็นการวัดในเชิง Dynamic (Yaqub, 2000) เนื่องจากคนจนนั้นอาจมิได้เป็นคนจนตลอดเวลา หรือคนที่ไม่จนนั้นก็มิโอกาสที่จะไปเป็นคนจนได้ในบางเวลาเช่นเดียวกัน ดังนั้น แนวคิดความเปราะบาง จึงเป็นการวัดในความเสี่ยงที่จะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน อาทิ ความเสี่ยงในการสูญเสียรายได้ ความเสี่ยงการมีปัญหาด้านสุขภาพ รวมทั้งความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติด้วย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความเปราะบางเปรียบเสมือนการพิจารณาผลกระทบเชิงลบต่อสวัสดิภาพของบุคคลหรือครัวเรือน (Cunningham & Maloney, 2000)

ณ ปัจจุบัน การวัดความยากจน จะทำได้โดยการวัดรายจ่ายเพื่อการบริโภคของบุคคล หรือของครัวเรือนเปรียบเทียบกับเส้นความยากจน แต่การวัดความเปราะบาง จะเป็นการวัดความน่าจะเป็นที่บุคคล/

ครัวเรือนจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน (Suryahadi, Sumarto, & Pritchett (2000), Christiaensen & Richard (2000), and Chaudhuri (2003)) ในบางงานวิจัยจะวัดความเปราะบาง จากการวิเคราะห์ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือนที่มีแนวโน้มลดลงได้ในอนาคต (Dercon & Krishnan (2000), Morduch (2004)) ตามปัจจัยความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจของบุคคล/ครัวเรือนได้

กลุ่มประเทศกำลังพัฒนานั้น จะมุ่งให้ความสนใจในด้านการวัดความยากจน และความเปราะบาง ไปพร้อม ๆ กัน โดยจะทำการวิเคราะห์ทั้งในระดับบุคคล/ครัวเรือน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล หรือมีเหตุการณ์ที่กระทบต่อเปลี่ยนแปลงในรายได้ของครัวเรือนอย่างรุนแรง หรือพื้นที่ที่มีความเสี่ยง เป็นต้น เช่น งานศึกษาของ Dercon, Hoddinott, & Woldehanna (2005) ที่ให้ความสนใจในการวัดความเปราะบางในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการสุขภาพอย่างรุนแรงของประเทศเอธิโอเปีย ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีความแตกต่างกัน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ได้แก่ เพศของหัวหน้าครัวเรือน การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และการถือครองที่ดินของครอบครัว สอดคล้องกับงานศึกษาของ Thang (2018) ที่มุ่งเน้นเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ที่ส่งผลต่อความอ่อนไหวในระดับรายได้ของครัวเรือน ผลงานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า หากมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพอากาศอย่างรุนแรง ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครอบครัวเพศหญิงที่เป็นม่าย หรือไม่เคยแต่งงาน จะประสบปัญหาความเปราะบางทางรายได้ในระดับสูงกว่าครัวเรือนอื่น ๆ

สำหรับประเทศไทยนั้น นอกจากปัจจัยทางด้านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบต่อความสามารถในการหารายได้ของครัวเรือน สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างครอบครัว ก็ส่งผลให้เกิดรูปแบบครอบครัวที่มีความหลากหลายมากขึ้น นำไปสู่ความเสี่ยงในการรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวขนาดเล็ก (ครอบครัวที่มีเพียงสามีและภรรยา ไม่มีลูกหรือไม่ได้อยู่อาศัยร่วมกับลูก) จากร้อยละ 15 ในปี พ.ศ. 2549 มาเป็นร้อยละ 19.1 ในปี 2558 และจำนวนครัวเรือนที่สมาชิกอยู่อาศัยเพียงลำพัง ที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 8 ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่จำนวนครอบครัวเดี่ยว (ครอบครัวที่มีเพียง พ่อ แม่ และลูก) และจำนวนครอบครัวขยาย (ครอบครัวที่มีสมาชิกอาศัยอยู่ร่วมกันไม่น้อยกว่า 3 รุ่น) ล้วนมีสัดส่วนลดลงจากเดิม อีกทั้ง ยังมีครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย เช่น ครอบครัวที่พ่อหรือแม่ต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังนั้น ครอบครัวข้ามรุ่น ที่ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติคนอื่น ๆ ในครอบครัว แสดงให้เห็น การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีความพร้อมในการหารายได้ รวมทั้งอัตราภาระพึ่งพิงในครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น ย่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจได้ด้วย

ภาพที่ 1.4 ร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามภาพแบบของครอบครัว พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2558
ที่มา: สวรัย บุญยमानนท์ และปภัศร ชัยวัฒน์ (2560)

เกือบหนึ่งในสามของประชากรไทยมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประสบภาวะความยากจนต่อเนื่องกว่า 17 ปี ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ที่สร้างผลกระทบทั้งในด้านการสูญเสียแรงงาน การย้ายออกของสถานประกอบการ รวมถึงการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ลดลง ปัญหาดังกล่าวสะท้อนภาพชัดเจน เมื่อพิจารณาดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว⁶ (Family Economic Sustainability Index: FES Index) จากงานศึกษาของสวรัย บุญยमानนท์ และปภัศร ชัยวัฒน์ (2560) ที่ได้วิเคราะห์ถึงความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือนของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2549 พ.ศ.2554 และพ.ศ. 2558 พบว่า แม้ในภาพรวมดัชนีความยั่งยืนในจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาสจะมีแนวโน้มดีขึ้นตามลำดับ แต่ก็ยังมีค่าไม่สูงมากพอที่จะอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงได้ โดยปัญหาหลักในพื้นที่ที่สำคัญคือการไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ และการสูญเสียความเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัย ในขณะที่จังหวัดยะลาเป็นจังหวัดที่มีระดับความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระดับปานกลาง แต่ก็ยังคงพบปัญหาในการเติบโตของรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ และไม่สามารถหางานทำในพื้นที่

⁶ ดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว (Family Economic Sustainability Index: FES Index) ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบร่วม (factor analysis) จากตัวแปรย่อย 5 ตัวแปร ได้แก่ 1) ความมั่งคั่งของครอบครัว 2) สภาพคล่องของครอบครัว 3) ความมั่นคงทางการเงินของครอบครัว 4) ความสามารถในการดำรงการบริโภคของครอบครัว 5) ความสามารถในการดำรงการบริโภคของครอบครัวในภาวะจำเป็น

	FES 2006	FES 2011	FES 2015
33 - ศีรษะเกษ	9.98	12.50	13.04
32 - สุรินทร์	10.25	12.47	13.19
72 - สุพรรณบุรี	13.84	14.37	13.27
38 - นิงกาฬ			13.52
58 - แม่ฮ่องสอน	10.53	11.03	13.71
62 - กำแพงเพชร	11.22	14.45	13.80
31 - บุรีรัมย์	11.33	12.90	13.81
48 - นครพนม	10.61	12.14	13.81
94 - บัณฑิต	11.67	13.16	14.01
41 - ลพบุรี	12.89	13.76	14.15
53 - ลพบุรี	13.22	14.94	14.23
37 - อำนาจเจริญ	12.83	11.87	14.23
49 - นครราชสีมา	12.77	14.69	14.34
71 - กาญจนบุรี	12.71	15.37	14.37
44 - มหาสารคาม	14.58	16.97	14.38
96 - นราธิวาส	12.18	11.56	14.45
75 - สมุทรสงคราม	17.48	12.30	14.49
39 - พะนาบวาลู	10.74	12.06	14.51
92 - ครัง	13.98	17.52	14.56
65 - พินดูลอก	14.49	13.61	14.64
27 - สระแก้ว	11.76	12.79	14.69
11 - สมุทรปราการ	15.26	13.83	14.72
55 - ปาน	9.92	13.49	14.74
50 - เชียงใหม่	13.07	14.00	14.88
43 - พนงคาบ	12.74	13.64	14.90
57 - เชียงราย	11.92	12.89	14.94
51 - ลำพูน	13.14	13.42	14.97
47 - สกลนคร	11.27	13.42	15.01
25 - ปราจีนบุรี	12.90	13.79	15.09
61 - อุทัยธานี	13.41	15.23	15.17
54 - แพร่	13.12	14.51	15.19
64 - สุโขทัย	12.86	13.72	15.27
85 - รนง	14.97	15.89	15.28
35 - บลอร	9.92	13.37	15.44
91 - สลูล	14.05	15.09	15.49
81 - ครย	13.51	17.88	15.55
36 - ชัยภูมิ	13.45	13.80	15.59
74 - สมุทรสาคร	16.43	15.06	15.63
86 - ชุมพร	14.34	17.45	15.71
56 - พะนา	11.18	14.10	15.73
67 - เพชรบูรณ์	11.47	13.10	15.75
40 - ขอนแก่น	12.85	12.28	15.91
77 - ประจวบคีรีขันธ์	14.04	12.58	15.99
70 - ราชบุรี	15.54	16.00	16.03
95 - ยะลา	15.14	20.05	16.05
52 - ลำปาง	12.62	13.92	16.10
80 - นครศรีธรรมราช	13.15	16.74	16.15
20 - ชลบุรี	15.35	15.95	16.25
30 - นครราชสีมา	12.33	14.08	16.38
16 - ลพบุรี	15.58	13.82	16.43
63 - ตาก	12.74	12.86	16.50
22 - จันทบุรี	13.63	15.11	16.50
42 - เลย	11.11	16.44	16.51
60 - นครสวรรค์	14.42	14.09	16.54
66 - พิจิตร	14.06	14.06	16.63
82 - พังงา	18.77	17.08	16.69
90 - สงขลา	15.41	17.35	17.00
17 - สิงหน	13.51	14.23	17.04
24 - ฉะเชิงเทรา	14.34	16.61	17.04
26 - นครนายก	13.44	14.38	17.10
14 - พระนครศรีอยุธยา	17.37	16.88	17.11
18 - ชนนาท	12.10	13.48	17.22
73 - นครปฐม	16.99	14.69	17.45
15 - อ่างทอง	15.76	15.30	17.47
76 - เพชรบุรี	13.88	14.31	17.65
13 - ปทุมธานี	17.16	14.53	17.65
34 - อุบลราชธานี	13.25	16.30	17.77
93 - พัทลุง	13.56	18.74	17.82
83 - ภูเก็ต	17.59	17.42	17.95
23 - ตราด	12.04	15.24	17.97
46 - กาฬสินธุ์	13.05	13.88	18.00
45 - รอยเอ็ด	11.56	14.40	18.34
84 - สุราษฎร์ธานี	15.99	19.15	18.36
21 - รนง	16.30	16.31	19.29
19 - สระบุรี	17.00	18.61	19.35
12 - นนทบุรี	19.04	20.16	20.12
10 - กรุงเทพมหานคร	20.35	20.52	22.14

ภาพที่ 1.5 ดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว (FES Index)

ที่มา: สวรัย บุญมานนท์ และปภัศร ชัยวัฒน์ (2560)

นอกจากปัญหาสภาพเศรษฐกิจเชิงลึกในพื้นที่แล้ว งานศึกษาดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัวข้างต้น ยังระบุถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว กล่าวคือครัวเรือนที่มีจำนวนประชากรเด็ก คนชรา และคนพิการที่เพิ่มมากขึ้น จะผลให้ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของครอบครัวค่อนข้างต่ำ อีกทั้งนโยบายบางประการของภาครัฐ เช่น นโยบายการกู้ยืมเงินทางการศึกษา และนโยบายกองทุนหมู่บ้าน กลับส่งผลด้านลบต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

ข้อมูลจากงานศึกษาเหล่านี้ ล้วนส่งสัญญาณให้ภาครัฐ ปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงาน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างเหมาะสมมากขึ้น งานศึกษาจากต่างประเทศของ Dercon, Hoddinott, & Woldehanna (2005) สนับสนุนให้มีการวิเคราะห์ความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์ที่สำคัญ เพื่อสร้างนโยบายที่มีความเหมาะสมมากขึ้น สอดคล้องกับรายงานของ Blommborg Businessweek (2018) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า หากมีการวิเคราะห์ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของประเทศตุรกี อาจแสดงให้เห็นภาพปัญหาได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

สำหรับประเทศไทย งานวิจัยด้านความเปราะบางทางเศรษฐกิจยังมีไม่มากนัก อีกทั้งข้อมูลการวิเคราะห์ที่ผ่านมามีความล้าสมัย จนมีอาจนำมาวางแผนทางนโยบายได้ นอกจากนี้การวิเคราะห์ความเปราะบางในพื้นที่ที่มีความยากจนเรื้อรัง ก็เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจ เนื่องด้วยจะนำไปสู่การสร้างแนวนโยบายใหม่ ๆ ที่ลดความยากจนในพื้นที่ในระยะยาวได้

ดังนั้น การศึกษาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ โดยพิจารณามิติทางด้านกายภาพของครอบครัว ความรู้ทางการเงิน เศรษฐกิจภายในครอบครัว และเศรษฐกิจภายนอกครอบครัว ภายใต้เหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ที่กระทบภาวะการเงิน/ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว รวมทั้งการสังเคราะห์สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหาในมุมมองของภาคครัวเรือน จะช่วยให้การดำเนินงานทางด้านนโยบายของประเทศมีความชัดเจน ตรงกลุ่มเป้าหมาย ยังประโยชน์ให้เกิดการช่วยเหลือ และสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัวที่มีแนวโน้มจะเป็นครอบครัวเปราะบางได้ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้
2. เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยที่สาเหตุ และการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้
3. เพื่อนำเสนอแนวนโยบายที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้

1.3 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ จะดำเนินการสังเคราะห์ปัจจัยที่สาเหตุ และการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้ ตามกรอบแนวคิดนี้

ภาพที่ 1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากภาพจะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์หาปัจจัยสาเหตุที่ทำให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน จะพิจารณาจาก 4 ด้านสำคัญ ได้แก่

1. **ปัจจัยทางด้านกายภาพของครัวเรือน** ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเพศของหัวหน้าครอบครัว อายุของหัวหน้าครอบครัว สถานภาพของหัวหน้าครอบครัว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว จำนวนสมาชิกของครอบครัว ภาระพึ่งพิงของครัวเรือน (วัดจากจำนวนสมาชิกเด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการ) ชั้นทางเศรษฐกิจของครอบครัว อาชีพของสมาชิกในครัวเรือน รายได้จากภาคเกษตรกรรม และเขตปกครอง

2. **ปัจจัยทางเศรษฐกิจภายในครัวเรือน** ได้แก่ การถือครองสินทรัพย์ที่ดินที่ก่อให้เกิดรายได้ในครัวเรือน การเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ

3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจภายนอกครัวเรือน ได้แก่ การได้รับเงิน/ความช่วยเหลือจากภาครัฐ การได้รับเงิน/ความช่วยเหลือจากนายจ้าง

4. ปัจจัยทางการเงิน ได้แก่ ความรู้ในการจัดการทางการเงินเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางรายได้ และการสร้างหลักประกันของครัวเรือน

5. ปัจจัยระดับชุมชน ได้แก่ ความหนาแน่นประชากร ความพอเพียงของโรงเรียนเพื่อรองรับการศึกษาในพื้นที่ ความพอเพียงของงาน ภัยธรรมชาติที่สร้างความเสียหายต่ออาชีพ การเดินทาง การเข้าถึงการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในองค์กรท้องถิ่น

งานศึกษาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ จะเริ่มจากการวิเคราะห์หาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจำแนกตามจังหวัด และพิจารณาหาลักษณะของครัวเรือนที่มีแนวโน้มเป็นครอบครัวที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ หลังจากนั้นทำการสุ่มครอบครัวที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้จากการสุ่มตัวอย่าง ภายใต้เหตุการณ์ที่คาดว่าจะกระทบกับปัญหาของความเปราะบางทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน พร้อมวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในความเปราะบางทางเศรษฐกิจ อีกทั้งจะมีการวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน จากการสอบถามหาเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดวิกฤตทางการเงิน พร้อมแนวทางการแก้ไขเพื่อวิเคราะห์แนวทางการดำเนินบรรเทาปัญหาในเชิงนโยบายต่อไป

1.4 ขอบเขตวิจัย

ขอบเขตการวิจัยของการศึกษานี้ได้แก่กลุ่มครัวเรือนที่มีความเสี่ยงจะเป็นครัวเรือนเปราะบาง ภายใต้เหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา โดยเป็นกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่นานกว่า 10 ปีขึ้นไป

1.5 วิธีการดำเนินงานวิจัย

สำหรับวิธีการศึกษาจะมี 3 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ภายใต้บริบทเหตุการณ์ที่กระทบการเงินจากปัจจัยภายในครัวเรือน อาทิ ภาระพึ่งพิงวัดจากดัชนีความเป็นผู้ใหญ่สมบูรณ์ของครัวเรือนเป็นต้น และเหตุการณ์ที่กระทบการเงินจากปัจจัยภายนอกครัวเรือน อาทิ ปัจจัยทางด้านราคาพืชผล ปัจจัยเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ เป็นต้น ในกลุ่มครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้ เทียบกับจังหวัดสงขลา ด้วยข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2551 และ 2561

ขั้นตอนที่ 2 ทำการสำรวจครัวเรือนที่มีความเสี่ยงจะเป็นครัวเรือนเปราะบาง ภายใต้เหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ จำนวน 400 ครัวเรือน จำแนกในสี่จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดอ่างอิง จังหวัดสงขลา) เพื่อสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความเปราะบาง และการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้

ขั้นตอนที่ 3 ทำการสัมภาษณ์บุคคล/องค์กร จำนวน 15 คน ซึ่งเป็นบุคคล/องค์กรที่สร้างปัจจัยเกื้อหนุนต่อครัวเรือนเปราะบาง เพื่อหาแนวนโยบายเชิงปฏิบัติที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาความเปราะบางของครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการศึกษา และนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.6 แผนการทำงาน

แผนการทำงานทั้งหมด 12 เดือน เป็นดังนี้

เดือน	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
รายละเอียดกิจกรรม												
1. ทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ และวิเคราะห์ข้อมูลหตุยภูมิที่เกี่ยวข้อง												
2. ออกแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์												
3. ลงพื้นที่เพื่อเก็บแบบสำรวจ												
4. ประมวลผลเบื้องต้น												
5. รายงานความก้าวหน้า												
6. ทำการสัมภาษณ์												
7. ประมวลผลการสัมภาษณ์												
8. สรุปผลการวิจัย												
9. รายงานผลวิจัยฉบับสมบูรณ์												

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นแนวนโยบายเชิงปฏิบัติที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาสภาพเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ตลอดจนการพัฒนาการดำเนินงานของบุคคลหรือองค์กรในประเทศไทยให้ช่วยเหลือบุคคลกลุ่มดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ และตรงกลุ่มเป้าหมาย

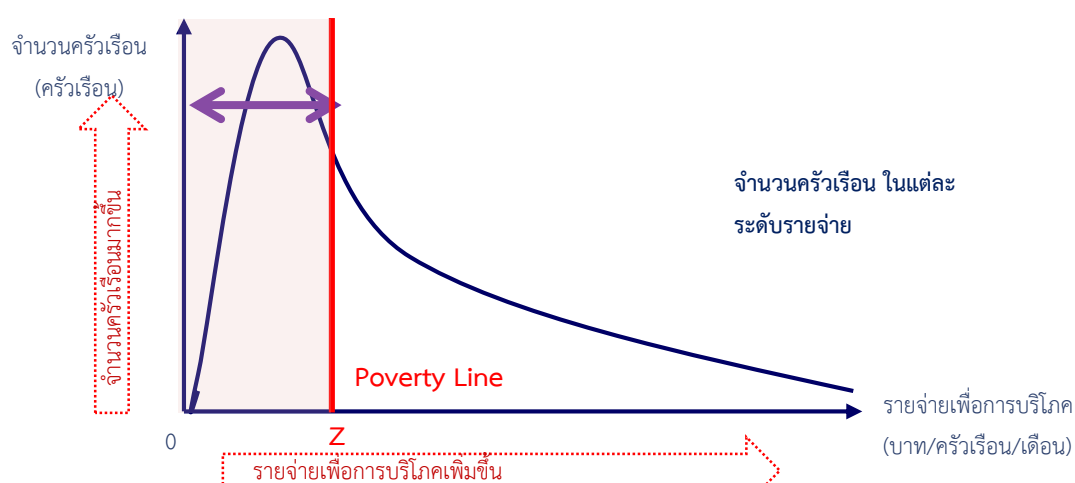
บทที่ 2

วรรณกรรมปริทัศน์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความแตกต่างระหว่างความยากจนและความเปราะบาง

การวัดความยากจน จะเป็นการวัดจำนวนของประชากร (กรณีวัดความยากจนในระดับบุคคล) หรือครัวเรือน (กรณีวัดความยากจนในระดับครัวเรือน) ที่มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่อเดือนต่ำกว่าเส้นความยากจน (Poverty line) โดยจะเป็นการวัดโดยใช้หน่วยค่าของเงินมาเป็นตัวแทนระดับความยากจน

หากวิเคราะห์การกระจายตัวของจำนวนครัวเรือนในหนึ่งช่วงเวลา ตามระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค ดังแสดงให้เห็นจากเส้นกราฟจำนวนครัวเรือนในแต่ละระดับรายจ่าย จะพบว่า จำนวนครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคในระดับที่ไม่สูงมากนัก ส่งผลให้เส้นกราฟมีลักษณะเบ้ซ้าย และเมื่อมีการกำหนดเส้นความยากจน (z) ณ ช่วงเวลาหนึ่ง จากรูปแสดงระดับเส้นความยากจนด้วยเส้นสีแดง ดังนั้น จำนวนครัวเรือนที่มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคน้อยกว่าเส้นความยากจน (อยู่ภายใต้พื้นที่แรงเงาสีชมพู) จะถือได้ว่าเป็นคนจน

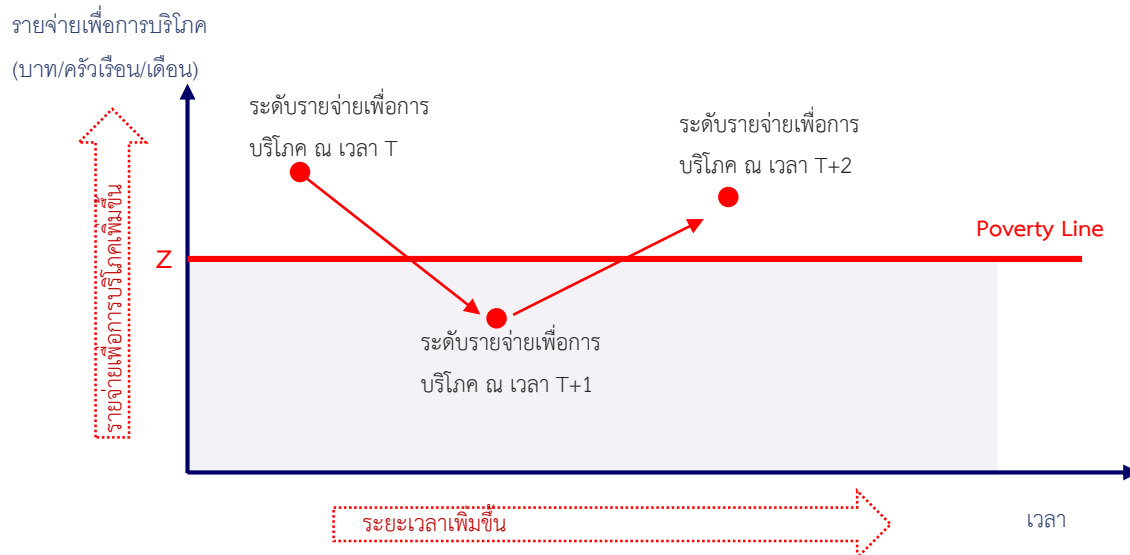
ภาพที่ 2.1 แนวคิดการวัดจำนวนคนจน ณ ช่วงเวลาหนึ่ง

ที่มา: Lechtenfeld and Povel (2008)

นอกจากการวิเคราะห์ความยากจนในภาพรายจ่ายเพื่อการบริโภคเป็นสำคัญแล้ว ยังมีแนวความคิดทางเลือกอื่น ๆ ของการวัดความยากจนที่เกิดขึ้นในภาพแบบพิเศษ เช่น การจำนวนวัดครัวเรือนที่ไม่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ การวัดจำนวนครัวเรือนที่มีความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนไม่ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นความยากจนในอีกมิติด้านหนึ่ง

ในขณะที่การวัดความเปราะบางของครัวเรือน จะเป็นการวัดโอกาสที่ครัวเรือนจะมีความผันผวนทางด้านรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่อเดือน จนในอนาคตอาจตกอยู่ใต้เส้นความยากจนได้ (Pritchett et. al, 2000) อีกทั้งความผันผวนทางด้านรายจ่ายเพื่อการบริโภคดีกล่าวหากเปรียบเทียบกับเส้นความยากจน

ยังสามารถพิจารณาแยกออกเป็น Transient poverty ซึ่งเป็นความยากจนชั่วคราว กล่าวคือ เป็นช่วงที่ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคลดลงในระยะเวลานั้น ๆ จนทำให้ตกอยู่ใต้เส้นความยากจน ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครัวเรือนชั่วคราว และอาจกลับมามีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคพ้นเส้นความยากจนได้ในระยะเวลาต่อมา ในกรณีที่เส้นความยากจนมีระดับคงเดิม ลักษณะของครัวเรือนดังกล่าวหากวิเคราะห์ในช่วงที่ระดับรายจ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจน จะนับได้ว่าเป็นคนจน (Jalan and Ravallion, n.d.)

ภาพที่ 2.2 แนวคิดความยากจนแบบ Transient poverty

ที่มา: Lechtenfeld and Povel (2008)

ในขณะที่ Chronic poverty จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิก ที่มีแนวโน้มหลุดพ้นจากความยากจนได้ แต่ ณ ปัจจุบัน ระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคยังไม่พ้นเส้นความยากจน และยังคงถือว่าเป็นคนจน (Jalan and Ravallion, n.d.)

จากลักษณะความยากจนที่แตกต่างกันทั้งสองนั้น Transient poverty จะเป็นลักษณะที่ชี้ชัดให้เห็นภาพถึงความเปราะบางของครัวเรือน โดยการที่ครัวเรือนจะมีโอกาสในการมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคลดลงจนต่ำกว่าระดับเส้นความยากจนนั้น เกิดได้จากปัจจัยความเสี่ยงต่าง ๆ ทั้งในลักษณะปัจจัยความเสี่ยงที่เกิดจากลักษณะของครัวเรือน (Idiosyncratic shock) และปัจจัยความเสี่ยงที่เกิดจากลักษณะของชุมชนที่ครัวเรือนตั้งอยู่ (Covariate shock) (Goldstein (1999) and Chaudhuri (2002))

ลักษณะของความยากจนและความเปราะบางนี้ ส่งผลให้การเลือกใช้นโยบายในการแก้ปัญหา มีแนวทางแตกต่างกันด้วย โดย Jalan and Ravallion (n.d.) นำเสนอหลักการพิจารณาโยบายเพื่อแก้ปัญหาความยากจน หากภาครัฐพิจารณาพบว่า ครัวเรือนมีความยากจนแบบ Transient poverty การสร้างหลักประกันทางการเงิน หรือการสร้างความมั่นคงทางการเงินจะช่วยป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่จะส่งผลให้ครัวเรือนเผชิญกับความยากจนประเภทนี้ได้ หากครัวเรือนมีความยากจนแบบ Chronic poverty การลงทุนพัฒนาทุนทางกายภาพและทุนทางมนุษย์ของครัวเรือน จะเป็นนโยบายที่ภาครัฐควรให้ความสนใจมากขึ้น

จากการพิจารณาข้างต้น จึงอ้างได้ว่า การวัดความเปราะบางเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเลือกใช้นโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม มิฉะนั้น คำถามสำคัญที่ภาครัฐอาจจำเป็นต้องพิจารณาก็คือ ปัญหาความยากจนในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันหรือไม่ และครัวเรือนแต่ละประเภทเผชิญหน้ากับความยากจนแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

2.2 แนวความคิดในการวัดความเปราะบางของครัวเรือน

สำหรับงานศึกษาและวิจัยที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศนั้น ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการวัดความยากจน และพยายามสร้างภาพแบบสมการที่มีความหลากหลาย เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายในการแก้ไข ปัญหาความยากจน อย่างไรก็ตาม หลังจากความพยายามใช้นโยบายแก้ไขความยากจน (Anti-Poverty) มากกว่า ทศวรรษ แนวคิดการวิเคราะห์ความเปราะบาง ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนการเข้าออกของการเป็นครัวเรือนยากจนในแต่ละประเทศ สาเหตุที่ทำให้เกิดความแปรปรวนในระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค ถูกหยิบยกมาให้ความสำคัญมากขึ้น (Azam & Imai (2012)) อย่างไรก็ตาม วิธี การวัดความแปรปรวนในระดับ รายจ่ายเพื่อการบริโภค ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงกันในวงกว้าง ทั้งในด้านวิธีการกำหนดตัวแปรสมการ ในการ วิเคราะห์ วิธีการวัด และจุดกำหนด (Thresholds) ของการนิยามความเป็นครัวเรือนเปราะบาง

งานศึกษาด้านความเปราะบางด้านเศรษฐกิจนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์เพื่อหาความน่าจะเป็น ที่บุคคล/ครัวเรือน จะมีรายจ่ายเพื่อการยังชีพต่ำกว่าเส้นความยากจนในอนาคต โดยกำหนดให้รายจ่ายเพื่อ การบริโภคนั้น จะเป็นการวิเคราะห์เพื่อให้สะท้อนถึงสวัสดิการของภาคครัวเรือน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจของ ครัวเรือน (Suryahadi, Sumarto, & Pritchett (2000), Christiaensen & Richard (2000), and Chaudhuri (2003)) หรือในบางงานศึกษา จะมุ่งเน้นการวัดความเปราะบางจากความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือนที่ มีแนวโน้มลดลง (Dercon & Krishnan (2000), Morduch (2004)) เพื่อให้เห็นภาพความเสี่ยงในมิติต่าง ๆ ที่ อาจเกิดขึ้น กระทบต่อสภาพเศรษฐกิจของบุคคล/ครัวเรือน และนำไปสู่การตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจนได้

ในการวัดความเปราะบางของครัวเรือนนั้นมีแนวทางในการวิเคราะห์ที่หลากหลาย อาทิ การวัด ความแปรปรวนของรายได้ที่แตกต่างจากเส้นความยากจน หรือเป็นการปรับรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่เหมาะสม ตามเส้นความยากจน การพิจารณาความเสี่ยงรวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดความผันผวนในรายจ่าย ดังกล่าว (Calvo & Dercon (2007), Morduch (2004)) อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะใช้วิธีการวัดแบบใด แนวคิด สำคัญของการวิเคราะห์ยังคงเดิม กล่าวคือ การวัดความเปราะบางของครัวเรือน จะช่วยให้วิเคราะห์ได้ว่า ครัวเรือนใด (ทั้งที่เป็นครัวเรือนยากจน หรือไม่ครัวเรือนยากจน) เมื่อประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ กลับไม่ได้ทำ ให้รายจ่ายเพื่อการบริโภคลดลงมาก จนตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจน ก็จะถือว่าครัวเรือนดังกล่าว มิได้เป็น ครัวเรือนเปราะบางทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ การวัดความเปราะบางทางของครัวเรือนอย่างง่ายที่พบการดำเนินงานในบางงานวิจัย โดยจะวัดจากส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค โดยวิธีการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ ถูกโต้แย้งจากหลากหลายงานวิจัยว่าเป็นยังมีใช้ตัวแปรที่ดีในการพิจารณาครัวเรือนเปราะบาง (Dutta, Foster, & Mishra, 2011) เนื่องด้วยมีค่าความคลาดเคลื่อนที่ค่อนข้างสูง อีกทั้งไม่มีจุดกำหนดความเป็นครัวเรือนเปราะบางที่ชัดเจนเพียงพอที่จะสรุปผลได้

ดังนั้น Hoddinott & Quisumbing (2003) จึงได้รวบรวมแนวคิดในการวิเคราะห์ความเปราะบางอันนำไปสู่ความยากจนใน 3 ภาพแบบสำคัญ ได้แก่

1. Vulnerability to Expected Poverty (VEP) ซึ่งเป็นแนวคิดการวิเคราะห์ความเปราะบางจากค่าความน่าจะเป็นที่ครัวเรือน/บุคคล จะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน
2. Vulnerability as Low Expected Utility (VEU) ซึ่งเป็นแนวคิดการวิเคราะห์ความเปราะบางจากค่าความแตกต่างระหว่างค่าอรรถประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับเมื่อมีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่แน่นอน กับค่าคาดการณ์ของอรรถประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่แน่นอนที่กระทบต่อรายจ่ายเพื่อการบริโภค
3. Vulnerability as Uninsured Expose to Risk (VER) ซึ่งเป็นแนวคิดการวิเคราะห์ความเปราะบางจากสัดส่วนของต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจากเสี่ยงที่ไม่ได้มีการทำประกันไว้ ต่อรายจ่ายที่เปลี่ยนแปลงในอดีตเมื่อเกิดความเสียดังกล่าวขึ้น

สำหรับในการศึกษานี้ จะใช้แนวคิดการวิเคราะห์ความเปราะบางในภาพแบบที่ 1 หรือ Vulnerability to Expected Poverty (VEP) เนื่องด้วยสามารถเห็นภาพรวมของความเปราะบางที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถวัดภาพลักษณ์ไประดับชุมชนและครัวเรือนได้ตามลำดับ ส่งผลให้สามารถนำเสนอแนวนโยบายที่มีประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายได้

2.3 วิธีการวัดความเปราะบางของครัวเรือน และปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา

วิธีการวัดความเปราะบางของครัวเรือนในภาพแบบ Vulnerability to Expected Poverty (VEP) จะมีหลากหลายงานวิจัยที่ใช้แนวคิดดังกล่าว เช่น Chaudhuri (2002) Christiaensen & Subbarao (2001) Pitchett, Suryahadi & Sumarto (2000) และงานวิจัยอื่น ๆ อีกมากมาย ที่ล้วนแต่สนใจในการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนจากค่าความน่าจะเป็นที่ครัวเรือน/บุคคลจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยงานวิจัยเหล่านี้จะเน้นการใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross-sectional) หรือข้อมูล panel data ในระยะสั้น เพื่ออธิบายความเปราะบางที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของงานวิจัยในกลุ่มนี้มาจาก 2 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านวิธีที่ใช้ในการศึกษา และด้านปัจจัยกำหนดที่ใช้ในการศึกษา

สำหรับวิธีการศึกษานั้น งานวิจัยส่วนใหญ่จะใช้หลักการหลักการในการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนจากวิเคราะห์ค่าความคลาดเคลื่อน (Error term) ที่เหลือจากการประมาณการสมการถดถอยของ

รายจ่ายเพื่อการบริโภค อันเป็นภาพแบบรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในปีนั้น ๆ ในค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะรวบรวมอิทธิพลของ shock ที่เกิดขึ้นต่อรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนนั้น ซึ่งอิทธิพลของ Shock จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัจจัยกำหนดต่าง ๆ ที่กำหนดในกรอบแนวคิดที่ถูกกำหนดในงานศึกษา เนื่องด้วยการประมาณการสมการถดถอยดังกล่าวนี้ จะก่อให้เกิดปัญหา Heterscedasticity ของค่าความคลาดเคลื่อน ดังนั้นการประมาณการจึงจะมีการใช้ทั้งวิธี Feasible Generalize Lest Square (Chaudhuri (2002); Worawan Chandoevrit (2002); Chaudhuri (2003); Novignon (2010); Thang T. Vo (2018)) วิธี Maximum Likelihood (Harttgen, & Gunther (2006); Gunther & Hartgen (2009); Azam & Imai (2012)) และ วิธี GMM Method (Flato, Muttarak & Pelser (2017)) ทั้งนี้การเลือกวิธีการใช้จะขึ้นอยู่กับระดับของปัจจัยกำหนด และลักษณะของผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยในอีกด้านที่เลือกจะวิเคราะห์โดยการใช้หลักการวิเคราะห์ความน่าจะเป็นที่จะเกิดปัญหาความเปราะบางโดยตรง ดังนั้นการเลือกใช้วิธีการ Logit Model และ Probit Model จะสามารถทำการวิเคราะห์ภาพโอกาสของการเป็นครัวเรือนเปราะบางได้อย่างชัดเจนมากขึ้น (Tesliuc & Lindert (2004); Baiyegunhi & Fraser (2011))

ในการเลือกสรรปัจจัยกำหนดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ส่วนใหญ่จะเลือกวิเคราะห์จากปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับครัวเรือน (Observed Household) ทั้งทางด้านเพศ อายุ การศึกษา ขนาดครัวเรือน สถานภาพ และอาชีพหลักของครัวเรือนแล้ว ยังคงมีการใช้ปัจจัยกำหนดในด้านอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ปัจจัยที่แสดงการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน ปัจจัยทางด้านการเงิน และปัจจัยที่แสดงการมีส่วนร่วมในองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งมีความหลากหลาย ดังสรุปในตาราง 2.1

นอกจากนี้แล้ว Gunther and Harttgen (2008) ยังนำเสนอว่าความเปราะบางของครัวเรือนยังคงได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางกายภาพระดับชุมชนด้วย (Community Characteristics) ดังนั้นในการวิเคราะห์สมการถดถอยของรายจ่ายเพื่อการบริโภค ควรคำนึงถึงลักษณะของชุมชนที่แตกต่างกันของครัวเรือน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปราะบางของครัวเรือนชัดเจนมากขึ้น

ตาราง 2.1 ปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ความเปราะบางครัวเรือน และวิธีการประมาณการ

Multi level	Factors	Pritchett, et, al. (1999)	Worawan (2002)	Chaudhuri (2003)	Tesliuc & Lindert (2004)	Harttgen, & Gunther (2006)	Gunther & Hartgen (2009)
Dependent Variable		Consumption	Consumption	Consumption	Prob. Solving Shock	Consumption	Consumption
Household Factors	Gender	X	X	X	X	X	
	Female share						
	Age		X	X	X	X	X
	Region						
	Urban/rural	X					
	Married status		X	X			
	Number of child		X	X	X	X	X

Multi level		Factors	Pritchett, et, al. (1999)	Worawan (2002)	Chaudhuri (2003)	Tesliuc & Lindert (2004)	Harttgen, & Gunther (2006)	Gunther & Hartgen (2009)
		Number of male		X				
		Number of worker			X			
		Dependency ratio						
		Income						
		HH size		X	X	X	X	X
		Ethnicity				X		
		Majority						
		Education level	X	X	X	X	X	X
	Occupation	Sector of working	X	X	X	X	X	X
		% of informal/agri income				X	X	
		Employment status				X		
		Migration				X		
	Asset	Asset Owner Enterprise/Land	X					X
		Phone/water/electricity		X		X	X	
		Agri asset index						X
		No. of cattle/chicken					X	X
	Financial	HH access to credit						
		Financial savings, idle HH assets				X		
		Remittance						
	Social	Social capital/participation in organization				X		
	Others	Distance average						
		No. of bedroom		X				
		HH suffer illness						
		Safety						
		Region					X	X
		Housing/Hygienic conditions						
Community Factors	Community Characteristic	Infrastructure index						X
		Road					X	
		Hospital					X	
		Population density						X
		Average schooling						X
		% work in formal sector						X
		% enterprise owner						X
		Droughts/Rain				X		
		Pest infestations				X		
		Job losses				X		
		Falls in income d				X		
		% Land irrigated						
		Paddy Yield						
		Accident to the breadwinner				X		
		Methodology		Ordinary Least Square	Feasible Generalize Lest Square	Feasible Generalize Lest Square	Logit regression	Maximum Likelihood

ตาราง 2.1 (ต่อ) ปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ความเปราะบางครัวเรือน และวิธีการประมาณการ

Multi level	Factors	Novignon (2010)	Baiyegunhi & Fraser (2011)	Azam & Imai (2012)	Flato, Muttarak & Pelser (2017)	Thang T. Vo (2018)
	Dependent Variable	Consumption	Welfare Change	Consumption	Monthly income	Consumption
Household Factors	Household Characteristic	Gender	X	X		
		Female share				X
		Age	X	X	x	X
		Region				X
		Urban/rural				
		Married status	X	X		X
		Number of child			X	
		Number of male				
		Number of worker			X	
		Dependency ratio		X		X
		Income			X	
		HH size	X	X		
		Ethnicity				
		Majority			X	
		Education level	X	X	X	X
	Occupation	Sector of working	X	X		X
		% of informal/agri income			X	
		Employment status				
		Migration				
	Asset	Asset Owner Enterprise/Land		X		X
		Phone/water/electricity	X	X		X
		Agri asset index				
		Number of cattle/chicken				
	Financial	HH access to credit		X		
		Financial savings, idle HH assets				
		Remittance		X		
	Social	Social capital/participation in organization		X		
	Others	Distance average				X
		No. of bedroom				
		HH suffer illness	X	X		
		Safety		X		
		Region	X	X		
		Housing/Hygienic conditions	X	X		
Community	Community	Infrastructure index		X		
		Road				
		Hospital				
		Population density				

Multi level	Factors	Novignon (2010)	Baiyegunhi & Fraser (2011)	Azam & Imai (2012)	Flato, Muttarak & Pelser (2017)	Thang T. Vo (2018)
	Average schooling					
	% work in formal sector					
	% enterprise owner					
	Droughts/Rain				X	
	Pest infestations					
	Job losses					
	Falls in income d					
	% Land irrigated			X		
	Paddy Yield			X		
	Accident to the breadwinner					
Methodology		Feasible Generalize Lest Square	Probit regression	Restricted Maximum Likelihood	GMM method	Feasible Generalize Lest Square

จะเห็นได้ว่าปัจจัยกำหนดต่าง ๆ จะมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อมูลที่มีการจัดเก็บ และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาต่อไป

2.4 ความเสี่ยงที่มีอิทธิพลต่อความเปราะบางของครัวเรือน

งานศึกษาส่วนใหญ่ จะใช้วิธีการวัดความความเปราะบางของครัวเรือน โดยอาศัยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางรายได้/รายจ่ายเพื่อการบริโภค เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่มีความเสี่ยงเกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิอากาศ หรือภาวะโลกร้อน การเกิดน้ำท่วม การเปลี่ยนแปลงของราคาพืชผล การเกิดโรคระบาด เป็นต้น แต่ก็ยังคงให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายภาพของครอบครัว หรือหัวหน้าครัวเรือน ได้แก่ เพศ ศาสนา อายุ สถานภาพสมรส ภูมิภาค ภาพแบบครอบครัว ขนาดครอบครัว ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน ความเป็นอยู่ในครัวเรือน และเงินช่วยเหลือประเภทต่าง ๆ เป็นต้น (Giang & Wade , 2009)

นอกจากนี้แล้ว เหตุการณ์ที่เกิดกะทันหัน (Shock) ที่กระทบต่อรายจ่ายเพื่อการบริโภค ก็เป็นปัจจัยความเสี่ยงสำคัญที่งานวิจัยที่วิเคราะห์เกี่ยวกับความเปราะบางเลือกสรรมาอธิบายสาเหตุของการเกิดความเปราะบางของครัวเรือน

การวิเคราะห์ความเปราะบางในรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพบางประการก็มีความน่าสนใจ กล่าวคือ งานวิจัยเหล่านี้เป็นหนึ่งในงานวิจัยที่มีงานศึกษาที่หลากหลาย เช่น งานของ Brunner et al. (2012), Lawson et al. (2015) Phimister et al. (2015) และ Papada and Kaliampakos (2016) ซึ่งล้วนแต่ศึกษาความเปราะบางทางพลังงานของครัวเรือนในประเทศเวียดนาม สเปน กรีซ และนิวซีแลนด์ ตามลำดับ ข้อสรุปของงานวิจัยส่วนใหญ่พบว่า กลุ่มครัวเรือนเปราะบางมักจะมีค่าใช้จ่ายในด้านพลังงานในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับระดับรายได้ของครัวเรือน แสดงให้เห็นว่า หากมีการเปลี่ยนแปลงของค่าพลังงานในประเทศ

อย่างรุนแรง หรือการเกิดวิกฤตทางด้านพลังงาน จะส่งผลให้ครัวเรือนจำนวนมากกลายเป็นครัวเรือนยากจนในทันที

เช่นเดียวกับ ปัจจัยด้านพลังงาน การวิเคราะห์ความเปราะบางจากผลกระทบต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อการเงินของครอบครัวก็มีความสำคัญ เนื่องด้วยเหตุการณ์เหล่านี้มักเกิดขึ้นบ่อยครั้ง บางเหตุการณ์มีโอกาที่จะเกิดขึ้นค่อนข้างสูง เช่น การตั้งครุฑที่ไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้า การเจ็บป่วย/อุบัติเหตุของผู้สร้างรายได้หลักของครอบครัว การตกงานโดยไม่ได้อำนาจไว้ เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ อาจสร้างผลกระทบทางการเงินต่อครัวเรือนได้ งานศึกษาของ Anderloni et al., (2012) ได้มีการวิเคราะห์ถึงความเข้าใจทางการเงิน (Knowledge) ความตระหนักทางการเงิน (Awareness) ความมั่นใจทางการเงิน (Financial confidence) เปรียบเทียบกับและการเตรียมตัวในการแก้ปัญหาทางการเงินที่ครอบครัวเผชิญความเสี่ยงด้านการเงิน เพื่อวิเคราะห์กลุ่มครอบครัวที่มีความเปราะบางทางการเงิน ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า ครัวเรือนที่มีความเปราะบางมักไม่มีความรู้ด้านการเงินเพียงพอ ส่งผลต่อความตระหนักทางการเงินและความมั่นใจทางการเงินต่ำ เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องใช้จ่ายสูงขึ้นจนกระทบต่อความสามารถในการรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคในภาพรวม ก็จะแก้ปัญหาด้วยการก่อหนี้ครัวเรือนซ้ำเติมปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะยาวได้

Woranwan Chandoevrit (2005) ได้ศึกษาเรื่องความเสี่ยงและเปราะบางในประเทศไทย โดยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลในสามจังหวัดของประเทศไทย ได้แก่ นนทบุรี (ตัวแทนภาคกลาง) เชียงใหม่ (ตัวแทนภาคเหนือ) และขอนแก่น (ตัวแทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้ทำสรุปความเสี่ยงจากประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่าง โดยเป็นความเสี่ยงระดับบุคคลที่อาจเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา และความเสี่ยงดังกล่าวมีความรุนแรงที่จะนำไปสู่การมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนได้ โดยสามารถสรุปประเด็นความเสี่ยงทั้งจากบุคคลและชุมชน ที่จะทำให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจได้ดังนี้ ดังตาราง

ตาราง 2.2 ความเสี่ยงจากบุคคลและชุมชนต่อความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ความเสี่ยง	ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น
ภัยธรรมชาติ	☐ น้ำท่วมและดินถล่ม ทำให้สูญเสีย บ้านเรือน ทรัพย์สิน และผลผลิตทางการเกษตร
อุบัติเหตุ	☐ ทุพพลภาพจากอุบัติเหตุ
ความเจ็บป่วย	☐ การใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง กระจายสู่ดินและแหล่งน้ำ เป็นผลต่อผลผลิตทางการเกษตร ☐ การบริโภคอาหาร ผัก และผลไม้ ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ☐ ครอบครัวแตกแยก ขาดรายได้ และเสียชีวิตจากโรคร้ายแรง เช่น โรคมะเร็ง โรคเอดส์ โรคฉี่หนู โรคไข้หวัดนก และภูมิแพ้

ความเสี่ยง	ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น
	☐ การบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานไม่มีคุณภาพ
การเข้าสู่วัยสูงอายุ	☐ ความทุกข์ทรมานทางจิตใจ และอุบัติเหตุจากการไร้สมรรถภาพของร่างกาย เช่น การหิบบยาผิด การหกล้ม ☐ การถูกทอดทิ้งทำให้ไม่มีรายได้ ไม่มีทรัพย์สิน และไม่มีความสามารถในการเข้าไปอยู่บ้านพักคนชรา ☐ ไม่มีค่าใช้จ่ายเพียงพอต่อค่ารักษาพยาบาลภายใต้การดูแลของภาครัฐ
ความเสี่ยงทางสังคมของวัยรุ่น	☐ การอาศัยอยู่ห่างไกลครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาสังคม เช่น การเข้าร่วมกลุ่มวัยรุ่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การติดยา ท้องในวัยรุ่น การทำแท้ง ต้องออกจากโรงเรียน และการแข่งรถจักรยานยนต์ ☐ การได้รับอิทธิพลทางลบจากสื่อโทรทัศน์และเพื่อน
ความเสี่ยงทางสังคมของครอบครัว	☐ ความรุนแรงภายในครอบครัว การดื่มสุรา การทำร้ายร่างกายและจิตใจ ☐ ความแออัดในพื้นที่พักอาศัย ☐ ความไม่ปลอดภัยระหว่างการเดินทาง ☐ การค้าประเวณี การค้ายาเสพติด การทำงานในสถานที่เสี่ยงอันตราย เช่น สถานที่ก่อสร้าง ☐ การขาดการสื่อสารภายในครอบครัว การไม่มีเวลาดูแลบุตรหลาน ☐ การไม่สามารถพึ่งพากระบวนการยุติธรรมจากการถูกหลอกลวงด้วยเพื่อน เพื่อนบ้าน และกลุ่มเพื่อนวัยรุ่น
ความเสี่ยงของเกษตรกร	☐ ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำหรือสูญเสียจากเหตุการณ์ ☐ ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตทางการเกษตร ☐ การสูญเสียที่ทำกินและการเป็นหนี้
ความเสี่ยงจากนโยบายของภาครัฐ	☐ การไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือทางสังคมของผู้สูงอายุและผู้ติดเชื้อ HIV ☐ เจ้าหน้าที่รัฐใช้หลักฐานปลอมในคดียาเสพติดทำให้สูญเสียเงินและเวลา ☐ นโยบายการแข่งขันทางการค้า FTA ทำให้สินค้าเกษตรสูญเสียความสามารถในการแข่งขัน ☐ นโยบายทางการเกษตรก่อให้เกิดหนี้ที่ไม่สร้างรายได้ เช่น การสนับสนุนให้ปลูกเม็ดยะมั่งหิมพานต์ ไข่ และเลี้ยงวัวออสเตรเลีย

ความเสี่ยง	ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น
	☐ การขยายตัวของที่อยู่อาศัยโดยไม่มีการวางแผนและการควบคุมทำให้เกิดปัญหา ดินถล่ม ปัญหาขยะ ปัญหาเสียง ปัญหาน้ำท่วม การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ นำไปสู่ การขายบ้านและออกจากการทำงาน ส่งผลต่อความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ☐ การบริหารจัดการทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น ความขัดแย้งด้านพื้นที่ ความขัดแย้งด้านน้ำ ความขัดแย้งในพื้นที่ป่า ☐ การสร้างสิ่งปลูกสร้างของภาครัฐทำให้เกิดความไม่เท่าเทียม เช่น การสร้างเขื่อน การสร้างสะพาน ☐ กองทุนหมู่บ้านทำให้เกิดหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น

ที่มา: Woranwan Chandoevhit (2005)

ดังนั้น การวิเคราะห์ความเปราะบางทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นสิ่งจำเป็น รวมทั้ง
การสังเคราะห์ปัจจัยที่สาเหตุ และการแก้ไขความเปราะบางอย่างเหมาะสม เพื่อเสนอแนะนโยบายสำคัญ
เพื่อบรรเทาปัญหาวิกฤตด้านการเงินในภาคครัวเรือนแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

3.1 วิธีการวัดความเปราะบาง

วิธีการวัดความเปราะบางของครัวเรือนในการศึกษานี้ จะใช้แนวคิดของ Chaudhuri (2002) ซึ่งเป็นแนวคิดในการวิเคราะห์รายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยและความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการบริโภค โดยใช้ข้อมูลภาคตัดขวางของครัวเรือนที่ได้จากการเก็บข้อมูลในแต่ละปี และให้ความสำคัญของอิทธิพลจากทั้งปัจจัยที่สังเกตได้ระดับครัวเรือน (Household Factors) ปัจจัยทางกายภาพระดับชุมชนด้วย (Community Characteristics) รวมทั้งปัจจัยที่เป็น Interaction term ตามแนวคิดของ Gunther and Harttgen (2008) ซึ่งจะทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปราะบางของครัวเรือนชัดเจนมากขึ้น

หลักการในการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนจะใช้การวิเคราะห์ค่าความคลาดเคลื่อน (Error tem) ที่เหลือจากการประมาณการสมการถดถอยของรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน อันเป็นการฉายภาพรูปแบบรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในปีนั้น ๆ เพื่อนำไปคาดการณ์รายจ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตได้ สำหรับค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการประมาณการ จะเป็นการรวบรวมอิทธิพลของ shock ที่เกิดขึ้นต่อรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนนั้น ซึ่งอิทธิพลของ Shock จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดในกรอบแนวคิด อันได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านกายภาพของครัวเรือน 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจภายในครัวเรือน 3) ปัจจัยทางเศรษฐกิจภายนอกครัวเรือน 4) ปัจจัยทางการเงิน และ 5) ปัจจัยทางกายภาพระดับชุมชน จึงเป็นตัวชี้วัดความเปราะบางทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

ในการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือน จะเริ่มต้นจากแนวคิดในการวัดความเปราะบางของครัวเรือน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โอกาสของรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในอนาคตจะต่ำกว่าเส้นความยากจน ต่อมาจะทำการประมาณการหาสมการถดถอยรายจ่ายเพื่อการบริโภค หลังจากนั้นจะทำการหาความสัมพันธ์ระหว่างความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากสมการถดถอยข้างต้นกับปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับครัวเรือนและปัจจัยทางกายภาพระดับชุมชน (ซึ่งเป็นหนึ่งในการวิเคราะห์แบบ Multilevel Analysis) ภายใต้การแก้ไขปัญหา Heteroscedasticity ของการประมาณการ ด้วยวิธี Restricted Maximum likelihood (RML) (Azam & Imai (2012)) และดำเนินการหาค่าเฉลี่ยและความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่ได้จากการคาดการณ์ จากสมการที่ประมาณการด้วยวิธี RML และเป็นไปตามแนวทางของ Chaudhuri (2003) และนำผลที่ได้ดังกล่าว ไปคำนวณเป็นความเปราะบางของครัวเรือน

อย่างไรก็ดี การวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนโดยใช้การวิเคราะห์แบบ Multilevel analysis ที่แนะนำโดย Goldstein (1999) ซึ่งใช้แนวคิดการหาความสัมพันธ์ของตัวแปร ณ ระดับชั้นต่าง ๆ เช่น ระดับต่ำ (Lower-levels) เช่น ระดับครัวเรือน และระดับสูง (Higher-level) เช่น ระดับชุมชน เป็นต้น (Bryk &

Raudenbush (1992), Goldstein (1999), Hox (2002)) โดยวิธีการประมาณการสามารถแสดงได้ดังชุดสมการ

$$v_{ij,t} = \Pr(c_{ij,t+1} \leq \text{PovertyLine}) \quad (3.1)$$

$$\ln c_{ij} = \beta_{0j} + \beta_{1j}X_{1j} + e_{ij} \quad (3.2)$$

$$\beta_{0j} = \gamma_{00} + \gamma_{01}Z_j + u_{0j} \quad (3.3)$$

$$\beta_{1j} = \gamma_{10} + \gamma_{11}Z_j + u_{1j} \quad (3.4)$$

$$\ln c_{ij} = \gamma_{00} + \gamma_{01}Z_j + \gamma_{10}X_{ij} + \gamma_{11}Z_jX_{ij} + u_{0j} + u_{1j}X_{1j} + e_{ij} \quad (3.5)$$

$$e_{ij}^2 = \theta_0 + \theta_1X_{ij} + \theta_2Z_j + \theta_3X_{ij}Z_j \quad (3.6)$$

$$u_{0j}^2 = \tau_0 + \tau_1Z_j \quad (3.7)$$

$$(u_{0j} + e_{ij})^2 = \theta_0 + \theta_1X_{ij} + \theta_2Z_j + \theta_3X_{ij}Z_j \quad (3.8)$$

$$\hat{v}_{ij} = \Pr(\ln c_{ij} < \ln \text{PovertyLine} / X_{ij}Z_j) = \Phi \left(\frac{\ln \text{PovertyLine} - \ln \hat{c}_{ij}}{\sqrt{\hat{\sigma}_{ij}^2}} \right) \quad (3.9)$$

โดยที่	v	แสดงถึง ความเปราะบางของครัวเรือน
	c	แสดงถึง รายจ่ายเพื่อการบริโภคต่อคนของครัวเรือน
	Poverty Line	แสดงถึง เส้นความยากจน
	X	แสดงถึง ปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับครัวเรือน
	Z	แสดงถึง ปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับชุมชน
	$\beta, \theta, \gamma, \tau$	แสดงถึง ค่าสัมประสิทธิ์ของสมการถดถอย
	Φ	แสดงถึง Coefficient of cumulative distribution
	e	แสดงถึง Stochastic error term at household level
	u_0, u_1	แสดงถึง Stochastic error term at community level
	σ^2	แสดงถึง ความแปรปรวนที่เกิดขึ้นจากการประมาณการ
	i	แสดงถึง ครัวเรือนที่ i (i=1,...,n)
	j	แสดงถึง ชุมชนที่ j (j=1,...,n)
	t	แสดงถึง ช่วงเวลา t

ในการคำนวณชุดสมการข้างต้นนี้ สมมุติฐานของการคำนวณดังกล่าวจะต้องได้ Residual ของการคำนวณในระดับต่ำ (Lower-level) หรือในการศึกษานี้คือระดับครัวเรือน (e_{ij}) ที่มีการกระจายตัวเป็น Normal Distribution ซึ่งมีความเฉลี่ยเป็น 0 และมีภาพแบบการกระจายตัวเหมือนกันในทุกกลุ่มครัวเรือน (Homoscedasticity) ในขณะที่ Residual ของการคำนวณในระดับสูง (Higher level) หรือในการศึกษานี้คือระดับชุมชน (u_{0j}, u_{1j}) ที่เป็นอิสระต่อ e_{ij} และมีการกระจายตัวแบบ Multivariate normal distribution

ซึ่งมีความเฉลี่ยเป็น 0 เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ในการประมาณการนั้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจะเป็นแบบเส้นตรง (Hox (2002)) ดังนั้นในการประมาณการด้วยวิธี RML จะช่วยแก้ปัญหา Heteroscedasticity ของการประมาณการ เมื่อการประมาณการใช้ข้อมูลจำนวนมาก

จากการคำนวณความแปรปรวนของครัวเรือน สามารถคำนวณหาความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนดังกล่าว จะเป็นครัวเรือนเปราะบางจากชุดสมการข้างต้น (สมการที่ 3.1-3.9) ซึ่งจะคำนวณจากค่าเฉลี่ย (mean) และความแปรปรวน (variance) ของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค กล่าวคือ ครัวเรือนที่ i ในชุมชน j จะมีความเปราะบางเมื่อค่าใช้จ่ายในการบริโภคของครัวเรือนมีโอกาที่จะต่ำกว่าเส้นความยากจนในอนาคต (Pritchett et al (2000)) โดยค่าความน่าจะเป็นดังกล่าวจะต้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 50 ในช่วงเวลาในอนาคต ณ ช่วงเวลาในอนาคต (Chaudhuri et al. (2002), Tesliuc & Lindert (2004))

3.2 ปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับครัวเรือน และปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับชุมชน

ในการวิเคราะห์หาความเปราะบางของครัวเรือนจะต้องวิเคราะห์แยกให้เห็นภาพปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเกิดความเปราะบาง จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์จะเห็นภาพปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเปราะบาง แยกเป็นปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับครัวเรือน (Household Factors) และปัจจัยที่สังเกตได้ในระดับชุมชน (Community Factors) ที่ใช้ในการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือน ดังแสดง

ปัจจัยที่สังเกตได้ระดับครัวเรือน (Household Factors)

ปัจจัยทางกายภาพของครัวเรือน

- อายุของหัวหน้าครัวเรือน
- จำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน
- จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- ภาระพึ่งพิงของครัวเรือน โดยใช้จำนวนเด็ก จำนวนผู้สูงอายุ และจำนวนคนพิการ
- อาชีพของครัวเรือน
- สัดส่วนรายได้จากการเกษตร หรือรายได้จากภาคบริการที่ไม่เป็นทางการต่อรายได้ทั้งหมด
- สถานะภาพทางเศรษฐกิจ
- เขตปกครอง

ปัจจัยทางเศรษฐกิจภายในครัวเรือน

- การถือครองที่ดินหรือห้องเช่าหรือสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้
- การเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจภายนอก

- ครัวเรือนได้รับเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ
- ครัวเรือนได้รับเงินช่วยเหลือจากนายจ้าง

ปัจจัยการจัดการด้านการเงิน

- ความรู้ในการจัดการด้านการเงิน
- ความตระหนักถึงการมีหลักประกันทางการเงิน

ปัจจัยที่สังเกตได้ระดับชุมชน (Community Factors)

- ความหนาแน่นของประชากรในจังหวัด
- ดัชนีความสามารถรองรับทางการศึกษาในพื้นที่⁷
- ดัชนีภัยธรรมชาติและความสูญเสียทางอาชีพ⁸
- ดัชนีความเชื่อมโยงการเดินทางและการสื่อสาร⁹
- การมีส่วนร่วมทางสังคม (ร้อยละของครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรในท้องถิ่น)

โดยตัวแปรเหล่านี้มาจากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และประเด็นข้อคำถามในงานวิจัยนี้เป็นสำคัญ โดยสามารถสรุปตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ดังแสดง

ตาราง 3.1 ตัวแปร ประเภทของข้อมูล และขอบเขตของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ปัจจัย	ความหมาย	ตัวแปร	หน่วยวัด	ขอบเขตข้อมูล
ตัวแปรตาม				
มูลค่ารายจ่าย	รายจ่ายเพื่อการบริโภค	C	บาทต่อเดือนต่อคน	เท่ากับหรือมากกว่า 1
ตัวแปรต้น : ปัจจัยที่สังเกตได้ระดับครัวเรือน				
ทางกายภาพ ครัวเรือน	เพศ (กลุ่มอ้างอิง: เพศหญิง)	Male	0 หรือ 1	= 1 ชาย = 0 หญิง
	อายุ	Age	ปี	มากกว่าหรือเท่ากับ 15
	สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง: โสด)	Married	0 หรือ 1	= 1 สมรส = 0 อื่น ๆ
		Widowed	0 หรือ 1	= 1 ม่าย = 0 อื่น ๆ
Divorced		0 หรือ 1	= 1 หย่าร้าง = 0 อื่น ๆ	
Separated		0 หรือ 1	= 1 แยกกันอยู่ = 0 อื่น ๆ	

⁷ ดัชนีความสามารถรองรับทางการศึกษาในพื้นที่ (Education Accommodate Index) จะสร้างจากวิธีการ principle component analysis ของกลุ่มตัวแปรจำนวนนักเรียนต่อโรงเรียนตามระดับชั้นของจังหวัด ได้แก่ อนุบาล-ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปวช.-ปวส.-อนุปริญญาตรี และปริญญาตรีและสูงกว่า

⁸ ดัชนีภัยธรรมชาติและความสูญเสียทางอาชีพ (Loses Index) จะสร้างจากวิธีการ principle component analysis ของกลุ่มตัวแปรจำนวนอัตราการว่างงาน ร้อยละของประชากรที่ประสบอุทกภัย ร้อยละของประชากรที่ประสบภัยแล้ง

⁹ ดัชนีความเชื่อมโยงการเดินทางและการสื่อสาร (Connection Index) จะสร้างจากวิธีการ principle component analysis ของกลุ่มตัวแปร ร้อยละของหมู่บ้านที่ถนนสายหลักใช้การได้ตลอดปี ร้อยละของการใช้คอมพิวเตอร์ ร้อยละของการใช้อินเทอร์เน็ต ร้อยละของการใช้มือถือ

ปัจจัย	ความหมาย	ตัวแปร	หน่วยวัด	ขอบเขตข้อมูล
		Unknown	0 หรือ 1	= 1 ไม่ทราบ = 0 อื่น ๆ
	จำนวนปีการศึกษาสูงสุดที่เรียนจบ (สามัญ)	Yearschool	ปี	มากกว่าหรือเท่ากับ 0
	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	HHsize	คน	มากกว่าหรือเท่ากับ 1
	จำนวนเด็กในครัวเรือน	NumChild	คน	มากกว่าหรือเท่ากับ 0
	จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน	NumElderly	คน	มากกว่าหรือเท่ากับ 0
	จำนวนคนพิการในครัวเรือน	NumDisabled	คน	มากกว่าหรือเท่ากับ 0
	สมาชิกประกอบอาชีพพนักงาน/ ลูกจ้าง	Employee	0 หรือ 1	= 1 ใช่ = 0 ไม่ใช่
	สมาชิกประกอบอาชีพส่วนตัว	SelfEmploy	0 หรือ 1	= 1 ใช่ = 0 ไม่ใช่
	สมาชิกประกอบอาชีพการเกษตร	Farmer	0 หรือ 1	= 1 ใช่ = 0 ไม่ใช่
	สัดส่วนรายได้จากการเกษตร/ informal ต่อรายได้ทั้งหมด	AgriIncome	ร้อยละ	มากกว่าหรือเท่ากับ 100
	ชั้นทางเศรษฐกิจ (กลุ่มอ้างอิง: ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานใน เชิงเศรษฐกิจ)	FarmOwnLand	0 หรือ 1	= 1 ทำเกษตร(ที่ดินตนเอง) = 0 อื่น ๆ
		FarmNotLand	0 หรือ 1	= 1 ทำเกษตร(ที่ดินไม่ใช่ของ ตนเอง) = 0 อื่น ๆ
		AgriService	0 หรือ 1	= 1 บริการทางการเกษตร = 0 อื่น ๆ
		Entrepreneur	0 หรือ 1	= 1 ประกอบธุรกิจ = 0 อื่น ๆ
		Technician	0 หรือ 1	= 1 ปฏิบัติงานวิชาชีพ = 0 อื่น ๆ
		Labor	0 หรือ 1	= 1 คนงาน/ปฏิบัติงานทั่วไป = 0 อื่น ๆ
	เขตการปกครอง	Municipal	0 หรือ 1	= 1 ในเขตเทศบาล = 0 นอกเขตเทศบาล
ทางเศรษฐกิจ ภายในครัวเรือน	ครัวเรือนมีที่ดินหรือห้องเช่าหรือ สินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้	OwnFnAsset	0 หรือ 1	= 1 มี = 0 ไม่มี
	ครัวเรือนเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อ การประกอบอาชีพ	OccCredit	0 หรือ 1	= 1 มี = 0 ไม่มี

ปัจจัย	ความหมาย	ตัวแปร	หน่วยวัด	ขอบเขตข้อมูล
ทางเศรษฐกิจ ภายนอก	ครัวเรือนได้รับเงินช่วยเหลือจาก ภาครัฐ	Transfer	0 หรือ 1	= 1 มี = 0 ไม่มี
	ครัวเรือนได้รับเงินช่วยเหลือจาก ภาครัฐ	WorkAssitant	0 หรือ 1	= 1 มี = 0 ไม่มี
การจัดการด้าน การเงิน	ความรู้ในการจัดการด้านการเงิน (Proxy ความสามารถในการสร้าง ดอกผลให้กองเงย)	FNKnowledge	0 หรือ 1	= 1 มี = 0 ไม่มี
	ความตระหนักถึงการมี หลักประกันทางด้านการเงิน (Proxy การสร้างหลักประกันใน ครอบครัว)	FNAwareness	0 หรือ 1	= 1 มี = 0 ไม่มี
ตัวแปรต้น : ปัจจัยที่สังเกตได้ระดับชุมชน				
ทางกายภาพ ชุมชน	ความหนาแน่นของประชากรใน จังหวัด	Density	คนต่อตารางกิโลเมตร	เท่ากับหรือมากกว่า 1
	ดัชนีความสามารถรองรับทาง การศึกษาในพื้นที่	EducAcclIndex	ค่าดัชนี	ทุกค่า
	ดัชนีภัยธรรมชาติและความ สูญเสียทางอาชีพ	LosesIndex	ค่าดัชนี	ทุกค่า
	ดัชนีความเชื่อมโยงการเดินทาง และการสื่อสาร	ConnectionIndex	ค่าดัชนี	ทุกค่า
	การมีส่วนร่วมทางสังคม (Proxy ร้อยละของครัวเรือนที่เป็นสมาชิก กลุ่มหรือองค์กรในท้องถิ่น)	Participation	ร้อยละ	เท่ากับหรือมากกว่า 100

โดยตัวแปรเหล่านี้จะใช้ในการประมาณการลำดับถัดไป

3.3 จุดกำหนดค่าโอกาสความเปราะบางของครัวเรือน (Vulnerability Thresholds)

จากการคำนวณความเปราะบางของครัวเรือน สามารถคำนวณหาค่าความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนดังกล่าวจะเป็นครัวเรือนเปราะบางจากชุดสมการข้างต้น (สมการที่ 3.1-3.9) ซึ่งจะคำนวณจากค่าเฉลี่ย (mean) และความแปรปรวน (variance) ของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค กล่าวคือ ครัวเรือนที่ i ในชุมชน j จะมีความเปราะบางเมื่อค่าใช้จ่ายในการบริโภคของครัวเรือนมีโอกาที่จะต่ำกว่าเส้นความยากจนในอนาคต (Pritchett et al (2000)) โดยจุดกำหนดค่าความน่าจะเป็นดังกล่าว จะต้องมีย่านค่ามากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 50 ในช่วงเวลาอนาคต (Chaudhuri et al. (2002), Tesliuc & Lindert (2004)) หรือกล่าวได้ว่า ครัวเรือนที่มี

ความเปราะบางได้แก่ครัวเรือนที่มีความน่าจะเป็นที่จะมีรายได้น้อยกว่าเส้นความยากจน ณ ปีนั้นมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 นั่นเอง

จุดกำหนดค่าโอกาสความเปราะบางของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับช่วงระยะเวลาในอนาคตที่งานวิจัยสนใจ เนื่องด้วยส่งผลโดยตรงต่อขนาดของครัวเรือนเปราะบางที่ภาครัฐจำเป็นต้องให้ความสนใจ หรือกำหนดนโยบายเพื่อช่วยเหลือครอบครัวกลุ่มดังกล่าว ในงานวิจัยส่วนมากจะกำหนดค่า Vulnerability Thresholds เท่ากับ 0.5 หรือร้อยละ 50 เนื่องด้วยการพิจารณาค่าความเปราะบางแบบทันที (ณ เวลา t) หรือในระยะเวลาที่รายจ่ายเพื่อการบริโภคเกิดขึ้นพร้อมการคำนวณเส้นความยากจน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นภาพความเปราะบาง ณ ปัจจุบันที่ทำให้เกิดความยากจนนั่นเอง (Suyahadi & Sumarto (2003)) อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ความเปราะบางที่ตรงกับแนวคิดจะต้องมีการพิจารณาระยะเวลาในอนาคต ดังนั้นการกำหนดระยะเวลาที่ยาวนานจึงมีความจำเป็นในการวิเคราะห์มากขึ้น (Azam & Imai (2012))

การกำหนดระยะเวลาในอนาคต $t+k$ จะมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนต่อการกำหนด Vulnerability Thresholds ซึ่งจะทำให้เกิดการวางนโยบายที่น่าสนใจ จากหลากหลายงานศึกษาสามารถกำหนดใน 2 ภาพแบบ

- 1) การกำหนดระยะเวลาในอนาคตไปอีก 1 ปี หรือ $t+1$ ซึ่งเป็นการพิจารณาความเปราะบางที่นำไปสู่ความยากจนในระยะสั้น (Short-run) ซึ่งจะได้ค่าความน่าจะเป็นที่รายจ่ายเพื่อการบริโภคจะต่ำกว่าเส้นความยากจน มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 50 ณ ช่วงเวลา t (Chaudhuri (2003), Zhang & Wan (2009), Thang (2018))
- 2) การกำหนดระยะเวลาในอนาคตไปอีก 2 ปี หรือ $t+2$ ซึ่งเป็นการพิจารณาความเปราะบางที่นำไปสู่ความยากจนในระยะกลาง (Medium-term) ซึ่งจะได้ค่าความน่าจะเป็นที่รายจ่ายเพื่อการบริโภคจะต่ำกว่าเส้นความยากจน มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 29¹⁰ ณ ช่วงเวลา t (Gunther & Hartgen (2009))

จะเห็นได้ว่าการกำหนดระยะเวลาในอนาคต ส่งผลต่อการพิจารณาขนาดของกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางอันมีโอกาที่จะยากจนในอนาคตได้

3.4 กลุ่มของความยากจนและความเปราะบาง

เมื่อทำการพิจารณาความเปราะบางของครัวเรือนที่นำไปสู่ความยากจน ที่คำนวณได้จากสมการ 3.9 นั้น จะสามารถระบุสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเปราะบางจำนวน 2 สาเหตุหลัก ได้แก่

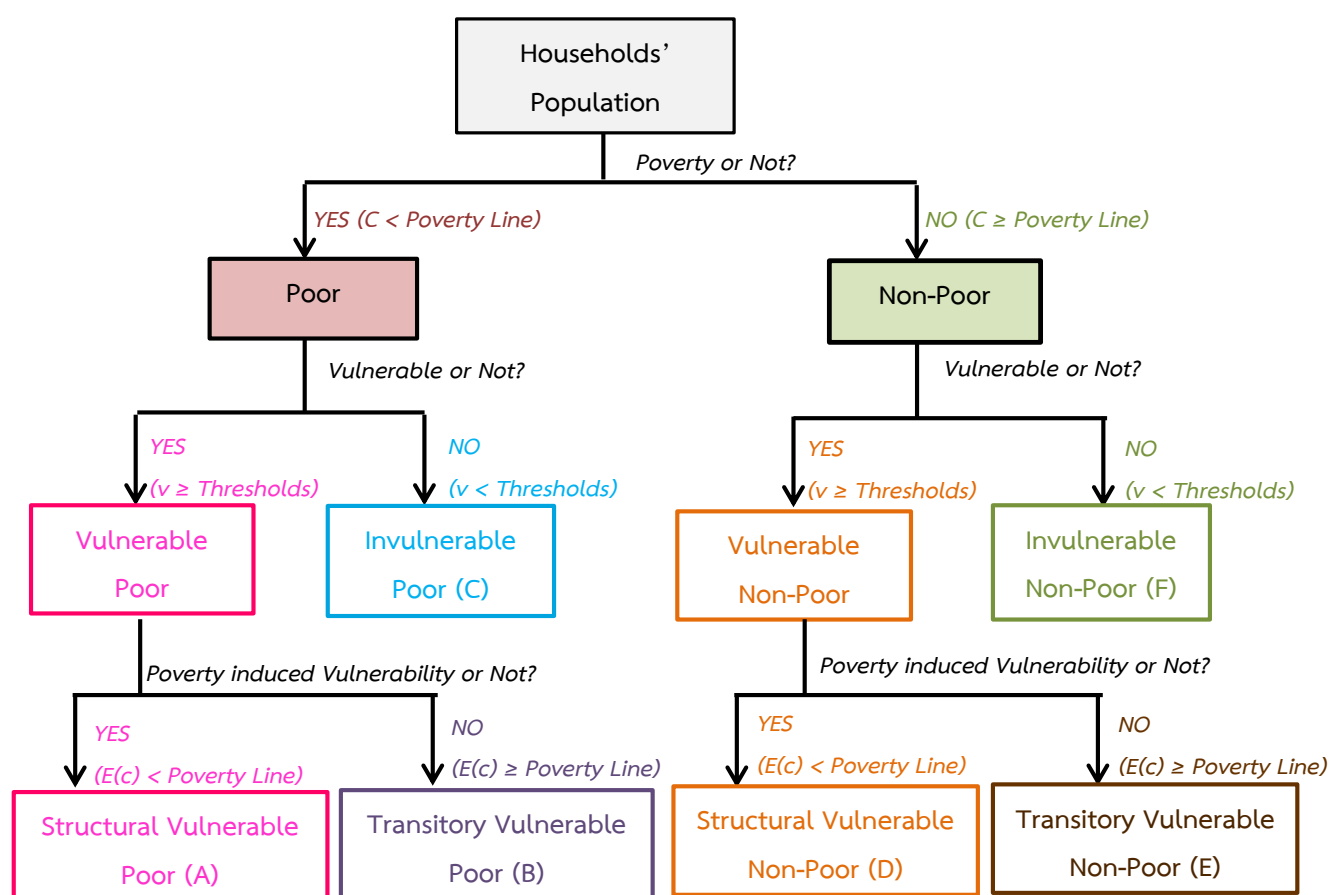
- 1) การที่ครัวเรือนมีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่คาดการณ์ได้ในอนาคตต่ำกว่าเส้นความยากจน [$E(c_{ij}) < \text{Poverty line}$] ซึ่งเป็นความเปราะบางจากโครงสร้าง (Structural) หรือเรียกว่า ความยากจนเหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบาง (Poverty induced vulnerability)

¹⁰ คำนวณจากสมการพื้นฐาน $v_{ij,t+k} = 1 - [\Pr(\ln c_{ij} > \ln \text{PovertyLine})^k]$

- 2) การที่ครัวเรือนมีความแปรปรวนในระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูง [$\text{High Var}(\sigma_y)$] ซึ่งเป็นความแปรปรวนจากความไม่แน่นอน (Transitory) หรือเรียกว่า ความเสี่ยงเหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบาง (Risk induced vulnerability)

จะเห็นว่าครัวเรือนที่มีความเปราะบางจากสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีลักษณะของชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ ในกรณีที่กลุ่มครัวเรือนมีความเปราะบางที่เกิดจากความไม่แน่นอน (Risk induced vulnerability) อาจเป็นครัวเรือนที่มีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่ค่อนข้างสูง แต่กลับมีความแปรปรวนในการรักษาระดับรายได้ดังกล่าวให้คงที่ในอนาคตได้นั่นเอง

ดังนั้นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเปราะบางจึงเป็นหนึ่งในการวิเคราะห์ความเปราะบางที่เกิดในครัวเรือนในประเทศไทย และในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ โดยจากการพิจารณาความยากจน ความเปราะบาง และสาเหตุที่ทำให้เกิดความเปราะบาง สามารถจำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ตามแนวคิดของ Azam & Imai (2012) ดังแสดง

ภาพที่ 3.1 กลุ่มของความยากจนและความเปราะบาง

จากภาพที่ 3.1 จะสามารถสรุปลักษณะกลุ่มความยากจนและความเปราะบางออกเป็น 6 กลุ่ม กล่าวคือ

1. กลุ่ม A: Structural Vulnerable Poor เป็นกลุ่มครัวเรือนที่ ณ ปัจจุบันประสบปัญหาความยากจน มีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างต่ำ (ต่ำกว่าเส้นความยากจน) อีกทั้งยังไม่มีความสามารถที่จะเพิ่มรายจ่ายเพื่อพ้นเส้นความยากจนในอนาคตได้ ความยากจนถาวรนี้เหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางของครัวเรือน
2. กลุ่ม B: Transitory Vulnerable Poor เป็นกลุ่มครัวเรือนที่ไม่ควรอยู่ในกลุ่มครัวเรือนยากจน เนื่องจากรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่คาดการณ์ในอนาคตสูงกว่าเส้นความยากจน แต่กลุ่มครัวเรือนประเภทนี้กลับเป็นครัวเรือนยากจน เพราะรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ ณ ปัจจุบัน มีระดับต่ำกว่าเส้นความยากจน แสดงได้ว่า ครัวเรือนอาจกำลังประสบเหตุการณ์ที่คาดการณ์ไม่ได้ หรือ Shock ส่งผลให้ครัวเรือนมีความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูง ความไม่แน่นอนในระดับรายจ่ายนี้เหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางของครัวเรือน
3. กลุ่ม C: Invulnerable Poor เป็นกลุ่มครัวเรือนที่แม้ ณ ปัจจุบันจะประสบปัญหาความยากจน แต่คาดการณ์ได้ว่าในอนาคตครัวเรือนจะมีแนวโน้มพ้นความยากจนได้ อีกทั้งยังมีความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างต่ำ แม้จะมี Shock เกิดขึ้น ครัวเรือนก็มีแนวโน้มที่จะรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคได้
4. กลุ่ม D: Structural Vulnerable Non-Poor เป็นกลุ่มครัวเรือนที่แม้ในปัจจุบันยังไม่ประสบปัญหาความยากจน มีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูง แต่ความสามารถในการรักษาระดับรายจ่ายเพื่อพ้นกำลังลดลงในอนาคต จนอาจทำให้กลายเป็นกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนในอนาคตได้ การไม่สามารถรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคได้ในอนาคตเป็นสาเหตุของความยากจน ที่จะเหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางของครัวเรือน
5. กลุ่ม E: Transitory Vulnerable Non-Poor เป็นกลุ่มครัวเรือนที่แม้ในปัจจุบันยังไม่ประสบปัญหาความยากจน แต่ครัวเรือนมีลักษณะความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูงอยู่ ความไม่แน่นอนในระดับรายจ่ายนี้เหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางของครัวเรือน
6. กลุ่ม F: Invulnerable Non-Poor เป็นกลุ่มครัวเรือนที่ทั้งไม่ประสบปัญหาความยากจนและความเปราะบางในอนาคต ครัวเรือนมีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูงและสามารถรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคได้

โดยในการศึกษานี้ จะพยายามวิเคราะห์กลุ่มครัวเรือนใน 6 กลุ่มข้างต้น เพื่อจำแนกหาครัวเรือนที่ประสบภาวะปัญหาความยากจนและความเปราะบางอย่างรุนแรง เพื่อนำเสนอนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาต่อไป

3.5 ข้อมูลในการศึกษา

เนื่องด้วยการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือน สามารถใช้ทั้งข้อมูลแบบ Cross-sectional data และ Short panel data ได้ อย่างไรก็ตาม การใช้ข้อมูล Single cross sectional data อาจทำให้เกิดความยากในการขจัด measurement error ในข้อมูล รวมทั้งการมีข้อมูลในปัจจุบันเหตุการณ์ระดับข้อมูล

จำนวนน้อยมาก ที่จะสามารถฉายภาพให้เห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน (Lutter (2000), Ligon & Schechter (2004) และ Woolard & Klasen (2005)) ในขณะเดียวกันข้อมูล Short panel data ก็มีข้อจำกัดในการจัดเก็บในแต่ละประเทศอย่างมาก หรือการจัดเก็บในชุดข้อมูลที่มีความล้ำสมัยค่อนข้างมาก ดังนั้น Chaudhuri (2002) จึงได้เสนอแนวคิดในการคำนวณที่น่าสนใจ (ตามที่แสดงในหัวข้อ 3.1) ซึ่งสามารถใช้แยกการพิจารณาในส่วน Idiosyncratic shock และ Covariate shock สำหรับทั้งข้อมูล Single cross sectional และ Short panel data ได้อย่างเหมาะสม

เนื่องด้วยข้อจำกัดของข้อมูล Short panel data ในการศึกษาจึงเลือกใช้ข้อมูล Household Socio-Economic Survey (SES) ซึ่งเป็นข้อมูลประเภท Cross-sectional data ในการวิเคราะห์ความเปราะบางตามแนวคิดของ Chaudhuri (2002) โดยจะทำการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบาง และลักษณะของความเปราะบางที่เกิดขึ้น ตามข้อมูลในปี พ.ศ. 2552 (ค.ศ. 2009) พ.ศ. 2556 (ค.ศ. 2013) และ พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) จะได้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุดของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ดังตาราง

ตาราง 3.2 ข้อมูลค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุดของข้อมูล

ตัวแปร	2552				2556				2560			
	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Male	0.67	0.47	0.00	1.00	0.64	0.48	0.00	1.00	0.62	0.49	0.00	1.00
Age	51.70	14.65	9.00	99.00	52.59	15.10	10.00	99.00	53.73	15.25	13.00	99.00
Married	0.71	0.46	0.00	1.00	0.67	0.47	0.00	1.00	0.64	0.48	0.00	1.00
Widowed	0.17	0.37	0.00	1.00	0.17	0.38	0.00	1.00	0.18	0.38	0.00	1.00
Divorced	0.03	0.16	0.00	1.00	0.03	0.16	0.00	1.00	0.03	0.17	0.00	1.00
Separated	0.03	0.16	0.00	1.00	0.03	0.18	0.00	1.00	0.04	0.19	0.00	1.00
Unknown	0.00	0.01	0.00	1.00	0.00	0.01	0.00	1.00	0.00	0.01	0.00	1.00
YearSchool	7.54	4.35	1.00	24.00	7.83	4.52	1.00	25.00	8.34	4.62	1.00	24.00
HHsize	3.30	1.65	1.00	17.00	3.04	1.59	1.00	23.00	2.85	1.55	1.00	13.00
NumChild	0.73	0.92	0.00	8.00	0.59	0.85	0.00	11.00	0.49	0.80	0.00	7.00
NumElderly	0.49	0.72	0.00	5.00	0.53	0.74	0.00	5.00	0.59	0.77	0.00	5.00
NumDisabled	0.07	0.31	0.00	8.00	0.08	0.32	0.00	7.00	0.09	0.34	0.00	7.00
Employee	0.54	0.50	0.00	1.00	0.51	0.50	0.00	1.00	0.55	0.50	0.00	1.00
SelfEmploy	0.31	0.46	0.00	1.00	0.26	0.44	0.00	1.00	0.25	0.43	0.00	1.00
Farmer	0.45	0.50	0.00	1.00	0.42	0.49	0.00	1.00	0.33	0.47	0.00	1.00
AgriIncome	27.23	40.14	0.00	100.00	27.47	40.94	0.00	100.00	21.16	38.00	0.00	100.00
FarmOwnLand	0.05	0.23	0.00	1.00	0.17	0.38	0.00	1.00	0.10	0.30	0.00	1.00
FarmNotLand	0.18	0.39	0.00	1.00	0.03	0.18	0.00	1.00	0.02	0.14	0.00	1.00
AgriService	0.10	0.30	0.00	1.00	0.02	0.13	0.00	1.00	0.02	0.14	0.00	1.00
Entrepreneur	0.04	0.20	0.00	1.00	0.17	0.37	0.00	1.00	0.17	0.37	0.00	1.00
Technician	0.16	0.37	0.00	1.00	0.09	0.29	0.00	1.00	0.11	0.31	0.00	1.00

ตัวแปร	2552				2556				2560			
	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Labor	0.29	0.45	0.00	1.00	0.31	0.46	0.00	1.00	0.35	0.48	0.00	1.00
Municipal	0.33	0.47	0.00	1.00	0.36	0.48	0.00	1.00	0.47	0.50	0.00	1.00
OwnFnAsset	0.03	0.18	0.00	1.00	0.03	0.17	0.00	1.00	0.03	0.17	0.00	1.00
OccCredit	0.31	0.46	0.00	1.00	0.27	0.44	0.00	1.00	0.24	0.43	0.00	1.00
EducCredit	0.03	0.16	0.00	1.00	0.02	0.14	0.00	1.00	0.02	0.12	0.00	1.00
Tranfer	0.99	0.10	0.00	1.00	0.99	0.10	0.00	1.00	0.99	0.10	0.00	1.00
WorkAssitant	0.01	0.09	0.00	1.00	0.01	0.09	0.00	1.00	0.01	0.10	0.00	1.00
Remittance	0.01	0.09	0.00	1.00	0.01	0.09	0.00	1.00	0.01	0.10	0.00	1.00
FNKnowledge	0.20	0.40	0.00	1.00	0.25	0.43	0.00	1.00	0.21	0.41	0.00	1.00
FNAwareness	0.03	0.18	0.00	1.00	0.02	0.13	0.00	1.00	0.02	0.15	0.00	1.00
Density	734.05	1543.71	16.57	5169.06	740.62	1587.23	16.11	5428.07	1002.99	1830.84	15.66	5578.10
Participation	86.58	7.50	54.00	96.30	87.52	7.46	58.04	98.06	70.74	13.97	25.98	91.02
EducAcclIndex	0.49	2.23	-2.00	6.01	0.69	2.15	-1.67	6.26	0.82	2.28	-1.77	5.82
LosesIndex	0.04	1.33	-1.60	2.91	-0.01	1.38	-1.38	6.01	-0.16	1.22	-0.78	8.92
ConnectionIndex	0.23	2.05	-2.56	5.12	0.29	1.96	-4.40	4.72	0.65	2.08	-3.08	4.80

จะพบว่าตัวแปรทุกตัวมีค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด อยู่ในช่วงที่กำหนดไว้ ความแปรปรวนของข้อมูลระหว่างปีการศึกษาทั้งสามปีมีค่าไม่สูงมากนัก แสดงถึง ข้อมูลที่ได้มีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ในการประมาณการเพื่อหาความแปรปรวนที่เกิดขึ้นในแต่ละปี พร้อมทำการเปรียบเทียบลักษณะของครัวเรือนประเภท เพื่อใช้ในการนำเสนอนโยบายเพื่อช่วยเหลือครัวเรือนประเภทต่อไป

3.6 การลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ

เมื่อทำการศึกษาความแปรปรวนของครัวเรือนทั้งในภาพรวมระดับประเทศ และในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เรียบร้อยแล้ว งานศึกษานี้จะทำการแบ่งกลุ่มความยากจนและความแปรปรวนออกเป็น 6 กลุ่มตามภาพที่ 3.1 โดยเน้นการพิจารณาลักษณะของครัวเรือนในแต่ละกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ภาพเชิงลึกจากข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อหาสาเหตุของความแปรปรวน และการแก้ไขปัญหาความแปรปรวนของครัวเรือน

การลงพื้นที่ในครั้งนี้จะทำการเก็บข้อมูลเป็นรายครัวเรือน (Household) ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา (กลุ่มอ้างอิง) โดยจะใช้สัดส่วนของกลุ่มครัวเรือนที่มาจากผลการวิเคราะห์ในปี พ.ศ.2560 เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีเฉพาะเจาะจงลงในกลุ่มครัวเรือนที่มีลักษณะครัวเรือนตามข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกของปัจจัยที่สาเหตุที่ทำให้เกิดความแปรปรวน พร้อมทั้งทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ องค์กร และบุคคลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้ได้ภาพแนวทางการแก้ไขปัญหาของครัวเรือนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษาความเปราะบางของครัวเรือน

แนวคิดการวัดความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนนั้น จากงานศึกษาที่ผ่านมาจะเป็นการวัดความน่าจะเป็น (หรือโอกาส) ที่ครัวเรือนจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นการวัดว่าครัวเรือนนั้นจะเป็นครัวเรือนยากจนในอนาคตหรือไม่ แม้ว่า ณ ปัจจุบันครัวเรือนนั้นอาจจะเป็ครัวเรือนยากจนหรือไม่ก็ตาม

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่ได้ทำการวิเคราะห์เพื่อหาครัวเรือนยากจน จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2531 – พ.ศ. 2560 ประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น และแนวโน้มสัดส่วนครัวเรือนยากจนเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของนโยบายแก้จนที่ดำเนินการมาอย่างยาวนานสามารถแก้ไขความยากจนในระดับประเทศได้ แต่สำหรับความยากจนระดับจังหวัดนั้น ในบางพื้นที่ เช่น จังหวัดนราธิวาส นโยบายแก้จนอาจยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ในระดับที่น่าพอใจ

เมื่อทำการเปรียบเทียบรายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคน จำแนกตามภาคและสามจังหวัดชายแดนใต้ และเส้นความยากจน เปรียบเทียบช่วงปี พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560 พบว่า ในภาพรวมรายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคนในทุกพื้นที่ มีค่าสูงกว่าเส้นความยากจน แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการจ่ายเงินเพื่อการบริโภคของประชากรส่วนใหญ่พอเพียงต่อการการยังชีพรายเดือน แต่หากเปรียบเทียบอัตราการเพิ่มขึ้นของรายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคน ระหว่างภาค และพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ กลับพบประเด็นความแตกต่างที่น่าสนใจ

อัตราการการเติบโตรายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคนระหว่างปี พ.ศ. 2552 กับปี พ.ศ. 2556 อยู่ที่ร้อยละ 21 ซึ่งมีค่าค่อนข้างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเติบโตระหว่างปี พ.ศ. 2556 กับปี พ.ศ. 2560 ที่อยู่ในระดับร้อยละเพียง 8 แสดงว่า ในปี พ.ศ. 2556 ความสามารถในการใช้จ่ายของประชาชนเพิ่มขึ้นค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นอิทธิพลจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นผลต่อเนื่องของมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจภาครัฐ อาทิ การปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ มาตรการ แทรกแซงราคาสินค้าเกษตร รวมถึงโครงการคืนเงินภาษีรถยนต์คันแรก ส่งผลต่อการเพิ่มรายจ่ายของภาคครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2557) ในขณะที่ความสามารถในการใช้จ่ายของประชาชนในปี พ.ศ. 2560 กลับเพิ่มขึ้นไม่มากนัก จากสัญญาณการชะลอตัวของเศรษฐกิจไทย ความตกต่ำของราคาพืชผลทางการเกษตร และการชะลอการลงทุนของภาครัฐจากประสิทธิภาพการการเบิกจ่ายที่ลดลง ปัญหาการเข้าทำกินในพื้นที่ และภาวะฝนตกหนัก อีกทั้งการจ้างงานที่ลดลง และหนี้ครัวเรือนที่ยังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง เป็นปัจจัยที่ทำให้กำลังซื้อของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไม่มากนัก (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561) โดยพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้จะเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการชะลอตัวทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน

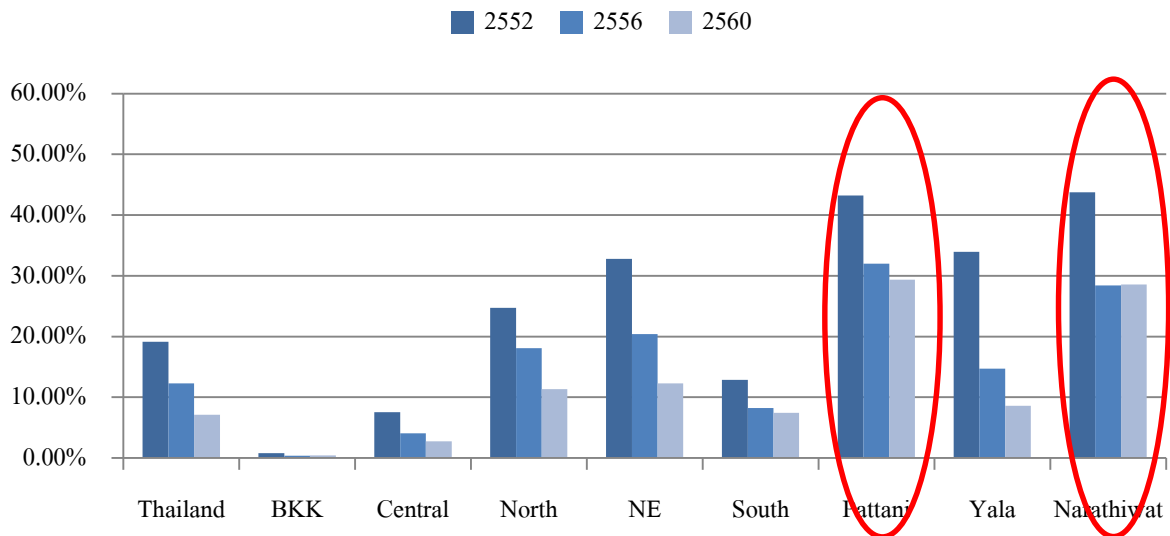
ตาราง 4.1 รายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคน (บาท) และเส้นความยากจน (บาท/เดือน)

	2552	2556	2560
Monthly Consumption per capita (Baht)			
Thailand	6,313.11	7,625.21	8,235.08
BKK	10,749.88	13,201.47	14,321.89
Central	6,966.73	8,858.16	9,281.17
North	5,211.56	6,264.92	6,912.39
NE	5,365.86	6,057.48	6,800.48
South	6,618.40	8,072.30	8,633.69
Pattani	4,513.30	5,728.90	7,355.85
Yala	4,514.43	5,807.30	7,036.73
Narathiwat	3,650.52	4,833.18	6,108.75
Poverty Line (Baht per month)			
Thailand	2,174.39	2,572.00	2,686.00
BKK	2,676.10	3,047.00	3,165.00
Central	2,382.29	2,775.00	2,861.00
North	1,937.51	2,314.00	2,411.00
NE	1,882.83	2,273.00	2,403.00
South	2,238.84	2,651.00	2,768.00
Pattani	2,041.54	2,380.00	2,505.00
Yala	2,248.10	2,677.00	2,791.00
Narathiwat	2,028.38	2,391.00	2,518.00

ที่มา: SES

เมื่อพิจารณาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ อันได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส จะเห็นได้ว่าแม้ทั้งสามจังหวัดจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภครายเดือนต่อคน สูงกว่าเส้นความยากจนทั้ง 3 ปี (พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และพ.ศ. 2560) แต่ยังคงมีค่าน้อยกว่าค่าเฉลี่ยภาคใต้ และค่าเฉลี่ยของประเทศไทย แสดงให้เห็นถึง ปัญหาความยากจนที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่เติบโตช้ากว่าพื้นที่อื่น และการคงอยู่ของเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อการใช้จ่ายในพื้นที่นั้นเอง นอกจากนี้ หากพิจารณาสัดส่วนคนจนของจังหวัดทั้งสาม¹¹ ก็พบว่า ทั้งสามจังหวัดชายแดนใต้จะมีสัดส่วนคนจนที่มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ดังแสดงในภาพ

¹¹ การคำนวณสัดส่วนคนจนของจังหวัดจะใช้เส้นความยากจนระดับประเทศเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

ภาพที่ 4.1 สัดส่วนคนจนจำแนกตามพื้นที่ ปี พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560

ที่มา: คำนวณจาก SES

แม้ประเทศไทยจะประสบปัญหาเศรษฐกิจชะลอที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2560 แต่สัดส่วนคนจนในภาพรวมก็ยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง จากภาพเมื่อพิจารณาสัดส่วนคนจนภาพรวมประเทศ ภาค และสามจังหวัดชายแดนใต้ ใน 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ปี พ.ศ. 2552 ปี พ.ศ. 2556 และปี พ.ศ. 2560 จะพบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2556 และพ.ศ. 2560 สัดส่วนคนจนของจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาสมีการปรับตัวลดลงน้อยมาก โดยมีจำนวนประชากรเกือบหนึ่งในสามของทั้งสองจังหวัดที่เป็นคนจน กล่าวได้ว่า ปัญหาความยากจนในพื้นที่จังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส เกิดจากปัจจัยบางประการที่ทำให้คนจนไม่สามารถเพิ่มรายจ่ายเพื่อการยังชีพให้สูงพ้นเส้นความยากจน หรือการที่ประชากรไม่ได้จน แต่ประสบเหตุการณ์ปัญหาทางเศรษฐกิจ จนไม่สามารถรักษาระดับการบริโภคได้ กลายเป็นคนจน ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเปราะบางของประชากรในพื้นที่นั่นเอง

จากเหตุผลข้างต้น จะกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จึงมีความสำคัญอย่างมาก เพื่อให้เห็นแนวทางในการดำเนินนโยบายที่มีความชัดเจนมากขึ้น มุ่งเป้าหมายในกลุ่มครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างถูกต้อง ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนตามข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) ในช่วงปี พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560 เพื่อหาจำนวนครัวเรือนเปราะบางในแต่ละจังหวัดในประเทศไทย เปรียบเทียบกับสามจังหวัดชายแดนใต้ พร้อมวิเคราะห์หาลักษณะเด่นของครัวเรือนเปราะบางต่อไป

4.1 การประมาณการความเปราะบางของครัวเรือนเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ.2560

ในการวิเคราะห์หาความเปราะบางของครัวเรือนตามแนวคิดของ Chaudhuri (2003) ด้วยระบบสมการในบทที่ 3 จะคำนึงถึงระดับความสำคัญของปัจจัยที่สังเกตได้ระดับครัวเรือน และปัจจัยที่สังเกตได้ระดับชุมชนนั้น โดยการใช้การประมาณการแบบ Multilevel analysis วิธี Restricted Maximum likelihood (RML) (Azam & Imai (2012)) ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 4.2 ผลการประมาณการ

LnC	2552			2556			2560		
	Coefficient		Std. Err.	Coefficient		Std. Err.	Coefficient		Std. Err.
Male	-0.024	**	(0.006)	-0.016	**	(0.005)	-0.002		(0.005)
Married	0.057	**	(0.009)	0.016	*	(0.008)	0.037	**	(0.008)
Widowed	0.035	**	(0.011)	0.028	**	(0.010)	0.051	**	(0.010)
Divorced	-0.010		(0.015)	0.014		(0.015)	-0.029	**	(0.014)
Separated	-0.026	*	(0.015)	-0.051	**	(0.014)	-0.031	**	(0.013)
Unknown	-0.246		(0.155)	0.253		(0.219)	0.153		(0.189)
Age	0.019	**	(0.001)	0.012	**	(0.001)	0.008	**	(0.001)
age_2	0.000	**	(0.000)	0.000	**	(0.000)	0.000	**	(0.000)
YearSchool	0.054	**	(0.001)	0.055	**	(0.001)	0.053	**	(0.001)
HHsize	-0.282	**	(0.005)	-0.270	**	(0.005)	-0.314	**	(0.005)
HHsize_2	0.022	**	(0.001)	0.021	**	(0.001)	0.027	**	(0.001)
NumChild	-0.114	**	(0.004)	-0.116	**	(0.004)	-0.114	**	(0.004)
NumElderly	-0.076	**	(0.005)	-0.075	**	(0.004)	-0.059	**	(0.004)
NumDisabled	-0.097	**	(0.007)	-0.104	**	(0.007)	-0.116	**	(0.006)
Employee	0.033	**	(0.007)	0.123	**	(0.008)	0.139	**	(0.008)
SelfEmploy	0.066	**	(0.007)	0.077	**	(0.008)	0.100	**	(0.008)
Farmer	-0.041	**	(0.008)	0.005		(0.009)	-0.029	**	(0.008)
AgriIncome	0.000	*	(0.000)	0.000		(0.000)	0.001	**	(0.000)
FarmOwnLand	-0.076	**	(0.012)	0.009		(0.011)	0.043	**	(0.010)
FarmNotLand	0.114	**	(0.014)	-0.036	**	(0.016)	-0.052	**	(0.020)
AgriService	0.323	**	(0.014)	-0.186	**	(0.018)	-0.159	**	(0.016)
Entrepreneur	-0.194	**	(0.016)	0.109	**	(0.010)	0.125	**	(0.010)
Technician	0.034	**	(0.013)	0.272	**	(0.011)	0.285	**	(0.011)
Labor	-0.055	**	(0.011)	-0.070	**	(0.009)	-0.017	*	(0.009)
Municipal	0.103	**	(0.005)	0.062	**	(0.005)	0.070	**	(0.004)
OwnFnAsset	0.176	**	(0.011)	0.178	**	(0.012)	0.170	**	(0.012)

	2552			2556			2560		
lnC	Coefficient		Std. Err.	Coefficient		Std. Err.	Coefficient		Std. Err.
OccCredit	-0.002		(0.006)	-0.010 *		(0.006)	-0.023 **		(0.006)
Tranfer	-0.002		(0.020)	0.040 *		(0.020)	-0.023		(0.024)
WorkAssitant	0.200 **		(0.025)	0.157 **		(0.024)	0.192 **		(0.025)
FNKnowledge	0.259 **		(0.006)	0.199 **		(0.006)	0.213 **		(0.006)
FNAwareness	0.149 **		(0.013)	0.190 **		(0.017)	0.275 **		(0.014)
Density	0.000		(0.000)	0.000		(0.000)	0.000		(0.000)
EducAcclIndex	-0.014		(0.017)	-0.022		(0.017)	-0.001		(0.013)
LosesIndex	-0.036 **		(0.018)	0.001		(0.014)	-0.024 **		(0.010)
ConnectionIndex	0.094 **		(0.020)	0.102 **		(0.017)	0.076 **		(0.015)
Participation	-0.002		(0.002)	-0.005 **		(0.002)	-0.003 **		(0.001)
ConnectxYearSchool	-0.002 **		(0.000)	-0.003 **		(0.000)	-0.002 **		(0.000)
DenxFarmNoL	0.000		(0.000)	0.000 *		(0.000)	0.000 **		(0.000)
DenxLabor	0.000 **		(0.000)	0.000		(0.000)	0.000 **		(0.000)
EducxCredit	-0.003		(0.005)	-0.024 **		(0.005)	-0.019 **		(0.004)
_cons	8.164 **		(0.190)	8.681 **		(0.210)	8.759 **		(0.107)
σ^2_{eij}	0.2137			0.1909			0.1785		
Std. Err.	0.0014			0.0013			0.0012		
Number of obs	43844			42738			43210		
σ^2_{uij}	0.0235			0.0229			0.0162		
Std. Err.	0.0040			0.0039			0.0028		
Number of CWT	76			77			77		
Log restricted-likelihood	-28722.63			-25600.13			-24410.04		
Wald chi2	51812.41			46823.50			47883.60		
Prob > chi2	0.0000			0.0000			0.0000		

หมายเหตุ: ** p < 0.05

* p < 0.10

ผลการประมาณการแสดงให้เห็นในตาราง 4.2 โดยค่า Log restricted-likelihood แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรตามกับตัวแปรต้นในสมการอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับค่าความแปรปรวนของ error term จะแสดงให้เห็นภาพของความแปรปรวนที่ไม่สามารถอธิบายได้ ณ ระดับต่าง ๆ โดยที่ค่า σ^2_{eij} จะแสดงค่าความแปรปรวนที่ไม่สามารถอธิบายได้ในระดับครัวเรือน สำหรับ σ^2_{uij} จะแสดงค่าความแปรปรวนที่ไม่สามารถอธิบายได้ในระดับชุมชน

จากสมการจะเห็นถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นเส้นตรงระหว่างรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่อคนต่อเดือนในภาพลอกการิทึม กับอายุของหัวหน้าครัวเรือน และขนาดของครัวเรือน โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกปีการศึกษา สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ว่า จากค่าสัมประสิทธิ์อายุของหัวหน้าครัวเรือนมีค่าเป็นบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เช่นเดียวกับอายุกำลังสอง สามารถอธิบายได้ว่าเมื่ออายุของหัวหน้าครัวเรือนเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้รายจ่ายเพื่อการบริโภคมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในอัตราเร่งที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ขนาดของครัวเรือนมีค่าเป็นลบอย่างมีนัยสำคัญ ตรงข้ามกับขนาดครอบครัวกำลังสอง สามารถอธิบายได้ว่า ขนาดครอบครัวที่ใหญ่ขึ้นจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภค

สำหรับค่าปัจจัยที่สังเกตได้ระดับครัวเรือนมีความน่าสนใจ กล่าวคือ เฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2552 และ พ.ศ. 2556 เพศของหัวหน้าครัวเรือนมีอิทธิพลต่อรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน ในขณะที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในปี พ.ศ. 2560 กล่าวคือ หากครัวเรือนมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง จะส่งผลให้ค่าการเปลี่ยนแปลงของรายจ่ายเพื่อการบริโภคมีค่าน้อยกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนชายอย่างมีนัยสำคัญ

สถานภาพการสมรสของหัวหน้าครัวเรือนบางสถานะ ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภค เช่นเดียวกัน ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานะม่าย จะมีการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่าครัวเรือนประเภทอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ในทางตรงข้ามกับครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานะแยกกันอยู่และหย่าร้าง¹² จะมีการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าครัวเรือนประเภทอื่น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคกับจำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีทิศทางเป็นบวกอย่างมีนัยสำคัญ อธิบายได้ว่า หากหัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาสูงขึ้น (จำนวนปีการศึกษาเพิ่มขึ้น) จะส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงของรายจ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มมากขึ้นในทิศทางเดียวกัน

สมาชิกที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มเด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการ ซึ่งเป็นภาระพึ่งพิงของครัวเรือนจะนำไปสู่ภาระทางค่าใช้จ่ายด้านการรักษาที่เพิ่มมากขึ้นของครอบครัว สัมประสิทธิ์หน้าตัวแปรจำนวนเด็ก จำนวนผู้สูงอายุ และจำนวนคนพิการมีค่าเป็นลบอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่า หากครัวเรือนมีจำนวนเด็ก ผู้สูงอายุ หรือคนพิการเพิ่มขึ้น จะทำให้ความสามารถในการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคลดลง

หากครัวเรือนมีสมาชิกที่ทำงานเกี่ยวกับลูกจ้าง/พนักงาน รวมถึงการประกอบกิจการของตนเอง จะส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นได้ ตรงข้ามกับครัวเรือนมีสมาชิกที่ทำงานเกี่ยวกับการเกษตร อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสัดส่วนของรายได้การเกษตรต่อรายได้ทั้งหมดกลับมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะปีพ.ศ. 2560 และมีในทิศทางบวก หากพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยสัดส่วนรายได้การเกษตรของครัวเรือน พบว่า ในปี พ.ศ. 2560 ค่าเฉลี่ยสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรมีค่าลดลงเมื่อเทียบกับปีอื่น ๆ แสดงถึง รายได้จากภาคการเกษตรอาจมิใช่รายได้หลักของครัวเรือนส่วนใหญ่ แต่กลับเป็นกลุ่มรายได้

¹² ค่าสัมประสิทธิ์หน้าตัวแปรหุ่น Separated มีนัยสำคัญทุกปี ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์หน้าตัวแปร divorced มีนัยสำคัญทางสถิติในปี พ.ศ. 2560

เสริมของครัวเรือน ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2560 หากสัดส่วนรายได้การเกษตรเพิ่มขึ้น จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคอย่างมีนัยสำคัญ

ชั้นทางเศรษฐกิจเป็นกลุ่มตัวแปรที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2554 หากครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือประกอบอาชีพการบริการด้านการเกษตร จะส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ ในทางตรงข้ามกับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและถือครองที่ดินของตนเอง แต่ในปีพ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560 กลับมีความสัมพันธ์ในทิศทางกลับกัน กล่าวคือ กลุ่มครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือประกอบอาชีพการบริการด้านการเกษตรกับมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคลดลงมากกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีที่ดินของตนเอง กลับเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ. 2560 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สอดคล้องกับกลุ่มครัวเรือนที่ประกอบธุรกิจของตน ที่ในช่วงเริ่มต้นกลุ่มครัวเรือนเจ้าของธุรกิจไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางรายจ่ายได้มากเมื่อเทียบกับกลุ่มอ้างอิง แต่ในช่วงเวลาถัดมา กลับสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่เพิ่มขึ้นได้

หากกลุ่มครัวเรือนที่ประกอบอาชีพลูกจ้าง จะส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงลดลงในรายจ่ายเพื่อการบริโภค ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่ประกอบวิชาชีพ จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายในทิศทางเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับกลุ่มอ้างอิง

นอกจากนี้แล้ว การที่ครัวเรือนอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มมากขึ้นกว่าครัวเรือนที่อาศัยนอกเขตเทศบาล

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจภายในครัวเรือน จะพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในรายจ่ายเพื่อการบริโภคคือการที่ครัวเรือนมีการถือครองทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดรายได้ อาทิ ที่ดินให้เช่า ห้องเช่า หรือถือครองทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น ในขณะที่การที่ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ กลับเป็นการลดความสามารถในการเพิ่มรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน

การได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐ หรือจากนายจ้างในสถานประกอบการ ถือได้ว่าเป็นปัจจัยเศรษฐกิจภายนอกครัวเรือน จะพบว่าเงินโอนจากภาครัฐนั้นจะส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นในรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนเฉพาะปีพ.ศ. 2556 ในขณะที่เงินช่วยเหลือจากนายจ้างเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในรายจ่ายเพื่อยังชีพของครัวเรือนในทุกปีการศึกษา

ความรู้ในการจัดการด้านการเงิน เช่น การรู้จักออมเงิน การรู้จักสร้างดอกผลให้กองเงยของครัวเรือน และการตระหนักถึงหลักประกันของครัวเรือน เช่น การทำประกันชีวิต ประกันสุขภาพ ล้วนแต่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มครัวเรือนที่ไม่ได้จัดเตรียมด้านการเงิน

สำหรับปัจจัยทางด้านชุมชน จะพบว่า ความหนาแน่นของประชากรในแต่ละจังหวัดและดัชนีความพอเพียงทางด้านสถานศึกษา ไม่นับสร้างแตกต่างต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่การมีดัชนีความเชื่อมโยงการเดินทางและการสื่อสารที่เพิ่มมากขึ้นของแต่ละจังหวัด จะส่งต่อการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือน สำหรับดัชนีความสูญเสียอาชีพการทำงานและภัยธรรมชาติ และการที่ครัวเรือนเข้าร่วมองค์กรของชุมชนมากขึ้น ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในแต่ละชุมชน

สำหรับตัวแปร interaction term มีความน่าสนใจในการประมาณการ โดยจะพบว่า แม้ตัวแปรดัชนีความพอเพียงทางด้านสถานศึกษาจะไม่มีความสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อมาพิจารณาควบคู่กับการเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพ กลับมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีอิทธิพลทางลบต่อการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นของรายจ่ายเพื่อการยังชีพ อย่างไรก็ตามก็ดี อิทธิพลดังกล่าวมีค่าลดลงอย่างต่อเนื่องในแต่ละปี อนุมานได้ว่าจำนวนสถานศึกษา ณ ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2560) ในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งทุน มีความพอเพียงมากขึ้นจนไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรายจ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตได้

สำหรับการพิจารณาตัวแปรที่ทางด้านจำนวนปีการศึกษาควบคู่กับดัชนีความเชื่อมโยงการเดินทางและการสื่อสาร แม้ทั้งสองปัจจัยหากแยกพิจารณาจะมีนัยสำคัญทางสถิติ และส่งอิทธิพลทางบวกต่อการเพิ่มในรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน แต่เมื่อนำมาพิจารณาควบคู่กันกลับพบว่า หากครัวเรือนที่อาศัยในพื้นที่ที่มีดัชนีความเชื่อมโยงการเดินทางและการสื่อสารในระดับสูง (อาทิ มีถนนจำนวนมากที่สามารถใช้งานได้ตลอดปี มีคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และมีมือถือ) และหัวหน้าครัวเรือนก็มีจำนวนปีการศึกษาสูงด้วย ครัวเรือนดังกล่าวจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ข่าวสาร โอกาสในการลงทุนอื่น ๆ ค่อนข้างมาก ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การบริโภคเพิ่มสูงมากขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนมีแนวโน้มลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนอื่น ๆ

4.2 ภาพรวมความเปราะบางของครัวเรือนของประเทศไทยและสามจังหวัดชายแดนใต้

จากการประมาณการความเปราะบางของครัวเรือนด้วยการประมาณการ Multilevel analysis โดยวิธี Restricted Maximum likelihood (RML) จะสามารถคำนวณค่าความเปราะบางได้ โดยในปี พ.ศ. 2552 ค่าเฉลี่ยความเปราะบาง (โอกาสที่ครัวเรือนจะมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความความยากจน) อยู่ที่ร้อยละ 55.52 และลดลงเหลือร้อยละ 52.97 ในปี พ.ศ. 2556 และร้อยละ 46.56 ในปี พ.ศ. 2560 การลดลงของค่าเฉลี่ยความเปราะบางของครัวเรือน เป็นสัญญาณที่ดีที่ทำให้เห็นภาพแนวโน้มลดลงในโอกาสที่รายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนจะลดระดับต่ำกว่าเส้นความความยากจน

ครัวเรือนที่อาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จะมีค่าเฉลี่ยความเปราะบางของครัวเรือนในระดับที่ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากปี พ.ศ. 2560 ค่าเฉลี่ยความเปราะบางของครัวเรือนที่อาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานครอยู่ที่ร้อยละ 14.74 ตามมาด้วย ครัวเรือนที่อาศัยในภาคกลาง (ร้อยละ 35.73) ครัวเรือนที่

อาศัยในภาคใต้ (ร้อยละ 50.21) ครัวเรือนที่อาศัยในภาคเหนือ (ร้อยละ 57.70) และครัวเรือนที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 65.23) ค่าเฉลี่ยความเปราะบางในทุกพื้นที่มีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าแม้ครัวเรือนที่อาศัยในภาคใต้จะมีค่าเฉลี่ยความเปราะบางในระดับปานกลาง แต่หากพิจารณาค่าเฉลี่ยความเปราะบางของสามจังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ยังคงมีค่าเฉลี่ยที่สูงอยู่ โดยค่าเฉลี่ยความเปราะบางของครัวเรือนที่อาศัยในจังหวัดปัตตานี ณ ปี 2560 อยู่ที่ร้อยละ 58.21 สำหรับจังหวัดยะลาอยู่ที่ร้อยละ 47.17 และจังหวัดนราธิวาสอยู่ที่ร้อยละ 72.40

ตาราง 4.3 ความเปราะบางของครัวเรือน และสัดส่วนครัวเรือนเปราะบาง

ปี	ความเปราะบาง	ไทย	กทม.	กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
2552	Vulnerability	0.56	0.15	0.46	0.59	0.72	0.58	0.74	0.69	0.77
	Idiosyncratic vulnerability	0.55	0.17	0.46	0.59	0.72	0.56	0.74	0.67	0.76
	Covariate vulnerability	0.55	0.06	0.47	0.57	0.73	0.64	0.74	0.79	0.81
	Idiosyncratic/covariate	1.26	2.91	1.06	1.42	0.97	0.84	0.97	0.80	0.91
	poverty incidence	19.15%	0.79%	7.56%	24.73%	32.81%	12.85%	43.19%	33.94%	43.76%
	vulnerability incidence (ths=0.50)	58.66%	2.35%	43.86%	65.18%	82.63%	61.05%	81.89%	78.85%	85.87%
	vulnerability incidence (ths=0.29)	75.17%	13.70%	67.00%	85.06%	92.19%	81.50%	91.05%	90.64%	94.10%
2556	Vulnerability	0.53	0.16	0.40	0.59	0.71	0.52	0.62	0.58	0.74
	Idiosyncratic vulnerability	0.53	0.18	0.40	0.59	0.71	0.51	0.62	0.58	0.74
	Covariate vulnerability	0.53	0.03	0.43	0.59	0.70	0.54	0.62	0.58	0.72
	Idiosyncratic/covariate	1.58	7.24	0.89	1.00	1.03	0.93	1.05	1.01	1.06
	poverty incidence	12.29%	0.38%	4.06%	18.05%	20.37%	8.21%	32.01%	14.71%	28.41%
	vulnerability incidence (ths=0.50)	55.10%	3.59%	35.35%	64.00%	81.41%	52.25%	63.16%	62.68%	82.57%
	vulnerability incidence (ths=0.29)	72.48%	15.43%	56.99%	85.87%	91.92%	75.76%	82.32%	81.47%	93.16%
2560	Vulnerability	0.47	0.15	0.36	0.58	0.65	0.50	0.58	0.47	0.72
	Idiosyncratic vulnerability	0.47	0.16	0.36	0.58	0.65	0.50	0.58	0.46	0.73
	Covariate vulnerability	0.44	0.03	0.33	0.58	0.65	0.50	0.57	0.47	0.72
	Idiosyncratic/covariate	1.65	5.71	1.20	0.97	0.99	0.97	1.02	0.91	1.01
	poverty incidence	7.10%	0.40%	2.77%	11.35%	12.31%	7.46%	29.36%	8.59%	28.57%
	vulnerability incidence (ths=0.50)	45.93%	2.66%	29.46%	61.79%	73.27%	50.07%	61.00%	47.81%	80.87%
	vulnerability incidence (ths=0.29)	79.13%	13.63%	50.62%	83.03%	88.28%	73.08%	79.13%	70.30%	91.99%

หมายเหตุ: thes ย่อมาจาก Vulnerability Thresholds

ณ ปัจจุบัน แม้ค่าเฉลี่ยความเปราะบางของครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้จะมีแนวโน้มลดลง แต่เมื่อพิจารณาค่าความเปราะบางในปี พ.ศ. 2560 ยังคงมีค่าสูงอยู่ เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยภาคใต้ และค่าเฉลี่ยประเทศ โดยเฉพาะในจังหวัดนราธิวาส ที่ค่าความเปราะบางมีแนวโน้มลดลงค่อนข้างน้อย

เมื่อทำการพิจารณาแยกพิจารณาความเปราะบางมาจากลักษณะของครัวเรือน (Idiosyncratic vulnerability) และความเปราะบางมาจากลักษณะของชุมชนที่ครัวเรือนตั้งอยู่ (Covariate vulnerability) จะพบว่า นอกจากพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในพื้นที่อื่น ๆ อิทธิพลจากปัจจัยระดับครัวเรือน และจากปัจจัยระดับชุมชน จะส่งผลต่อค่าเฉลี่ยความเปราะบางในสัดส่วนใกล้เคียงกัน แม้ในอดีต (ปี พ.ศ. 2552) อิทธิพลของปัจจัยระดับชุมชนจะน้ำหนักค่อนข้างมาก โดยเฉพาะพื้นที่ภาคใต้และสามจังหวัดชายแดนใต้ แต่ ณ ปัจจุบันอิทธิพลของปัจจัยระดับชุมชนมีบทบาทลดลงอย่างชัดเจน แสดงถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกันมากขึ้น รวมทั้ง การยกระดับในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข โภค ข้อมูลข่าวสาร และงบประมาณในการพัฒนา ที่มีการกระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้น

การคำนวณหาสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางทางเศรษฐกิจ สามารถคำนวณได้จากการกำหนดช่วงเวลาในการพิจารณาความเปราะบาง โดยในงานศึกษาต่างประเทศจะแบ่งการคำนวณระยะสั้น¹³ หรือในบางครั้งเรียกว่าแบบระยะสั้น (Short-term) โดยการใช้ค่า Thresholds Vulnerability ตามแนวคิดของ Chaudhuri (2003) หรือระยะกลาง (Medium-term)¹⁴ โดยการใช้ค่า Thresholds Vulnerability ตามแนวคิดของ Gunther & Hartgen (2009) ซึ่งงานศึกษานี้จะเน้นการคำนวณด้วยระยะเวลาค้นเป็นสำคัญ

ค่าเฉลี่ยความเปราะบางที่ปรับตัวลดลงส่งผลให้สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางแบบระยะสั้น มีแนวโน้มลดลงสอดคล้องกับการลดลงในสัดส่วนครัวเรือนยากจน โดยในปี พ.ศ. 2552 ร้อยละ 58.66 ของครัวเรือนทั้งหมดเป็นครัวเรือนที่มีความเปราะบาง สัดส่วนดังกล่าวลดลงในปี พ.ศ. 2556 เหลือเพียงร้อยละ 55.10 และลดลงเหลือเพียงร้อยละ 45.93 ในปีพ.ศ. 2560

ภาคที่มีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางมากที่สุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางสูงถึงร้อยละ 73.27 ในปีพ.ศ. 2560 ตามมาด้วย ภาคเหนือมีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางร้อยละ 61.79 ภาคใต้มีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางร้อยละ 50.07 ภาคกลางมีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางร้อยละ 29.46 และกรุงเทพมหานครมีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางร้อยละ 2.66

เมื่อพิจารณาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ก็จะพบลักษณะของสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกับสัดส่วนครัวเรือนยากจน กล่าวคือ พื้นที่ปัตตานี และนราธิวาส จะมีสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางค่อนข้างสูง คือ สูงถึงร้อยละ 61.00 และร้อยละ 80.87 ตามลำดับ ในขณะที่ยะลากลับมีสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางเพียงร้อยละ 47.81 อยู่ในระดับใกล้เคียงค่าเฉลี่ยประเทศ

เป็นที่น่าสนใจที่พื้นที่จังหวัดปัตตานีและจังหวัดยะลา มีสัดส่วนครัวเรือนเปราะบางลดลงในระหว่างปี พ.ศ. 2552 และ พ.ศ. 2556 ในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560 จังหวัดปัตตานี

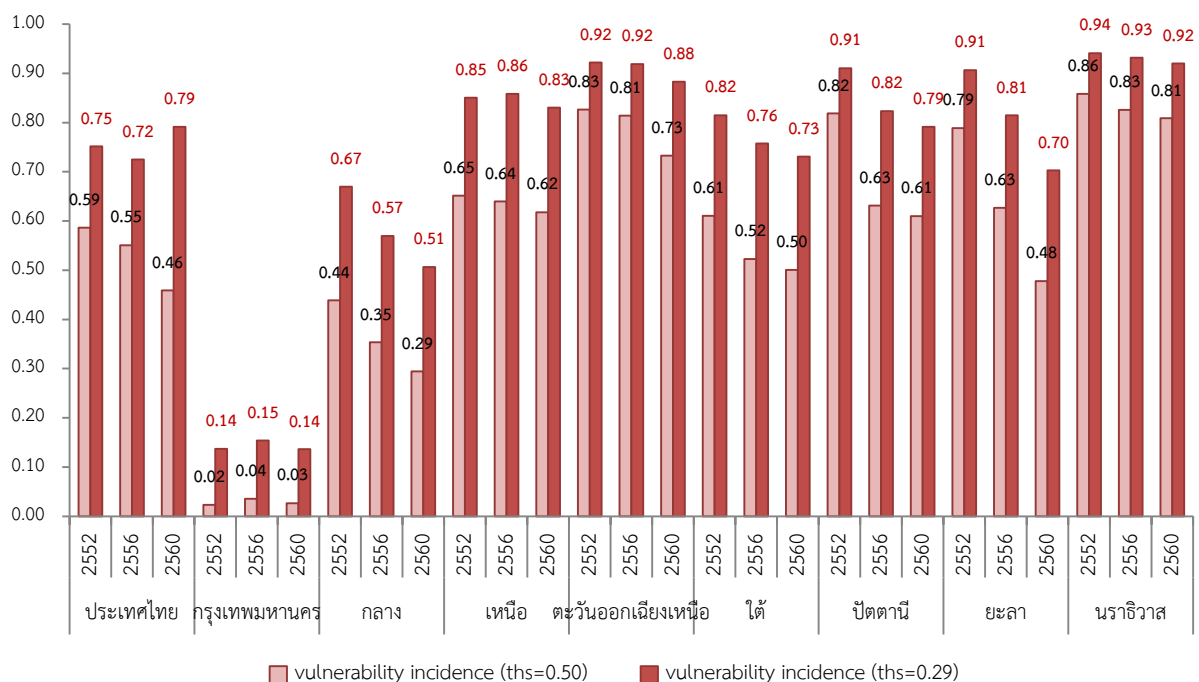
¹³ สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้น จะพิจารณาจากระยะเวลากำหนดพื้นที่ ค่า Vulnerability Thresholds อยู่ที่ 0.5

¹⁴ สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะกลาง จะพิจารณาจากระยะเวลากำหนดระยะกลาง ค่า Vulnerability Thresholds อยู่ที่ 0.29

กลับไม่สามารถลดจำนวนกลุ่มครัวเรือนเปราะบางได้รวดเร็วเท่ากับจังหวัดยะลา ส่งผลให้สัดส่วนครัวเรือนเปราะบางของจังหวัดปัตตานียังคงอยู่ในระดับสูง ในทางตรงกันข้ามพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ที่ตลอดช่วงเวลาการศึกษาสามารถปรับลดสัดส่วนครัวเรือนได้เพียงเล็กน้อย หรือกล่าวได้ว่า โอกาสที่รายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดนราธิวาส จะต่ำกว่าเส้นความยากจนมีค่าค่อนข้างสูง

ในขณะที่หากเปลี่ยนการพิจารณาความเปราะบางที่นำไปสู่ความยากจนในระยะกลาง โดยการใช้ค่า Thresholds Vulnerability ตามแนวคิดของ Gunther & Hartgen (2009) จะพบว่า สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะกลางของประเทศไทยมีความกว้างตัวค่อนข้างมาก โดยในปี พ.ศ. 2552 สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะกลางอยู่ที่ร้อยละ 78.17 ลดลงเหลือร้อยละ 72.48 ในปี พ.ศ. 2556 และเพิ่มขึ้นไปอยู่ที่ร้อยละ 79.13 ในปี พ.ศ. 2560 การกว้างตัวของสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะกลาง แสดงให้เห็นความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในประเทศไทยยังมีอิทธิพลมากอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่า แม้ประเทศไทยจะสามารถยกระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนโดยทั่วไปให้สูงขึ้นได้จนพ้นระดับความเป็นครัวเรือน แต่ความแปรปรวนในรายจ่ายนี้ยังมีค่าค่อนข้างสูง ดังนั้น โอกาสที่ครัวเรือนจะตกกลับมาเป็นครัวเรือนยากจนอีกครั้งจึงมีมากขึ้น เหตุการณ์ที่สร้างความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคนั้นยังมีอยู่ และสร้างการเปลี่ยนแปลงจูงความเป็นครัวเรือนยากจนได้อย่างรวดเร็ว

ดังนั้นการพิจารณาค่าความเปราะบางในระยะกลางจะเปรียบเสมือนการจำลองสถานการณ์พิจารณาว่าหากประเทศประสบเหตุการณ์ไม่แน่นอนจากปัจจัยที่กระทบทางเศรษฐกิจในภาพแบบต่าง ๆ ขนาดของกลุ่มครัวเรือนที่จะประสบปัญหาการกว้างตัวของรายจ่ายมีมากหรือน้อยเพียงใด

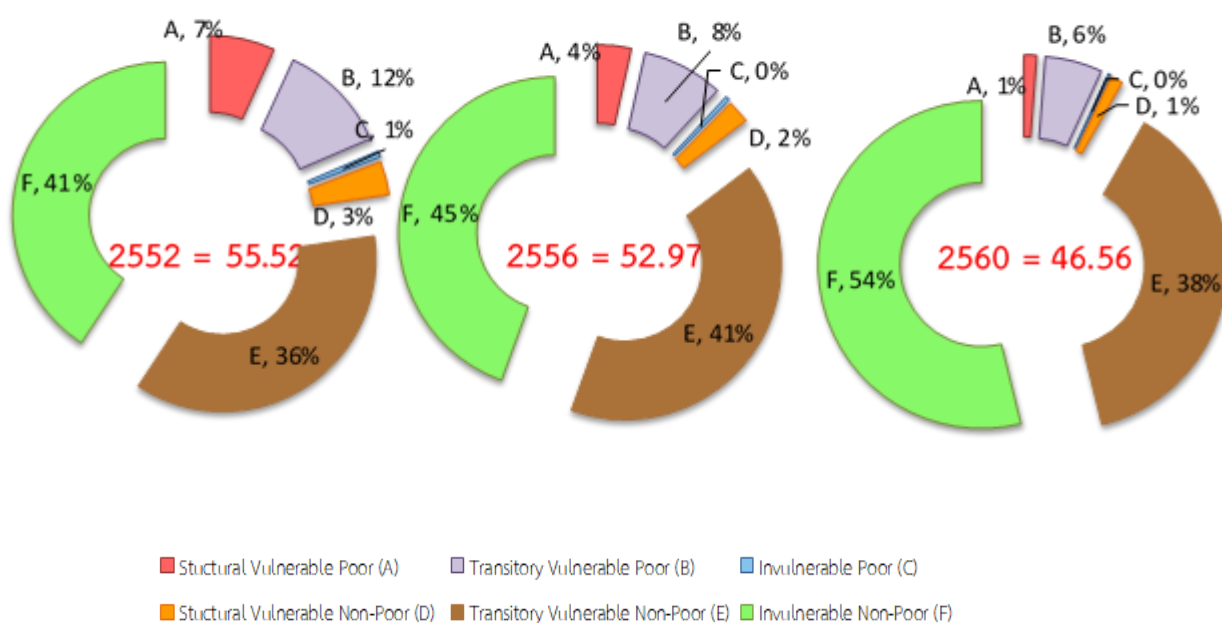

ภาพที่ 4.2 สัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้นและความเปราะบางในระยะกลาง

จากภาพจะเห็นว่า ในพื้นที่ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ จะมีความแตกต่างของสัดส่วนครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้นเปรียบเทียบกับระยะกลางสูงกว่าพื้นที่อื่นๆ สัดส่วนดังกล่าวมีความห่างกว่าร้อยละ 20 แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ทั้งสามมีครัวเรือนที่มีความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูง สอดคล้องกับพื้นที่ยะลา ซึ่งแม้จะไม่มีปัญหาครัวเรือนยากจนมากนัก แต่กลับมีปัญหาความไม่แน่นอนด้านรายจ่าย ส่งผลให้เกิดความเปราะบางในอนาคตได้

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน การศึกษานี้จะทำการแบ่งกลุ่มความยากจนและความเปราะบาง ตามแนวคิดของ Azam & Imai (2012) ที่แบ่งกลุ่มครัวเรือนในแต่ละพื้นที่เพื่อพิจารณากลุ่มความยากจนและความเปราะบาง ออกเป็น 6 กลุ่ม โดยใช้เกณฑ์การพิจารณากลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางในระยะสั้นเป็นสำคัญ ได้สัดส่วนของครัวเรือนเปราะบางดังภาพแสดง

จะเห็นได้ว่าค่าความเปราะบางมีค่าแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณารายจ่ายเพื่อการบริโภคในช่วงปี พ.ศ.2552 ถึง พ.ศ. 2560 สอดคล้องกับการลดลงในสัดส่วนครัวเรือนยากจน ในขณะที่การพิจารณาสัดส่วนครัวเรือนเปราะบาง แยกพิจารณาตามประเภทความเปราะบาง หากกำหนดความเปราะบางในระยะสั้นเป็นแนวทาง จะพบว่า ในปี พ.ศ. 2560 สัดส่วนกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีความเปราะบางมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน

ภาพที่ 4.3 ค่าความเปราะบาง และสัดส่วนกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางของประเทศไทย¹⁵
ช่วงปี พ.ศ.2552 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560

¹⁵ พิจารณาจากระยะเวลากำหนดพื้นที่ ค่า Vulnerability Thresholds อยู่ที่ 0.5

ตาราง 4.4 กลุ่มความยากจนและความเปราะบาง

ปี	กลุ่มความยากจนและความเปราะบาง	ไทย	กทม.	กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
2552	A Structural Vulnerable Poor	6.82%	0.00%	2.42%	5.14%	13.94%	5.24%	21.53%	11.91%	22.40%
	B Transitory Vulnerable Poor	11.72%	0.25%	4.74%	18.21%	18.37%	7.43%	21.09%	21.49%	20.96%
	C Invulnerable Poor	0.61%	0.54%	0.40%	1.38%	0.49%	0.17%	0.57%	0.54%	0.40%
	D Structural Vulnerable Non-Poor	3.54%	0.00%	2.13%	2.60%	5.97%	4.30%	6.08%	2.82%	8.02%
	E Transitory Vulnerable Non-Poor	36.58%	2.10%	34.58%	39.23%	44.35%	44.08%	33.19%	42.64%	34.49%
	F Invulnerable Non-Poor	40.73%	97.11%	55.73%	33.44%	16.87%	38.77%	17.54%	20.60%	13.73%
2556	A Structural Vulnerable Poor	3.47%	0.00%	0.73%	3.68%	7.16%	1.86%	7.58%	2.79%	10.18%
	B Transitory Vulnerable Poor	8.39%	0.09%	2.95%	13.50%	13.02%	5.78%	23.30%	11.81%	18.16%
	C Invulnerable Poor	0.43%	0.29%	0.37%	0.87%	0.20%	0.57%	1.13%	0.12%	0.08%
	D Structural Vulnerable Non-Poor	2.36%	0.00%	1.10%	1.62%	4.76%	1.69%	0.43%	1.27%	5.70%
	E Transitory Vulnerable Non-Poor	40.88%	3.50%	30.57%	45.19%	56.48%	42.92%	31.86%	46.82%	48.53%
	F Invulnerable Non-Poor	44.47%	96.12%	64.27%	35.13%	18.39%	47.18%	35.71%	37.20%	17.35%
2560	A Structural Vulnerable Poor	1.22%	0.00%	0.32%	2.10%	2.33%	1.09%	3.56%	0.28%	8.64%
	B Transitory Vulnerable Poor	5.64%	0.22%	2.29%	8.95%	9.74%	5.98%	24.22%	7.09%	19.01%
	C Invulnerable Poor	0.24%	0.18%	0.16%	0.29%	0.24%	0.39%	1.59%	1.22%	0.92%
	D Structural Vulnerable Non-Poor	1.16%	0.00%	0.36%	1.30%	2.75%	0.75%	0.99%	0.96%	3.43%
	E Transitory Vulnerable Non-Poor	37.91%	2.44%	26.49%	49.44%	58.45%	42.26%	32.23%	39.48%	49.79%
	F Invulnerable Non-Poor	53.83%	97.16%	70.39%	37.91%	26.49%	49.54%	37.41%	50.97%	18.21%

ตาราง 4.4 แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยยังคงมีสัดส่วนครัวเรือนประมาณกึ่งหนึ่งที่ทั้งไม่ประสบปัญหาความยากจนและไม่มี ความเปราะบาง (Invulnerable Non-Poor: F) เมื่อเทียบกับครัวเรือนทั้งประเทศ โดยสัดส่วนครัวเรือนกลุ่มดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 40.73 ในปี พ.ศ. 2552 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 44.47 ในปี พ.ศ. 2556 และเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 53.83 ในปี 2560 โดยครัวเรือนประเภทนี้ส่วนใหญ่จะอาศัยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลและภาคกลาง เป็นสำคัญ

กลุ่มครัวเรือนที่ไม่ประสบปัญหาความยากจน แต่ความเปราะบางจากความแปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคระดับสูง (Transitory Vulnerable Non-Poor: E) เป็นกลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนมากเป็นอันดับสอง โดยมีสัดส่วนกว่าหนึ่งในสามของครัวเรือนทั้งหมดในประเทศ ในปี พ.ศ.2552 ขนาดกลุ่มครัวเรือนประเภทนี้อยู่ที่ร้อยละ 36.58 ของครัวเรือนทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2556 กลุ่มครัวเรือนประเภทดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 40.88 และลดลงเล็กน้อยเหลือที่ร้อยละ 37.91 ในปี พ.ศ.2560 อีกทั้งครัวเรือนประเภทนี้ยังมีการกระจายตัวในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันในทุกภาค ยกเว้นพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

กลุ่มครัวเรือนลำดับที่สามในประเทศไทย คือ กลุ่มครัวเรือนแบบ Transitory Vulnerable Poor (B) ซึ่งเป็นกลุ่มครัวเรือนที่ยากจน และมีความไม่แน่นอนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคเหนียวแน่นให้เกิด

ความเปราะบาง ส่งผลให้ ณ ปัจจุบันครัวเรือนดังกล่าวมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคในระดับต่ำจนเป็นครัวเรือนยากจน กลุ่มครัวเรือนประเภทนี้มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว จากขนาดสัดส่วนครัวเรือนที่ร้อยละ 11.72 ของครัวเรือนทั้งหมดในปี 2552 ลดลงเป็นร้อยละ 8.39 ในปี พ.ศ. 2556 และลดลงเหลือเพียงร้อยละ 5.64 ในปี พ.ศ. 2560 แม้จะมีแนวโน้มลดลงของสัดส่วนกลุ่มครัวเรือนดังกล่าวในทุกพื้นที่ แต่สำหรับพื้นที่จังหวัดปัตตานี และนราธิวาส สัดส่วนกลุ่มครัวเรือนดังกล่าวกลับมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก และมีสัดส่วนครัวเรือนประมาณหนึ่งในห้าของครัวเรือนทั้งหมด แสดงถึงปัญหาความไม่แน่นอนที่ส่งผลให้เกิดความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการบริโภคน้อยอยู่ อีกทั้งยังส่งผลให้ครัวเรือนไม่สามารถพ้นระดับความยากจนได้

สัดส่วนครัวเรือนลำดับ 4 หรือกลุ่มครัวเรือนแบบ Structural Vulnerable Poor (A) หรือ Chronic Poor ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีระดับรายจ่ายเพื่อการยังชีพค่อนข้างต่ำมาก และยังไม่มีความสามารถที่จะเพิ่มรายจ่ายให้พ้นความยากจนได้ ความยากจนถาวรนี้เหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางของครัวเรือน ครัวเรือนประเภทดังกล่าวนี้เป็นครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายที่ภาครัฐพยายามช่วยเหลือมาตลอด และมีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ สัดส่วนของครัวเรือนกลุ่มดังกล่าวในปี พ.ศ. 2552 อยู่ที่ร้อยละ 6.82 ของครัวเรือนทั้งหมด ลดลงเหลือร้อยละ 3.47 ในปี พ.ศ. 2556 และลดลงเหลือเพียงร้อยละ 1.22 ในปี พ.ศ. 2560 แนวโน้มการลดลงของสัดส่วนครัวเรือนประเภทนี้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ แต่เมื่อพิจารณาจังหวัดนราธิวาส แม้สัดส่วนของกลุ่มครัวเรือนดังกล่าวมีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน แต่ในปีพ.ศ. 2560 สัดส่วนของกลุ่มครัวเรือนแบบ Structural Vulnerable Poor ในจังหวัดนราธิวาสยังคงสูงถึงร้อยละ 8.64 แสดงให้เห็นถึง ประสิทธิภาพของนโยบายแก้จนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสยังคงไม่ได้ผลตามเป้าหมาย เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ

กลุ่มครัวเรือนที่ไม่ประสบปัญหาความยากจน ณ ปัจจุบัน แต่กลับมีความเปราะบางจากการคาดการณ์รายจ่ายในอนาคตที่มีทิศทางลดลง หรือ Structural Vulnerable Non-Poor (D) เป็นกลุ่มที่มีขนาดลดลงเช่นเดียวกัน โดยในปี 2552 มีสัดส่วนกลุ่มครัวเรือนประเภทดังกล่าวอยู่ที่ร้อยละ 3.54 ของกลุ่มครัวเรือนทั้งหมด ลดลงเหลือร้อยละ 2.36 ในปี 2556 และลดลงเหลือร้อยละ 1.16 ในปี 2560 เช่นเดียวกับกลุ่ม Structural Vulnerable Poor นโยบายแก้จนรวมทั้งนโยบายช่วยเหลือต่าง ๆ ยังไม่ได้ส่งผลที่มีประสิทธิภาพต่อครัวเรือนในพื้นที่นราธิวาส ทำให้สัดส่วนครัวเรือนประเภท Structural Vulnerable Non-Poor (D) ในพื้นที่ยังคงสูงถึงร้อยละ 3.43 ของสัดส่วนครัวเรือนทั้งหมดในพื้นที่นราธิวาส

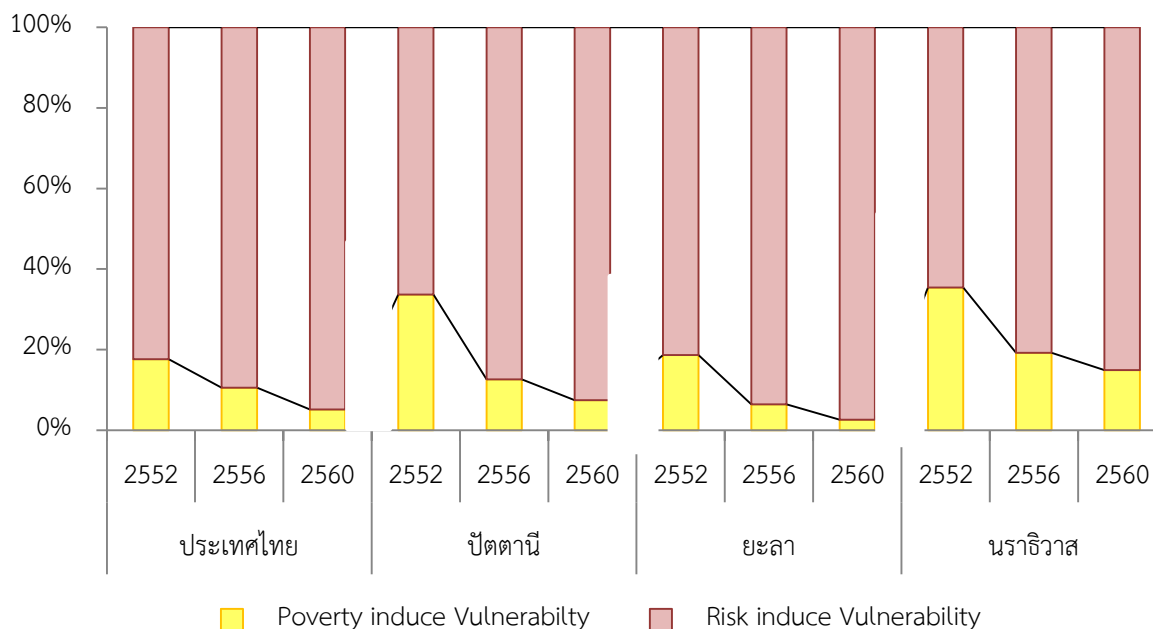
กลุ่มครัวเรือนแบบ Invulnerable Poor (C) เป็นสัดส่วนกลุ่มครัวเรือนที่มีขนาดเล็กที่สุด กล่าวคือ กลุ่มครัวเรือนประเภทดังกล่าวนี้ยังคงประสบปัญหาความยากจน แต่ความแปรปรวนทางด้านรายจ่ายก็มีค่าน้อยมากจนไม่ทำให้เป็นครัวเรือนเปราะบาง สัดส่วนของกลุ่มครัวเรือนประเภทนี้มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2552 อยู่ที่ร้อยละ 0.61 ของกลุ่มครัวเรือนทั้งหมด ลดลงเหลือร้อยละ 0.43 ในปี 2556 และเหลือร้อยละ 0.24 ในปี 2560 แม้สัดส่วนของกลุ่มครัวเรือนประเภทนี้จะไม่ถึงร้อยละ 1 ของกลุ่มครัวเรือนทั้งประเภท และมีสัดส่วนค่อนข้างน้อยในทุกพื้นที่ แต่กลุ่มครัวเรือนดังกล่าวนี้ก็ควรได้รับความสนใจ และสร้างนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาเช่นเดียวกับกลุ่ม Structural Vulnerable Poor เพราะเป็นกลุ่มที่ยังต้องพยายามเพิ่มระดับ

รายจ่ายเพื่อการครองชีพให้พ้นเส้นความยากจน ดังนั้นภาครัฐอาจต้องวิเคราะห์ถึงปัญหาเชิงลึกของครัวเรือนประเภทนี้ เพื่อสรรหามาตรการที่เหมาะสมมาช่วยเหลือต่อไป

อย่างไรก็ดี ความเปราะบางในครัวเรือนจะมีสาเหตุมาจากแหล่งสาเหตุสำคัญ 2 จุดหลัก ได้แก่ 1) ความยากจนเหนี่ยวนำความเปราะบาง (Poverty induced Vulnerability) ซึ่งเกิดจากการที่ครัวเรือนมีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน จนเหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบาง และ 2) ความไม่แน่นอนเหนี่ยวนำความเปราะบาง (Risk induced Vulnerability) ซึ่งเกิดจากการที่ครัวเรือนมีระดับความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคค่อนข้างสูง จนเหนี่ยวนำความเปราะบาง

สาเหตุหลักของความเปราะบางในครัวเรือนในประเทศไทยเฉลี่ยกว่า 80% มาจากสาเหตุความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Risk induced Vulnerability) ในขณะที่ความยากจนที่เหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบางในอดีตอาจมีอิทธิพลต่อความเปราะบางอยู่บ้าง แต่จากนโยบายการแก้จนของภาครัฐส่งผลให้อิทธิพลของความยากจนลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว

ผลกระทบของความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่เหนี่ยวนำให้เกิดความแปรปรวนนั้น ปรากฏในทุกพื้นที่ของประเทศไทย รวมทั้งพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาภาพแยกจังหวัดยังคงพบว่า นราธิวาสยังคงมีพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนเหนี่ยวนำความเปราะบางอยู่

ภาพที่ 4.4 สัดส่วนของสาเหตุของความเปราะบาง

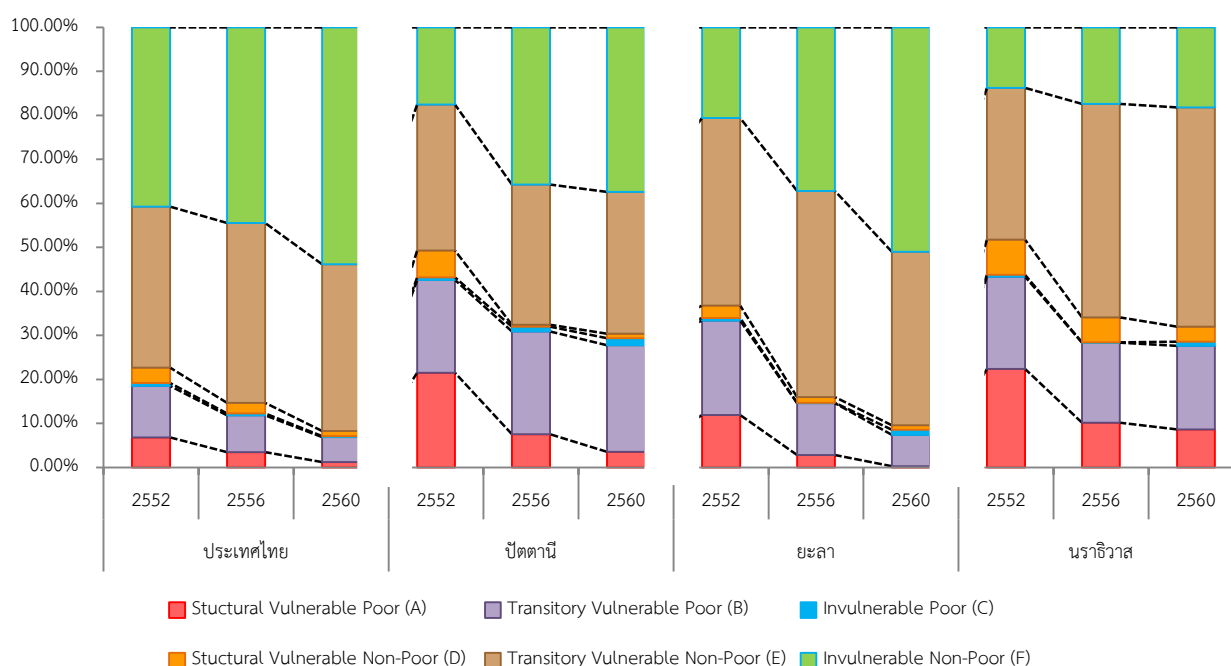
จากการที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้มีปัญหาความเปราะบางในพื้นที่ โดยเฉพาะจังหวัดนราธิวาส ที่ยังคงเห็นภาพปัญหาความยากจนซ้อนทับความเปราะบาง ดังนั้นในการศึกษานี้จะพิจารณาภาพปัญหาความเปราะบางในพื้นที่เฉพาะสามจังหวัดชายแดนใต้ต่อไป

4.3 กลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

ในการวิเคราะห์หากกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จะเน้นการวิเคราะห์ให้เห็นภาพลักษณะทางกายภาพของครัวเรือน เพื่อย่อยต่อการชี้กลุ่มครัวเรือนเปราะบาง อันจะนำไปสู่การลงพื้นที่เพื่อพิจารณาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวทางการแก้ปัญหาของกลุ่มครัวเรือนเหล่านี้

จากการวิเคราะห์กลุ่มทั้ง 6 กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่า พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส) ก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนและความเปราะบางซ้อนอยู่ในพื้นที่ แต่มีมิติในความเปราะบางที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

1. **จังหวัดปัตตานี** ความเปราะบางจากความไม่แน่นอนในรายจ่ายเพื่อการบริโภค ไม่ว่าครัวเรือนนั้นจะยากจนหรือไม่ เป็นปัญหาสำคัญของพื้นที่ กล่าวคือ กลุ่ม Transitory Vulnerable Poor (B) และ Transitory Vulnerable Non-Poor (E) เป็นกลุ่มที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับครัวเรือนเปราะบางประเภทอื่น ๆ ดังนั้นแนวนโยบายเพื่อแก้ไขสาเหตุแห่งความแปรปรวนในรายจ่ายจึงมีความสำคัญในพื้นที่

ภาพที่ 4.5 สัดส่วนครัวเรือนแยกตามกลุ่มความยากจนและความเปราะบาง

2. **จังหวัดยะลา** ความยากจนไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญในพื้นที่ แต่ความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคทำให้เกิดความเสี่ยงในการเป็นครัวเรือนเปราะบาง กลุ่ม Transitory Vulnerability Non-Poor (E) ยังเป็น

กลุ่มครัวเรือนขนาดใหญ่ และยังไม่มีแนวโน้มลดลง การส่งเสริมให้ครัวเรือนสามารถรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการยังชีพ สนับสนุนการวางแผนทางการเงินเพื่อป้องกันความเสี่ยง จะเป็นการแก้ปัญหาตรงจุดให้กับครัวเรือนในพื้นที่ได้

3. จังหวัดนราธิวาส ปัญหาเด่นในพื้นที่คือ ระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคในปัจจุบันยังอยู่ในระดับต่ำ และมีแนวโน้มลดลง สะท้อนปัญหาความยากจนเรื้อรังในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากครัวเรือนในกลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A) และ Structural Vulnerable Non-Poor (D) ยังมีอยู่จำนวนมาก เช่นเดียวกับ ปัญหาความเปราะบางจากความไม่แน่นอนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคก็ยังคงมีอยู่ ฉะนั้น นโยบายการเพิ่มความช่วยเหลือด้านรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ เน้นให้นโยบายแก่เงินที่ดำเนินการอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นมาตรการสำคัญของพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ผลการวิเคราะห์ความเปราะบางของพื้นที่ ซึ่งให้เห็นภาพปัญหาความเปราะบางที่นำไปสู่ความยากจน (VEP) ที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยมุ่งเน้นไปยังพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีปัญหาความยากจนในพื้นที่มายาวนาน ดังนั้นการวิเคราะห์เพื่อมองภาพลักษณะของกลุ่มครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่ จึงมีความจำเป็นเพื่อมุ่งเน้นสร้างประสิทธิภาพทางนโยบายให้มีความชัดเจนมากขึ้นด้วย

การค้นหาลักษณะเด่นของครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ทั้ง 6 กลุ่ม จะช่วยให้การหาสาเหตุที่ทำให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจในครัวเรือนมีความชัดเจนขึ้น อีกทั้งยังสามารถเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพแต่ละครัวเรือนด้วย

การวิเคราะห์หาลักษณะเด่นของครัวเรือนเปราะบาง จะเริ่มจากกลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A) ที่เป็นครัวเรือนยากจนถาวร ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จะพบกลุ่มลักษณะเด่นของครัวเรือน ดังนี้

ตาราง 4.5 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A)

Structural Vulnerable Poor (A)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Male	21.16%	6.83%	3.79%	12.69%	3.92%	0.42%	20.13%	9.40%	5.06%
Female	22.08%	8.58%	3.23%	9.80%	0.76%	0.00%	28.24%	11.68%	17.02%
< 15 Yrs.	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
15-30 Yrs.	8.29%	1.68%	0.00%	7.44%	0.00%	0.00%	10.58%	1.43%	20.38%
30-45 Yrs.	21.93%	8.33%	2.52%	12.77%	2.68%	0.00%	21.04%	13.37%	6.49%
45-60 Yrs.	18.73%	3.83%	4.12%	8.92%	0.00%	0.00%	22.90%	4.30%	3.47%
> 60 Yrs.	25.79%	11.69%	4.54%	17.48%	6.59%	0.93%	25.32%	16.34%	13.61%
Never married	14.74%	0.00%	0.00%	3.41%	0.00%	0.00%	9.63%	0.00%	0.00%
Married	21.40%	6.11%	4.15%	12.56%	3.15%	0.39%	21.03%	10.59%	6.24%
Widowed	26.95%	15.10%	1.97%	17.73%	3.81%	0.00%	28.84%	10.79%	17.92%
Divorced	8.07%	0.00%	6.36%	2.70%	0.00%	0.00%	23.88%	0.00%	20.74%
Separated	N/A	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	67.63%	40.32%	0.00%
Married but unknown status	0.00%	N/A	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

Structural Vulnerable Poor (A)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Not specified	36.45%	29.03%	13.86%	21.98%	8.91%	2.19%	41.52%	27.37%	30.50%
Pre- & Primary Educ.	23.37%	3.61%	2.57%	14.09%	2.52%	0.00%	23.74%	8.46%	7.20%
Post- & Secondary Educ.	0.00%	0.00%	0.00%	1.33%	0.00%	0.00%	2.34%	2.99%	0.00%
Bachelor or Diploma	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Higher Than Bachelor	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
HH size 1-2 members	2.39%	0.00%	0.00%	0.77%	0.00%	0.00%	1.64%	0.00%	0.00%
HH size 3-5 members	21.62%	5.59%	2.98%	13.70%	0.83%	0.00%	18.84%	6.33%	6.97%
HH size >6 members	44.39%	23.15%	11.31%	37.56%	36.70%	4.57%	52.74%	38.30%	27.33%
No Child	4.50%	0.00%	0.17%	4.58%	0.00%	0.00%	3.89%	1.12%	0.25%
Have 1-2 children	18.21%	7.53%	1.89%	12.24%	5.86%	0.00%	24.69%	6.04%	9.24%
Have 3-4 children	50.98%	31.98%	17.49%	68.08%	14.48%	7.67%	50.92%	46.64%	33.74%
Have >5 children	82.92%	11.37%	14.59%	N/A	100.00%	N/A	49.33%	77.06%	43.80%
No elderly	20.26%	4.34%	3.34%	7.41%	1.24%	0.00%	20.25%	8.15%	6.29%
Have 1-2 elders	23.70%	11.58%	3.86%	21.43%	5.66%	0.85%	25.74%	14.38%	12.52%
Have 3-4 elders	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	0.00%
Have >5 elders	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
No Disabled person	20.37%	7.51%	3.36%	10.66%	2.34%	0.28%	21.20%	10.37%	8.07%
Have 1-2 disabled persons	35.57%	8.65%	6.11%	26.04%	25.49%	0.00%	42.86%	5.47%	17.33%
Have 3-4 disabled persons	N/A	0.00%	0.00%	61.97%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	0.00%
Have >5 disabled persons	N/A	N/A	16.29%	100.00%	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A
EconInactive	12.38%	0.39%	6.81%	16.39%	0.00%	0.00%	21.19%	0.85%	0.00%
FarmOwnLand	46.11%	28.87%	6.41%	0.00%	1.85%	0.00%	0.00%	5.65%	11.76%
FarmNotLand	12.25%	0.00%	0.00%	3.14%	N/A	N/A	6.78%	N/A	100.00%
AgriService	0.00%	0.00%	41.21%	0.00%	N/A	N/A	0.00%	50.00%	50.00%
Entrepreneur	47.30%	0.79%	0.00%	34.95%	0.00%	0.00%	39.95%	0.47%	0.00%
Technician	17.74%	0.00%	0.00%	0.49%	0.00%	0.00%	20.20%	0.00%	0.00%
Labor	27.33%	13.48%	3.64%	2.06%	9.22%	1.22%	26.92%	18.74%	14.14%
rural	24.83%	9.37%	4.08%	16.11%	4.06%	0.42%	27.20%	11.83%	9.93%
urban	8.00%	2.03%	1.32%	1.21%	0.40%	0.00%	8.14%	5.32%	4.46%

ลักษณะเด่นครัวเรือนกลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ส่วนใหญ่จะเป็นครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครัวเรือน ไม่สามารถระบุระดับการศึกษาได้ ครอบครัวขนาดใหญ่ อายุของสมาชิกค่อนข้างห่างกัน ครัวเรือนมีแต่สมาชิกเด็กและผู้สูงอายุ อาศัยในพื้นที่ชนบท จะเห็นได้ว่า เนื่องจากครัวเรือนประเภทดังกล่าวนี้ มีภาระพึ่งพิงค่อนข้างสูง ไม่มีผู้หารายได้ในครอบครัวที่พอเพียงจะดูแล สมาชิกเด็กและผู้สูงอายุได้

สำหรับครัวเรือนเปราะบางกลุ่ม Transitory Vulnerable Poor (B) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จะมีลักษณะเด่นของครัวเรือนแสดงในตาราง 4.6 ส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนจะมีสถานะแต่งงานหรือม่าย มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ครอบครัวขนาดใหญ่ มีสมาชิกเด็กในครัวเรือน และอาศัยในพื้นที่

ชนบท จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนเปราะบางประเภทนี้มีภาระพึ่งพิงในครัวเรือนไม่สูงมากนัก แต่จุดที่น่าสนใจคือ การมีขนาดครอบครัวใหญ่และผู้นำครอบครัวมีระดับการศึกษาไม่สูงมากนัก ทำให้เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่กระทบต่อฐานะทางการเงิน ครัวเรือนจะไม่สามารถปรับตัวเพื่อรับกับสถานการณ์ได้อย่างทันที ทำให้เกิดความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคได้

ตาราง 4.6 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Transitory Vulnerable Poor (B)

Transitory Vulnerable Poor (B)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Male	20.91%	21.03%	20.98%	21.19%	12.88%	8.04%	20.83%	19.53%	20.92%
Female	21.35%	26.37%	28.81%	22.30%	9.88%	5.24%	21.31%	15.50%	14.55%
< 15 Yrs.	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
15-30 Yrs.	26.79%	20.22%	5.21%	25.64%	9.15%	1.04%	12.77%	32.44%	18.11%
30-45 Yrs.	19.99%	20.65%	26.75%	21.67%	13.37%	9.35%	20.91%	27.42%	18.69%
45-60 Yrs.	17.80%	19.90%	28.21%	24.54%	12.23%	7.65%	24.36%	13.36%	25.96%
> 60 Yrs.	24.16%	28.51%	23.17%	14.59%	10.38%	6.15%	19.08%	13.74%	12.77%
Never married	6.79%	0.00%	0.00%	18.44%	0.00%	0.69%	11.20%	5.86%	0.00%
Married	21.13%	24.65%	28.96%	23.20%	16.32%	9.48%	23.11%	19.71%	23.29%
Widowed	26.81%	25.81%	18.16%	14.02%	7.31%	0.71%	17.89%	16.64%	10.84%
Divorced	6.08%	20.44%	20.50%	22.75%	0.00%	7.57%	4.12%	16.63%	3.08%
Separated	N/A	0.00%	0.00%	25.20%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Married but unknown status	78.71%	N/A	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Not specified	20.18%	30.85%	22.49%	20.01%	9.42%	1.99%	20.16%	15.57%	6.66%
Pre- & Primary Educ.	24.52%	29.09%	33.39%	26.35%	18.43%	10.72%	21.17%	21.79%	25.59%
Post- & Secondary Educ.	14.28%	11.78%	11.89%	16.38%	6.20%	5.45%	25.74%	15.95%	15.59%
Bachelor or Diploma	6.00%	0.00%	0.00%	0.00%	4.00%	1.89%	0.00%	0.00%	0.00%
Higher Than Bachelor	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
HH size 1-2 members	19.64%	7.33%	10.87%	11.18%	1.87%	1.60%	16.99%	9.23%	5.20%
HH size 3-5 members	24.44%	23.42%	24.42%	29.36%	18.77%	10.51%	21.21%	20.35%	21.15%
HH size >6 members	14.82%	44.44%	47.02%	17.17%	35.03%	19.76%	24.55%	24.97%	34.06%
No Child	18.80%	11.39%	10.88%	16.21%	7.65%	3.83%	15.61%	10.76%	9.38%
Have 1-2 children	26.12%	29.15%	31.40%	29.88%	15.94%	12.59%	22.25%	23.87%	25.51%
Have 3-4 children	15.85%	34.31%	41.50%	15.31%	42.73%	26.04%	22.33%	21.38%	25.16%
Have >5 children	12.14%	62.34%	65.52%	N/A	0.00%	N/A	50.67%	0.00%	48.66%
No elderly	18.75%	18.81%	24.22%	23.26%	12.51%	7.38%	21.36%	20.14%	21.75%
Have 1-2 elders	24.01%	28.96%	24.25%	17.74%	10.55%	6.54%	20.34%	13.61%	14.92%
Have 3-4 elders	72.46%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	0.00%	N/A	100.00%	0.00%
Have >5 elders	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
No Disabled person	21.76%	23.27%	24.53%	21.54%	12.05%	7.08%	21.00%	18.26%	19.50%
Have 1-2 disabled persons	12.92%	24.01%	21.05%	31.64%	0.00%	0.00%	21.79%	15.81%	12.07%
Have 3-4 disabled persons	N/A	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	0.00%
Have >5 disabled persons	N/A	N/A	0.00%	0.00%	N/A	100.00%	N/A	N/A	N/A

Transitory Vulnerable Poor (B)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
EconInactive	20.76%	27.47%	24.62%	27.83%	6.18%	6.03%	9.95%	18.47%	9.82%
FarmOwnland	7.79%	12.99%	28.95%	0.00%	16.76%	6.14%	0.00%	13.57%	24.50%
FarmNotLand	24.07%	0.00%	0.00%	26.91%	N/A	N/A	20.55%	N/A	0.00%
AgriService	9.65%	100.00%	0.00%	0.00%	N/A	N/A	10.63%	50.00%	0.00%
Entrepreneur	18.97%	23.70%	22.23%	14.33%	11.82%	13.08%	21.02%	12.63%	10.16%
Technician	11.18%	7.86%	11.52%	16.76%	4.62%	0.00%	20.40%	12.11%	4.14%
Labor	29.38%	26.98%	28.40%	17.36%	8.15%	9.46%	27.07%	22.81%	25.97%
rural	22.87%	25.12%	28.13%	26.09%	15.15%	9.18%	22.34%	18.01%	22.62%
urban	13.78%	17.68%	7.32%	9.77%	5.53%	2.97%	16.89%	18.58%	7.33%

สำหรับครัวเรือนในกลุ่ม Invulnerable Poor (C) เป็นอีกกลุ่มครัวเรือนยากจน แต่กลับไม่มีความแปรปรวนทางด้านรายจ่ายเพื่อการยังชีพ ซึ่งมีลักษณะเด่นของครัวเรือนดังตาราง 4.7 เมื่อทำการวิเคราะห์จะพบว่า ยังไม่มีความชัดเจนในการระบุลักษณะเด่นของครัวเรือนประเภทนี้ แต่จะเห็นภาพร่างของครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่มีบุตร หรือมีบุตรน้อย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นครอบครัวขนาดกลางมีสมาชิกประมาณ 3-5 คน ไม่มีภาระพึ่งพิงในครอบครัวที่ชัดเจน

ตาราง 4.7 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Invulnerable Poor (C)

Invulnerable Poor (C)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Male	0.33%	0.71%	0.11%	0.62%	0.18%	0.94%	0.42%	0.11%	1.18%
Female	0.94%	1.71%	3.68%	0.35%	0.00%	1.77%	0.35%	0.00%	0.29%
< 15 Yrs.	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
15-30 Yrs.	0.00%	0.00%	0.00%	3.55%	0.00%	3.82%	2.17%	0.00%	1.82%
30-45 Yrs.	0.25%	2.00%	3.36%	0.61%	0.39%	2.20%	0.66%	0.00%	3.12%
45-60 Yrs.	1.60%	1.42%	2.44%	0.21%	0.00%	0.90%	0.24%	0.19%	0.00%
> 60 Yrs.	0.00%	0.55%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Never married	0.00%	0.00%	6.78%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	12.76%
Married	0.71%	1.23%	0.89%	0.76%	0.19%	1.74%	0.54%	0.11%	0.45%
Widowed	0.36%	0.89%	2.48%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Divorced	0.00%	2.54%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Separated	N/A	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Married but unknown status	0.00%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Not specified	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Pre- & Primary Educ.	0.12%	0.63%	1.79%	0.17%	0.00%	0.00%	0.00%	0.14%	0.15%
Post- & Secondary Educ.	3.19%	3.69%	2.90%	1.87%	0.00%	3.95%	1.52%	0.00%	3.66%
Bachelor or Diploma	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	1.25%	0.00%	2.15%	0.00%	1.36%
Higher Than Bachelor	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
HH size 1-2 members	1.91%	0.78%	1.32%	0.26%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	1.83%
HH size 3-5 members	0.14%	1.72%	2.23%	0.85%	0.26%	1.82%	0.58%	0.14%	0.75%

Invulnerable Poor (C)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
HH size >6 members	0.00%	0.00%	0.35%	0.00%	0.00%	5.32%	0.37%	0.00%	0.00%
No Child	1.37%	0.28%	2.72%	0.33%	0.00%	0.00%	0.00%	0.20%	1.42%
Have 1-2 children	0.18%	2.17%	0.89%	0.94%	0.44%	3.19%	0.69%	0.00%	0.70%
Have 3-4 children	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	8.93%	0.53%	0.00%	0.00%
Have >5 children	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	0.00%	0.00%	0.00%
No elderly	0.44%	0.94%	1.34%	0.80%	0.18%	1.81%	0.65%	0.11%	1.50%
Have 1-2 elders	0.78%	1.38%	1.92%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Have 3-4 elders	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	0.00%	#DIV/0!	0.00%	0.00%
Have >5 elders	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
No Disabled person	0.62%	1.09%	1.68%	0.56%	0.12%	1.23%	0.42%	0.08%	0.44%
Have 1-2 disabled persons	0.00%	1.78%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	8.07%
Have 3-4 disabled persons	N/A	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	0.00%
Have >5 disabled persons	N/A	N/A	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A
EconInactive	0.00%	2.69%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	5.81%
FarmOwnland	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
FarmNotLand	0.51%	0.00%	0.00%	2.88%	N/A	N/A	0.00%	N/A	0.00%
AgriService	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	N/A	2.41%	0.00%	0.00%
Entrepreneur	0.00%	0.48%	1.47%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.61%	0.00%
Technician	0.99%	0.00%	0.55%	1.16%	1.44%	3.28%	0.51%	0.00%	2.85%
Labor	1.09%	1.22%	2.86%	0.00%	0.00%	3.95%	0.41%	0.00%	0.00%
rural	0.38%	1.08%	1.87%	0.00%	0.00%	1.84%	0.00%	0.00%	0.97%
urban	1.36%	1.28%	0.35%	1.93%	0.34%	0.00%	1.58%	0.30%	0.73%

กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่ไร้ความสามารถในการเพิ่มรายจ่ายเพื่อการบริโภค หรือกลุ่ม Structural Vulnerable Non-Poor (D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จะมีลักษณะเด่นที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย อายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไป ไม่สามารถระดับการศึกษาได้ อาศัยในชนบท มีขนาดครัวเรือนค่อนข้างใหญ่ มีสมาชิกเด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการในครัวเรือน หรือกล่าวได้ว่ามีการพึ่งพิงในระดับสูง แต่เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวอยู่ในวัยทำงานประกอบอาชีพแรงงาน/ทำการเกษตรที่มีที่ดินของตนเอง ทำให้สามารถหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้ แต่ไม่มีความสามารถเพียงพอในการเพิ่มระดับรายจ่ายเพื่อการยังชีพในอนาคต

ตาราง 4.8 ลักษณะเด่นครัวเรือนกลุ่ม Structural Vulnerable Non-Poor (D)

Structural Vulnerable Non-Poor (D)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Male	7.41%	0.74%	1.01%	3.14%	1.47%	0.49%	8.56%	6.25%	3.80%
Female	4.11%	0.00%	0.97%	1.94%	0.91%	1.89%	6.62%	4.63%	2.56%
< 15 Yrs.	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
15-30 Yrs.	1.32%	0.00%	0.00%	1.65%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
30-45 Yrs.	8.59%	0.00%	0.00%	0.45%	0.00%	0.00%	7.88%	2.79%	1.43%

Structural Vulnerable Non-Poor (D)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
45-60 Yrs.	5.49%	1.19%	3.03%	3.99%	2.95%	0.00%	6.54%	9.53%	1.97%
> 60 Yrs.	5.19%	0.00%	0.12%	4.18%	0.96%	3.25%	11.20%	4.10%	6.77%
Never married	1.33%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Married	6.97%	0.64%	0.86%	3.71%	2.02%	0.43%	8.28%	5.73%	3.71%
Widowed	2.80%	0.00%	2.34%	0.00%	0.00%	5.33%	10.19%	7.76%	3.68%
Divorced	13.09%	0.00%	0.00%	5.04%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Separated	N/A	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Married but unknown status	0.00%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Not specified	14.16%	2.15%	6.39%	8.51%	4.62%	7.63%	17.58%	8.32%	12.91%
Pre- &-Primary Educ.	4.60%	0.00%	0.00%	2.20%	0.90%	0.00%	7.61%	7.61%	2.65%
Post- & Secondary Educ.	1.82%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Bachelor or Diploma	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
Higher Than Bachelor	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
HH size 1-2 members	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
HH size 3-5 members	5.44%	0.00%	1.12%	2.56%	1.34%	1.34%	11.76%	4.32%	2.33%
HH size >6 members	14.95%	2.17%	2.41%	12.52%	9.97%	4.97%	7.54%	18.96%	12.16%
No Child	1.06%	0.00%	0.00%	1.07%	0.40%	0.00%	5.40%	0.00%	0.99%
Have 1-2 children	8.13%	0.00%	0.00%	4.79%	2.30%	3.43%	10.34%	7.24%	3.51%
Have 3-4 children	12.37%	3.56%	7.26%	5.36%	6.83%	0.00%	8.94%	18.47%	12.55%
Have >5 children	3.28%	0.00%	0.00%	#DIV/0!	0.00%	N/A	0.00%	0.00%	0.00%
No elderly	5.99%	0.78%	1.66%	2.20%	1.09%	0.00%	5.79%	6.23%	1.70%
Have 1-2 elders	6.29%	0.00%	0.10%	4.12%	1.60%	2.97%	11.48%	4.66%	4.97%
Have 3-4 elders	0.00%	0.00%	0.00%	#DIV/0!	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	82.61%
Have >5 elders	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
No Disabled person	5.87%	0.46%	1.05%	2.72%	1.02%	0.97%	7.77%	4.85%	2.82%
Have 1-2 disabled persons	8.62%	0.00%	0.00%	9.10%	14.08%	0.00%	5.99%	26.20%	12.56%
Have 3-4 disabled persons	N/A	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	100.00%	N/A	0.00%
Have >5 disabled persons	N/A	N/A	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A
EconInactive	12.58%	0.00%	0.24%	2.26%	0.00%	0.00%	8.45%	0.00%	0.00%
FarmOwnland	29.33%	7.51%	0.00%	0.00%	2.33%	1.39%	0.00%	8.48%	4.71%
FarmNotLand	4.44%	0.00%	0.00%	5.99%	N/A	N/A	7.46%	N/A	0.00%
AgriService	4.63%	0.00%	0.00%	0.00%	N/A	N/A	2.23%	0.00%	0.00%
Entrepreneur	10.21%	0.00%	2.95%	5.92%	0.00%	0.00%	16.25%	3.88%	2.63%
Technician	0.90%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.51%	0.00%	5.16%
Labor	4.13%	0.00%	0.92%	2.96%	1.26%	1.43%	9.63%	7.31%	3.67%
rural	6.63%	0.57%	1.17%	3.35%	1.95%	1.45%	9.68%	6.76%	3.60%
urban	3.84%	0.00%	0.23%	1.45%	0.00%	0.00%	3.08%	2.59%	2.87%

สำหรับในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ครัวเรือนส่วนใหญ่จะไม่เป็นครัวเรือนยากจน แต่มีความเปราะบางเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนในรายจ่ายเพื่อการบริโภค หรือเรียกว่ากลุ่ม

Transitory Vulnerable Non-Poor (E) กลุ่มครัวเรือนดังกล่าวในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จะมีลักษณะของครัวเรือนดังแสดงในตาราง 4.9 กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีสถานะหย่าร้างหรือแยกกันอยู่กับคู่สมรส มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือน้อยกว่า มีสมาชิกครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งแบบมีที่ดินของตนเองและไม่มี อาศัยในชนบท ครัวเรือนลักษณะดังกล่าวเป็นตัวแทนให้เห็นภาพของครัวเรือนสูงวัย กล่าวคือ ส่วนใหญ่สมาชิกครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุ ประกอบอาชีพหลังเกษียณ จะเห็นได้ว่าครัวเรือนจะไม่มีภาระพึ่งพิงของสมาชิกเด็ก แต่ความชราภาพทำให้หัวหน้าครัวเรือนไม่มีทักษะเพียงพอในการรับมือกับความแปรปรวนทางด้านรายจ่าย หรือสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ส่งผลให้เกิดความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภค จนอาจมีระดับต่ำกว่าเส้นความยากจนได้

ตาราง 4.9 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Transitory Vulnerable Non-Poor (E)

Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Male	35.65%	32.57%	34.23%	42.98%	44.49%	43.34%	37.87%	47.86%	52.65%
Female	29.55%	30.89%	29.40%	41.72%	50.98%	31.91%	25.80%	49.84%	43.11%
< 15 Yrs.	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
15-30 Yrs.	24.55%	10.01%	22.60%	23.04%	4.29%	1.75%	31.95%	20.54%	34.48%
30-45 Yrs.	30.34%	22.74%	23.23%	33.11%	29.64%	24.59%	30.19%	30.15%	45.25%
45-60 Yrs.	34.75%	31.96%	30.76%	45.98%	50.67%	38.59%	32.38%	55.91%	46.23%
> 60 Yrs.	35.56%	40.18%	41.64%	55.61%	69.15%	64.36%	40.80%	60.16%	58.66%
Never married	25.80%	19.16%	3.76%	26.91%	1.19%	0.97%	27.11%	24.49%	22.62%
Married	34.73%	31.83%	34.60%	42.99%	48.47%	45.60%	35.46%	48.75%	52.09%
Widowed	29.94%	36.30%	38.84%	51.38%	66.74%	52.10%	33.51%	53.63%	49.44%
Divorced	34.17%	20.27%	23.91%	15.47%	41.73%	17.60%	32.57%	56.23%	53.58%
Separated	N/A	65.62%	50.00%	57.47%	18.80%	24.71%	14.43%	8.76%	0.00%
Married but unknown status	0.00%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Not specified	28.88%	37.22%	50.30%	49.50%	77.04%	78.64%	20.74%	48.74%	49.92%
Pre- & Primary Educ.	38.22%	42.28%	35.87%	49.52%	62.54%	51.99%	42.29%	58.13%	55.18%
Post- & Secondary Educ.	30.53%	13.11%	22.98%	30.34%	17.42%	17.23%	37.01%	36.78%	49.33%
Bachelor or Diploma	0.00%	5.06%	0.00%	0.00%	4.29%	0.91%	2.69%	0.00%	6.42%
Higher Than Bachelor	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
HH size 1-2 members	41.72%	26.00%	22.92%	46.27%	45.57%	17.25%	48.46%	57.71%	50.47%
HH size 3-5 members	32.98%	36.48%	37.33%	43.05%	52.18%	57.11%	37.50%	53.69%	57.24%
HH size >6 members	23.40%	27.14%	34.97%	29.77%	18.30%	59.92%	12.61%	17.78%	25.79%
No Child	44.00%	27.86%	27.43%	48.48%	46.51%	31.70%	50.52%	59.46%	57.32%
Have 1-2 children	32.60%	37.31%	40.20%	40.55%	53.56%	56.77%	31.69%	50.73%	50.78%
Have 3-4 children	19.26%	24.14%	28.66%	8.32%	21.48%	52.12%	14.75%	8.36%	22.21%
Have >5 children	1.66%	26.28%	19.89%	N/A	0.00%	N/A	0.00%	22.94%	7.53%
No elderly	31.25%	25.98%	27.78%	39.68%	36.22%	28.90%	31.79%	43.58%	44.87%
Have 1-2 elders	36.18%	39.27%	38.08%	48.90%	66.57%	61.60%	38.69%	58.93%	58.28%
Have 3-4 elders	27.54%	0.00%	100.00%	N/A	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	9.14%

Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Have >5 elders	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
No Disabled person	33.04%	30.80%	30.60%	43.23%	46.70%	39.59%	34.95%	48.83%	49.97%
Have 1-2 disabled persons	35.00%	48.05%	58.32%	33.22%	49.45%	30.79%	29.36%	41.40%	46.28%
Have 3-4 disabled persons	N/A	0.00%	0.00%	38.03%	100.00%	N/A	0.00%	N/A	100.00%
Have >5 disabled persons	N/A	N/A	83.71%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A
EconInactive	53.74%	44.19%	37.27%	52.20%	41.09%	39.61%	59.71%	59.72%	68.62%
FarmOwnland	16.78%	44.71%	36.87%	100.00%	65.91%	57.78%	100.00%	66.39%	57.91%
FarmNotLand	38.72%	100.00%	100.00%	34.56%	N/A	N/A	54.38%	N/A	0.00%
AgriService	28.82%	0.00%	58.79%	19.09%	N/A	N/A	33.69%	0.00%	50.00%
Entrepreneur	17.65%	35.08%	35.21%	38.85%	45.74%	34.32%	20.04%	60.99%	58.90%
Technician	36.81%	20.66%	23.79%	28.97%	4.40%	0.82%	30.23%	24.33%	37.68%
Labor	28.87%	26.15%	29.03%	44.74%	29.21%	21.72%	27.52%	39.93%	43.29%
rural	32.66%	33.94%	32.88%	47.30%	57.06%	50.85%	33.52%	52.78%	53.22%
urban	35.38%	25.44%	29.41%	30.77%	27.60%	16.98%	37.37%	36.10%	38.71%

กลุ่มครัวเรือนประเภทสุดท้าย คือ กลุ่ม Invulnerable Non-Poor (F) เป็นกลุ่มครัวเรือนที่น่าสนใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ กลุ่มครัวเรือนประเภทนี้มีลักษณะเด่น คือ หัวหน้าครัวเรือนอายุวัยทำงาน ตอนต้น-กลาง สถานะโสด มีการศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่า ครอบครัวขนาดเล็ก ไม่มีสมาชิกเด็กแต่อาจมีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน ทำงานด้านวิชาชีพ และอาศัยอยู่ในเมือง ครอบครัวลักษณะนี้เป็นครัวเรือนที่มีศักยภาพในการหารายได้ค่อนข้างมาก และมีความรู้ความสามารถในการปรับตัวตามเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนในอนาคตได้เป็นอย่างดี

ตาราง 4.10 ลักษณะเด่นของครัวเรือนกลุ่ม Invulnerable Non-Poor (F)

Invulnerable Non-Poor (F)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Male	14.54%	38.11%	39.88%	19.39%	37.05%	46.77%	12.20%	16.84%	16.39%
Female	21.98%	32.45%	33.91%	23.89%	37.47%	59.20%	17.68%	18.36%	22.47%
< 15 Yrs.	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
15-30 Yrs.	39.05%	68.09%	72.19%	38.68%	86.56%	93.39%	42.52%	45.59%	25.21%
30-45 Yrs.	18.89%	46.28%	44.13%	31.38%	53.92%	63.86%	19.32%	26.27%	25.03%
45-60 Yrs.	21.63%	41.70%	31.44%	16.34%	34.14%	52.86%	13.59%	16.70%	22.37%
> 60 Yrs.	9.29%	19.07%	30.53%	8.13%	12.92%	25.31%	3.60%	5.66%	8.18%
Never married	51.34%	80.84%	89.47%	51.23%	98.81%	98.34%	52.05%	69.65%	64.62%
Married	15.06%	35.53%	30.54%	16.79%	29.85%	42.36%	11.58%	15.10%	14.22%
Widowed	13.15%	21.90%	36.21%	16.87%	22.14%	41.87%	9.57%	11.18%	18.12%
Divorced	38.58%	56.74%	49.24%	54.04%	58.27%	74.83%	39.43%	27.14%	22.60%
Separated	N/A	34.38%	50.00%	17.34%	81.20%	75.29%	17.94%	50.92%	100.00%
Married but unknown status	21.29%	N/A	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

Invulnerable Non-Poor (F)	Pattani			Yala			Narathiwat		
	2552	2556	2560	2552	2556	2560	2552	2556	2560
Not specified	0.33%	0.74%	6.97%	0.00%	0.00%	9.55%	0.00%	0.00%	0.00%
Pre- &-Primary Educ.	9.17%	24.39%	26.39%	7.67%	15.61%	37.29%	5.19%	3.87%	9.24%
Post- & Secondary Educ.	50.18%	71.43%	62.23%	50.08%	76.38%	73.36%	33.39%	44.28%	31.42%
Bachelor or Diploma	94.00%	94.94%	100.00%	100.00%	90.46%	97.21%	95.16%	100.00%	92.22%
Higher Than Bachelor	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
HH size 1-2 members	34.34%	65.89%	64.89%	41.52%	52.56%	81.15%	32.91%	33.06%	42.50%
HH size 3-5 members	15.37%	32.77%	31.92%	10.48%	26.62%	29.21%	10.10%	15.18%	11.57%
HH size >6 members	2.44%	3.10%	3.94%	2.98%	0.00%	5.46%	2.18%	0.00%	0.66%
No Child	30.27%	60.47%	58.80%	29.34%	45.44%	64.47%	24.58%	28.46%	30.63%
Have 1-2 children	14.77%	23.85%	25.62%	11.59%	21.90%	24.02%	10.34%	12.12%	10.26%
Have 3-4 children	1.54%	6.01%	5.09%	2.93%	14.48%	5.23%	2.52%	5.15%	6.33%
Have >5 children	0.00%	0.00%	0.00%	#DIV/0!	0.00%	#DIV/0!	0.00%	0.00%	0.00%
No elderly	23.31%	49.15%	41.65%	26.64%	48.76%	61.92%	20.15%	21.79%	23.89%
Have 1-2 elders	9.03%	18.81%	31.80%	7.82%	15.61%	28.04%	3.75%	8.43%	9.30%
Have 3-4 elders	0.00%	100.00%	0.00%	N/A	100.00%	100.00%	N/A	0.00%	8.25%
Have >5 elders	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
No Disabled person	18.33%	36.87%	38.78%	21.29%	37.76%	50.85%	14.65%	17.61%	19.21%
Have 1-2 disabled persons	7.89%	17.51%	14.51%	0.00%	10.98%	69.21%	0.00%	11.12%	3.68%
Have 3-4 disabled persons	N/A	100.00%	100.00%	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	0.00%
Have >5 disabled persons	N/A	N/A	0.00%	0.00%	N/A	0.00%	N/A	N/A	N/A
EconInactive	0.55%	25.26%	31.06%	1.33%	52.73%	54.36%	0.71%	20.97%	15.75%
FarmOwnLand	0.00%	5.92%	27.77%	0.00%	13.14%	34.69%	0.00%	5.91%	1.13%
FarmNotLand	20.01%	0.00%	0.00%	26.51%	N/A	N/A	10.83%	N/A	0.00%
AgriService	56.90%	0.00%	0.00%	80.91%	N/A	N/A	51.04%	0.00%	0.00%
Entrepreneur	5.86%	39.95%	38.14%	5.95%	42.45%	52.61%	2.74%	21.42%	28.31%
Technician	32.38%	71.47%	64.15%	52.61%	89.53%	95.91%	28.16%	63.56%	50.16%
Labor	9.19%	32.18%	35.16%	32.88%	52.16%	62.21%	8.45%	11.21%	12.94%
rural	12.63%	29.91%	31.87%	7.15%	21.78%	36.27%	7.26%	10.62%	9.65%
urban	37.65%	53.56%	61.38%	54.87%	66.14%	80.05%	32.94%	37.11%	45.90%

จะเห็นได้ว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางในแต่ละกลุ่มมีลักษณะเด่นครัวเรือนที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นภาพปัญหาชัดเจนมากขึ้น งานศึกษานี้จะทำการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ และมาวิเคราะห์ภาพกลุ่มลักษณะครัวเรือนที่ชัดเจนอีกครั้ง

4.4 สรุปลักษณะเด่นของครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจในสามจังหวัดชายแดนใต้

เนื่องด้วยการวิเคราะห์ลักษณะครัวเรือนเปราะบางที่กล่าวมาข้างต้น ทางทีมวิจัยมีความสนใจครัวเรือนเปราะบางตามการศึกษาในส่วนเศรษฐกิจ นำมาวิเคราะห์แยกกลุ่มครัวเรือนเปราะบางตามลักษณะสำคัญของแต่ละกลุ่ม อ้างอิงจากข้อมูลสำรวจสถานะครัวเรือนและสังคม ปี พ.ศ. 2560 สามารถสรุปลักษณะ

ของครัวเรือนที่เป็นจุดสังเกตความเปราะบางของครัวเรือนแยกตามประเภทความเปราะบางที่ 6 กลุ่มได้
ดังตาราง

ตาราง 4.11 ลักษณะครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจแต่ละประเภท

กลุ่ม	รายการ	เป็น ครัวเรือน ยากจน	จำนวน สมาชิก	จำนวนผู้ ที่อยู่วัย แรงงาน	จำนวน เด็ก	จำนวน ผู้สูง อายุ	อัตรา ภาระ พึ่งพิง	อาชีพ หลัก	ลักษณะครัวเรือน
Structural Vulnerable Poor (A)	ค่าเฉลี่ย	เป็น	5.20	2.13	2.05	1.02	160.88	ไม่ ชัดเจน	• หัวหน้าครัวเรือนอายุมากกว่า 60 ปี • ไม่สามารถระบุระดับการศึกษาได้ • สมาชิกครัวเรือนมากแต่ส่วนใหญ่เป็นเด็กและผู้สูงอายุ • ครอบครัวที่มีอายุของสมาชิกค่อนข้างห่างกัน
	ส่วนเบี่ยงเบน		1.27	1.14	1.11	0.88	119.57		
	มัธยฐาน		5	2	2	1	133.33		
	ต่ำสุด		2	0	0	0	0.00		
	สูงสุด		9	6	7	4	800.00		
Transitory Vulnerable Poor (B)	ค่าเฉลี่ย	เป็น	3.90	1.99	0.96	0.95	100.70	ไม่ ชัดเจน	• หัวหน้าครัวเรือนแต่งงาน/มีภรรยา • การศึกษาระดับประถมศึกษาหรือน้อยกว่า • สมาชิกครัวเรือนมากและมีสมาชิกเด็กมากกว่า 5 คนขึ้นไป
	ส่วนเบี่ยงเบน		1.68	1.40	1.03	0.87	75.00		
	มัธยฐาน		4	2	1	1	100.00		
	ต่ำสุด		1	0	0	0	0.00		
	สูงสุด		12	8	7	4	500.00		
Invulnerable Poor (C)	ค่าเฉลี่ย	เป็น	2.70	1.85	0.44	0.41	51.45	ไม่ ชัดเจน	ไม่ชัดเจน
	ส่วนเบี่ยงเบน		1.63	1.30	0.84	0.66	53.95		
	มัธยฐาน		2	2	0	0	50.00		
	ต่ำสุด		1	0	0	0	0.00		
	สูงสุด		13	8	5	3	200.00		
Structural Vulnerable Non-Poor (D)	ค่าเฉลี่ย	ไม่เป็น	5.26	2.10	1.94	1.22	165.85	ส่วนใหญ่ทำ เกษตรกรรม	• หัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย อายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไป • ไม่สามารถระบุระดับการศึกษาได้ • ครอบครัวมีสมาชิกมาก มีภาระพึ่งพิงในระดับสูง • แรงงานหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง
	ส่วนเบี่ยงเบน		1.18	1.19	1.01	0.90	114.81		
	มัธยฐาน		5	2	2	1	150.00		
	ต่ำสุด		2	0	0	0	0.00		
	สูงสุด		9	6	5	4	500.00		
Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	ค่าเฉลี่ย	ไม่เป็น	3.34	1.84	0.68	0.82	84.96	ส่วนใหญ่ทำ เกษตรกรรม	• หัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป • การศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า • มีสมาชิกครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ • ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งแบบมีที่ดินของตนเองและไม่มี
	ส่วนเบี่ยงเบน		1.52	1.31	0.84	0.82	69.89		
	มัธยฐาน		3	2	0	1	100.00		
	ต่ำสุด		1	0	0	0	0.00		
	สูงสุด		12	8	6	5	700.00		
Invulnerable	ค่าเฉลี่ย	ไม่เป็น	2.21	1.59	0.23	0.39	40.92	ทุก อาชีพ	• หัวหน้าครัวเรือนอายุวัยทำงาน ตอนต้น-กลาง • สถานะโสด
	ส่วนเบี่ยงเบน		1.22	1.04	0.53	0.64	55.29		

กลุ่ม	รายการ	เป็น ครัวเรือน ยากจน	จำนวน สมาชิก	จำนวนผู้ ที่อยู่วัย แรงงาน	จำนวน เด็ก	จำนวน ผู้สูง	อัตรา ภาระ พึ่งพิง	อาชีพ หลัก	ลักษณะครัวเรือน
Non- Poor (F)	มัธยม		2	2	0	0	0.00		- มีการศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่า - ครอบครัวขนาดเล็ก ไม่มีสมาชิกเด็ก - แต่อาจมีผู้สูงอายุ - ทำงานด้านวิชาชีพ
	ต่ำสุด		1	0	0	0	0.00		
	สูงสุด		13	10	7	5	500.00		

ที่มา: จากการคำนวณ SES ปี 2560

จากลักษณะครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ แยกตามประเภทต่าง ๆ จะสามารถนำไปจำแนกกลุ่มครัวเรือนที่ทำการสำรวจในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเปราะบาง รวมทั้งแนวทางที่แต่ละครัวเรือนใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ดี การลงพื้นที่สำรวจในครั้งนี้จะทำการเก็บข้อมูลทั้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เปรียบเทียบกับข้อมูลของจังหวัดสงขลา เพื่อทำการเก็บข้อมูลลักษณะปัญหาเชิงลึกของแต่ละครัวเรือน เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเปราะบาง และแนวทางการแก้ปัญหาของครัวเรือนที่มีความเปราะบางเหล่านี้ต่อไป

บทที่ 5

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุ และแนวทางการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจ ของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้

งานวิจัยนี้ได้สำรวจครัวเรือนที่มีความเสี่ยงจะเป็นครัวเรือนเปราะบาง ภายใต้เหตุการณ์สำคัญในพื้นที่จำนวน 441 ครัวเรือน ในสี่จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา) เพื่อศึกษาความเปราะบางทางเศรษฐกิจ สาเหตุของความเปราะบาง และนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ตามชุมชนในพื้นที่ที่มีคุณลักษณะ ได้แก่ 1) เป็นชุมชนที่ไม่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจ 2) เป็นชุมชนที่อยู่ในอำเภอที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกัน และ 3) เป็นครัวเรือนที่มีแนวโน้มจะเป็นครัวเรือนเปราะบาง ทั้งนี้ ทางทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนในจังหวัดสงขลาจำนวน 110 ครัวเรือน จังหวัดปัตตานีจำนวน 114 ครัวเรือน จังหวัดยะลาจำนวน 105 ครัวเรือน และจังหวัดนราธิวาสจำนวน 112 ครัวเรือน

5.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ในส่วนนี้ เป็นการแสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 411 คน ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป อาศัยในจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา โดยมีรายละเอียดดังที่แสดงในตาราง

กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 47.17 เป็นเพศชาย นับถือศาสนาอิสลาม โดยเกือบหนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นประชากรวัยแรงงานตอนปลาย อายุระหว่าง 45-59 ปี รองลงมาคือ ประชากรวัยแรงงานตอนกลาง อายุ 30-44 ปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 26.98 ตามมาด้วย ประชากรสูงอายุ อายุ 60-74 ปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 23.36 ภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างจึงมีอายุเฉลี่ยค่อนข้างสูง คือเท่ากับ 50.62 ปี ทั้งนี้ ประมาณ 2 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างสมรสแล้ว ส่วนมากมีครอบครัวขนาดค่อนข้างใหญ่ กล่าวคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 4.98 คนโดยเฉลี่ย

ตาราง 5.1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (N = 441)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	208	47.17
หญิง	225	51.02
ไม่ระบุ	8	1.81
อายุ		
15 - 29	41	9.30
30 - 44	119	26.98
45 - 59	142	32.20

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (N = 441)	ร้อยละ
60 - 74	103	23.36
75 ปีขึ้นไป	35	7.94
ไม่ระบุ	1	0.23
สถานภาพสมรส		
โสด	45	10.20
สมรส	275	62.36
ม่าย/หย่า/แยก	111	25.17
ไม่ระบุ	10	2.27
ศาสนา		
อิสลาม	350	79.40
พุทธ	23	5.20
คริสต์	1	0.20
ไม่ระบุ	67	15.20
จังหวัดที่อาศัย		
ปัตตานี	114	25.85
ยะลา	105	23.81
นราธิวาส	112	25.40
สงขลา	110	24.94
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
1-2 คน	45	10.20
3-4 คน	191	43.31
5-6 คน	130	29.48
7-9 คน	49	11.11
10 คนขึ้นไป	16	3.63
ไม่ระบุ	10	2.27
ระดับการศึกษาสูงสุด (สายสามัญ)		
ไม่เคยเรียน	51	11.60
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	142	32.20
มัธยมศึกษาตอนต้น	91	20.60
มัธยมศึกษาตอนปลาย	69	15.60
อนุปริญญา/ปวส	17	3.90
ปริญญาตรี หรือสูงกว่า	51	11.60
เรียนปอเนาะ	1	0.20
ไม่ระบุ	19	4.30
อาชีพหลัก		
ว่างงาน	30	6.80

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (N = 441)	ร้อยละ
ไม่ได้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ	6	1.36
นักเรียน/นักศึกษา	1	0.23
แม่บ้าน	4	0.91
เกษตรกร/ชาวไร่/ชาวน	115	26.08
รับจ้างทั่วไป	191	43.31
อาชีพส่วนตัว	55	12.47
วิชาชีพเฉพาะ	2	0.45
อสม./อาสาสมัคร	4	0.91
รับราชการ	5	1.13
ไม่ระบุ	28	6.35
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นเด็กก่อนวัยเรียน (0-5 ปี)		
ไม่มี	322	73.02
1 คน	86	19.50
2 คน	28	6.35
3 คน	4	0.91
5 คน	1	0.23
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นเด็กวัยเรียน (6-14 ปี)		
ไม่มี	267	60.54
1 คน	96	21.77
2 คน	58	13.15
3 คน	15	3.40
4 คน	4	0.91
5 คน	1	0.23
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นผู้สูงอายุ (60-74 ปี) รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	284	64.40
1 คน	123	27.89
2 คน	33	7.48
3 คน	1	0.23
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นผู้ชราภาพ (75 ปี ขึ้นไป) รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	380	86.17
1 คน	25	5.67
2 คน	29	6.58
3 คน	6	1.36
6 คน	1	0.23
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ไม่ได้เรียนหนังสือแม้ถึงวัยเรียน รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	356	80.73

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (N = 441)	ร้อยละ
1 คน	26	5.90
2 คน	39	8.84
3 คน	19	4.31
4 คน	1	0.23
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงสุด: ปอเนาะ รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	433	98.19
1 คน	8	1.81
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงสุด: ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	138	31.29
1 คน	80	18.14
2 คน	92	20.86
3 คน	69	15.65
4 คน	26	5.90
5 คน	18	4.08
6 คน	11	2.49
7 คน	5	1.13
8 คน	2	0.45
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงสุด: ปริญญาตรีหรือสูงกว่า รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	286	64.85
1 คน	77	17.46
2 คน	46	10.43
3 คน	28	6.35
4 คน	2	0.45
5 คน	1	0.23
9 คน	1	0.23
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ว่างงาน รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	358	81.18
1 คน	38	8.62
2 คน	35	7.94
3 คน	7	1.59
4 คน	3	0.68
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีอาชีพหลัก: เกษตรกร รวมผู้ตอบแบบสอบถาม		
ไม่มี	277	62.81
1 คน	51	11.56
2 คน	76	17.23
3 คน	33	7.48

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (N = 441)	ร้อยละ
4 คน	4	0.91
รายได้ทั้งครัวเรือนต่อเดือน		
ต่ำกว่า หรือเท่ากับ 5,000 บาท	130	29.48
5,0001-10,000 บาท	90	20.41
10,0001-15,000 บาท	27	6.12
15,0001-20,000 บาท	53	12.02
20,0001-25,000 บาท	34	7.71
25,0001-30,000 บาท	40	9.07
30,001 บาทขึ้นไป	67	15.19
รายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือน		
ต่ำกว่า หรือเท่ากับ 5,000 บาท	116	26.30
5,0001-10,000 บาท	107	24.26
10,0001-15,000 บาท	63	14.29
15,0001-20,000 บาท	63	14.29
20,0001-25,000 บาท	20	4.54
25,0001-30,000 บาท	30	6.80
30,001 บาทขึ้นไป	42	9.52
ครัวเรือนมีสินทรัพย์		
ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย	369	14.46
ที่ดินสำหรับการเกษตร	127	4.98
ที่ดินให้เช่า	5	0.20
ที่ดินว่างเปล่า	9	0.35
อาคารพาณิชย์	15	0.59
บ้านพักอาศัย	274	10.74
รถจักรยานยนต์	377	14.77
รถยนต์	154	6.03
โทรทัศน์	331	12.97
ตู้เย็น	324	12.70
เครื่องปรับอากาศ	13	0.51
คอมพิวเตอร์	37	1.45
โทรศัพท์มือถือ	363	14.22
เงินฝากในธนาคาร	136	5.33
จักรยาน พัดลม หม้อหุงข้าว	18	0.71
ครัวเรือนมีหนี้สิน		
หนี้นอกระบบ	28	3.64
หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย	91	11.82

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (N = 441)	ร้อยละ
เงินทุนการศึกษา	155	20.13
หนี้กองทุนหมู่บ้าน	55	7.14
หนี้เช่าซื้อรถ	251	32.60
หนี้เครื่องใช้ไฟฟ้า	77	10.00
หนี้บัตรเครดิตเงินด่วน	6	0.78
หนี้บัตรเครดิต	21	2.73
หนี้วงแชร์/เฟสบุ๊ก	4	0.52
หนี้เงินยืมคนรู้จัก	66	8.57
หนี้ร้านค้า/โชห่วย	11	1.43
หนี้นายจ้าง	5	0.65

ที่มา: จากแบบสอบถาม

เมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาในสายสามัญของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาค่อนข้างสูง เห็นได้จากร้อยละ 32.20 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ตามมาด้วย ร้อยละ 20.60 จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 15.60 จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยเรียน หรือจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี และสูงกว่า มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 11.60 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษานุปริญญา/ปวส. มีเพียงร้อยละ 3.90 และจบการศึกษาด้านอาชีวศึกษา เพียงร้อยละ 0.2 ตามลำดับ

เมื่อสอบถามถึงข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กว่าร้อยละ 43.31 ของกลุ่มตัวอย่างทำอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือ เกษตรกร/ชาวไร่/ชาวนา ร้อยละ 26.08 อาชีพส่วนตัว ร้อยละ 12.47 นอกจากนี้ ยังพบว่า ร้อยละ 6.80 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นผู้ว่างงาน และกระจายไปในกลุ่มประเภทแรงงานอื่น ๆ เช่น ไม่ได้ประกอบอาชีพทางเศรษฐกิจ รับราชการ แม่บ้าน วิชาชีพเฉพาะ อสม./อาสาสมัคร และนักเรียน/นักศึกษา เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ อัตราการะพึงพิงของครัวเรือน อันประกอบด้วยจำนวนเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 0-5 ปี) เด็กวัยเรียน (อายุ 6-14 ปี) ผู้สูงอายุ (อายุ 60-74 ปี) และ ผู้ชราภาพ (อายุ 75 ปี ขึ้นไป) จะพบว่า เมื่อพิจารณากลุ่มจำนวนเด็กก่อนวัยเรียน เกือบ 2 ใน 3 ของครัวเรือนทั้งหมดไม่มีเด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในครัวเรือน ในขณะที่ ร้อยละ 19.50 มีเด็กก่อนวัยเรียน 1 คนอยู่ในครัวเรือน ร้อยละ 6.35 มีเด็กก่อนวัยเรียน 2 คนอยู่ในครัวเรือน และร้อยละ 1.14 มีเด็กก่อนวัยเรียนมากกว่า 3 คนอยู่ในครัวเรือน สำหรับจำนวนสมาชิกเด็กในวัยเรียนนั้น เกือบหนึ่งของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีเด็กวัยเรียนในครัวเรือน ร้อยละ 21.77 มีเด็กวัยเรียน 1 คนในครัวเรือน ร้อยละ 13.15 มีเด็กวัยเรียน 2 คนในครัวเรือน และร้อยละ 4.54 มีเด็กวัยเรียนมากกว่า 3 คนในครัวเรือน เมื่อพิจารณาจำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน พบว่า เกือบหนึ่ง (ร้อยละ 64.40) ของครัวเรือนตัวอย่างไม่มีผู้สูงอายุ กว่า 1 ใน 4 ของครัวเรือน มีผู้สูงอายุ 1 คนในครัวเรือน และร้อยละ 7.71 มีผู้สูงอายุ

มากกว่า 2 คนในครัวเรือน สำหรับจำนวนผู้ชราภาพ มีความน่าสนใจ กล่าวคือ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 86.17) ของครัวเรือนตัวอย่างไม่มีผู้ชราภาพในครัวเรือน

เมื่อพิจารณาภาพรวมการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน โดยในการศึกษานี้สนใจการเรียนรู้ในกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ ร้อยละ 19.27 ของครัวเรือนทั้งหมดยังคงมีผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือแม้ถึงวัยเรียนหนังสืออาศัยอยู่ ร้อยละ 1.81 ของครัวเรือนทั้งหมดยังคงมีผู้เรียนปอเนาะในครัวเรือน ร้อยละ 68.71 ของครัวเรือนทั้งหมดยังคงมีผู้เรียนประถมศึกษาและต่ำกว่า และร้อยละ 35.15 ของครัวเรือนทั้งหมดยังคงมีผู้เรียนปริญญาตรีและสูงกว่า

ในการวิเคราะห์อาชีพของสมาชิกครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 18.82 ของครัวเรือนทั้งหมดยังคงมีผู้ที่ว่างงานอาศัยอยู่ และร้อยละ 37.19 ของครัวเรือนทั้งหมดยังคงมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรอาศัยอยู่ในครัวเรือน

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของกลุ่มตัวอย่างนั้น จะพิจารณาจากรายได้ประจำที่เกิดจากการประกอบอาชีพหลัก ในรูปค่าจ้าง เงินเดือน หรือกำไรที่เกิดขึ้นในรอบปี และรายได้อื่น ๆ จะเห็นได้ว่า กว่าร้อยละ 29.48 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท ประมาณ 1 ใน 5 (ร้อยละ 20.41) ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 5,001-10,000 บาท ร้อยละ 15.19 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนมากกว่า 30,000 บาทขึ้นไป ร้อยละ 12.02 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 15,001-20,000 บาท ร้อยละ 9.07 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 25,001-30,000 บาท ร้อยละ 7.71 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 20,001-25,000 บาท และร้อยละ 6.12 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 10,001-15,000 บาท

ด้านรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือน มีความน่าสนใจว่า กว่า 1 ใน 4 (ร้อยละ 26.30) ของกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท เกือบ 1 ใน 4 (ร้อยละ 24.26) ของกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 5,001-10,000 บาท สัดส่วนครัวเรือนที่มีรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 10,001-15,000 บาท และ 15,001-20,000 บาท มีสัดส่วนเท่ากัน คือร้อยละ 14.29 นอกจากนี้ ร้อยละ 9.52 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือน 30,001 บาทขึ้นไป ร้อยละ 6.80 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 25,001-30,000 บาท และร้อยละ 4.54 ของกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือนระหว่าง 20,001-25,000 บาท

ในด้านการพิจารณาสินทรัพย์ของกลุ่มตัวอย่าง จะพบว่า กลุ่มครัวเรือนร้อยละ 14.77 มีรถจักรยานยนต์ ตามมาด้วย ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย ร้อยละ 14.46 โทรศัพท์มือถือ ร้อยละ 14.22 โทรทัศน์ ร้อยละ 12.97 ตู้เย็น ร้อยละ 12.70 บ้านพักอาศัย ร้อยละ 10.74 สำหรับทรัพย์สินอื่น ๆ ได้แก่ รถยนต์ เงินฝากในธนาคาร ที่ดินสำหรับการเกษตร จักรยาน พัดลม หม้อหุงข้าว อาคารพาณิชย์ เครื่องปรับอากาศ จะมีการกระจายไปตามลักษณะครัวเรือนต่าง ๆ เช่นเดียวกับภาระหนี้สิน ครัวเรือนตัวอย่าง ร้อยละ 32.60 เป็นหนี้สินเช่าซื้อรถ ตามมาด้วย หนี้ทุนการศึกษา (ร้อยละ 20.13) หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย (ร้อยละ 11.82)

หนี้เครื่องใช้ไฟฟ้า (ร้อยละ 10.00) หนี้ยืมคนรู้จัก (ร้อยละ 8.57) หนี้กองทุนหมู่บ้าน (ร้อยละ 7.14) หนี้ธนาคาร (ร้อยละ 3.64) หนี้บัตรเครดิต (ร้อยละ 2.73) หนี้ร้านค้า/โชห่วย (ร้อยละ 1.43) หนี้บัตรเครดิตเงินด่วน (ร้อยละ 0.78) หนี้นายจ้าง (ร้อยละ 0.65) และหนี้วงแชร์/เฟสบุ๊ก (ร้อยละ 0.52)

การศึกษาในส่วนนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลของครัวเรือนเปราะบางที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 441 ครัวเรือนจำแนกตามลักษณะครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจในตาราง 4.11 ซึ่งอ้างอิงจากข้อมูลสำรวจสถานะครัวเรือนและสังคม ปี พ.ศ. 2560 โดยพิจารณาลักษณะความเป็นครัวเรือนยากจนหรือไม่¹⁶ และอัตราส่วนการเป็นภาระ¹⁷ ซึ่งกำหนดจุดตัดของแต่ละกลุ่ม (Threshold) ตามค่าเฉลี่ย หักลบด้วย 0.5 ของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของข้อมูล เพื่อให้สามารถแบ่งกลุ่มครัวเรือนเปราะบางออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A) เป็นกลุ่มครัวเรือนยากจน และมีความเปราะบางจากการไร้ความสามารถในการเพิ่มรายจ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตได้

2) กลุ่ม Transitory Vulnerable Poor (B) เป็นกลุ่มครัวเรือนยากจน และมีความเปราะบางจากความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคระดับสูง

3) กลุ่ม Invulnerable Poor (C) เป็นกลุ่มครัวเรือนยากจน แต่มีความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคน้อย จึงไม่ทำให้เป็นครัวเรือนเปราะบาง

4) กลุ่ม Structural Vulnerable Non-Poor (D) เป็นกลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากรายจ่ายเพื่อการบริโภคในอนาคตที่มีแนวโน้มลดลง

5) กลุ่ม Transitory Vulnerable Non-Poor (E) เป็นกลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการบริโภคระดับสูง

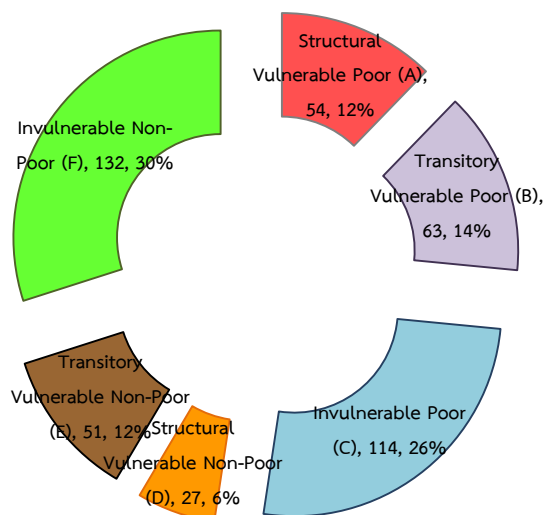
6) กลุ่ม Invulnerable Non-Poor (F) เป็นกลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน และไม่มี ความเปราะบาง

จากการจำแนกกลุ่มครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถามใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา ทั้ง 441 ครัวเรือน มาจำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ตามประเภทความเปราะบาง พบว่า มีจำนวนครัวเรือนที่อยู่ในแต่ละกลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A) มีจำนวน 54 ครัวเรือน หรือร้อยละ 12.24 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 2) กลุ่ม Transitory Vulnerable Poor (B) มีจำนวน 63 ครัวเรือน หรือร้อยละ 12.24 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 3) กลุ่ม Invulnerable

¹⁶ ลักษณะเป็นครัวเรือนยากจนหรือไม่ เปรียบเทียบกับข้อมูลเส้นความยากจน (รายจ่ายครัวเรือน) ที่เก็บโดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ปีอ้างอิง พ.ศ. 2561 ซึ่ง จังหวัดปัตตานีอยู่ที่ 2,692 บาทต่อคนต่อเดือน จังหวัดยะลาอยู่ที่ 2,788 บาทต่อคนต่อเดือน จังหวัดนราธิวาสอยู่ที่ 2,703 บาทต่อคนต่อเดือน และจังหวัดสงขลาอยู่ที่ 2,926 บาทต่อคนต่อเดือน

¹⁷ อัตราส่วนความเป็นภาระ คำนวณจาก อัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในกลุ่มอายุนอกวัยแรงงานต่อประชากรในวัยแรงงาน โดยมีข้อสมมุติว่า ประชากรในกลุ่มอายุนอกวัยแรงงานที่ต้องพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) และกลุ่มประชากรสูงอายุ (อายุ 60 หรือ 65 ปีขึ้นไป) ส่วนประชากรที่เป็นที่พึ่งพิงทางเศรษฐกิจของประชากรกลุ่มอื่น คือ ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 หรือ 15-64 ปี) อัตราส่วนการเป็นภาระแสดงอัตราส่วนต่อประชากร 100 คน

Poor (C) มีจำนวน 114 ครัวเรือน หรือร้อยละ 25.85 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 4) กลุ่ม Structural Vulnerable Non-Poor (D) มีจำนวน 27 ครัวเรือน หรือร้อยละ 6.12 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 5) กลุ่ม Transitory Vulnerable Non-Poor (E) มีจำนวน 51 ครัวเรือน หรือร้อยละ 11.56 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด และ 6) กลุ่ม Invulnerable Non-Poor (F) มีจำนวน 132 ครัวเรือน หรือร้อยละ 29.93 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด

ภาพที่ 5.1 ร้อยละของกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง จากการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม
ที่มา: จากแบบสอบถาม

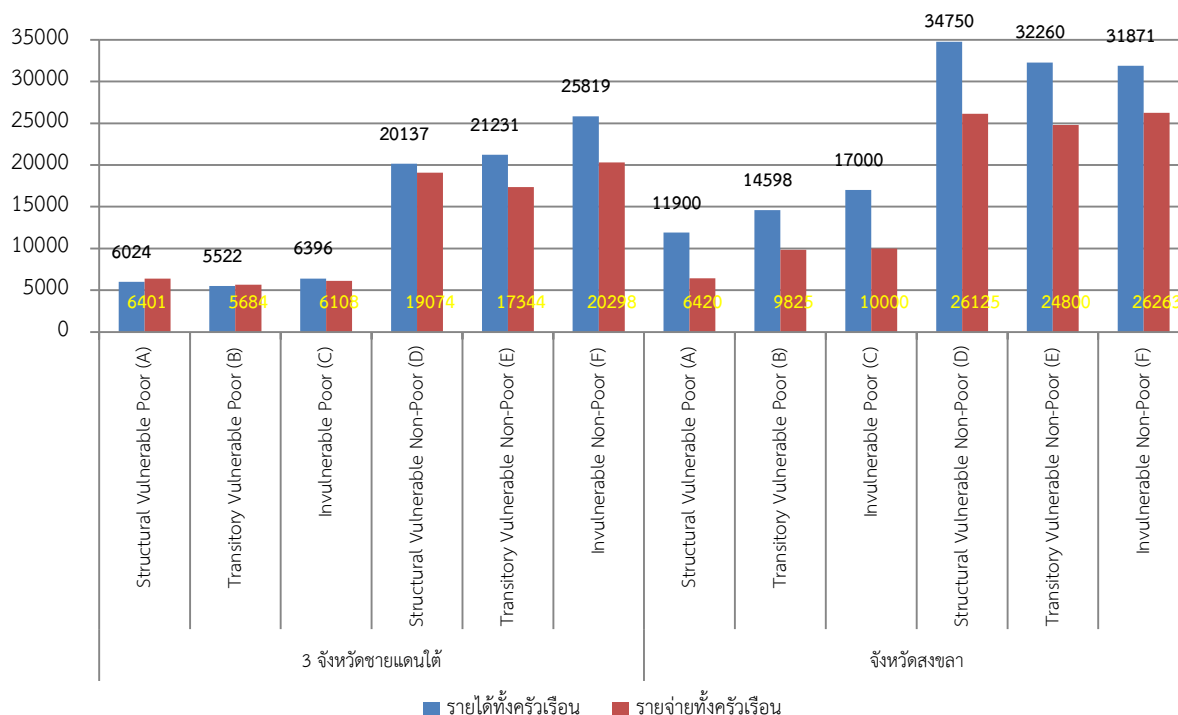
ทั้งนี้ สัดส่วนดังกล่าวสอดคล้องกับวิธีการเก็บข้อมูล กล่าวคือ การมุ่งสอบถามกลุ่มครัวเรือนในชุมชนที่มีใช้พื้นที่เศรษฐกิจ และมีความเปราะบางจากลักษณะของครัวเรือนที่เห็นภายนอก ทำให้ได้กลุ่มครัวเรือนที่เป็นครัวเรือนยากจน และไม่เปราะบางครัวเรือนยากจนในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

5.2 ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความเปราะบางทางเศรษฐกิจ

การวิเคราะห์ความเปราะบางทางเศรษฐกิจจากข้อมูลทุติยภูมิ พบว่า สาเหตุหลักของความเปราะบางในครัวเรือนในประเทศไทยเฉลี่ยกว่าร้อยละ 80 มาจากสาเหตุความแปรปรวนในรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Risk Induced Vulnerability) ในขณะที่ความยากจนที่เหนียวนำไปเกิดความเปราะบาง (Poverty Induced Vulnerability) อาจมีอิทธิพลต่อความเปราะบางอยู่บ้างในอดีต แต่นโยบายเพื่อแก้ไขความยากจนของภาครัฐนั้นส่งผลให้อิทธิพลของความยากจนลดลงอย่างรวดเร็ว

ในส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ ควบคู่ไปกับข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บจากการลงพื้นที่สำรวจครัวเรือนใน 4 จังหวัด โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมของ 3 จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส) เทียบกับจังหวัดอ้างอิง ได้แก่ จังหวัดสงขลา

จากการเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน มีประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ ระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในจังหวัดสงขลา มีค่าสูงประมาณ 2 เท่าของระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ แสดงให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในทั้งสองพื้นที่ ทั้งนี้ กลุ่มครัวเรือนยากจนในจังหวัดสงขลา ก็ยังคงมีระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนสูงเกือบ 3 เท่าของระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนยากจนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้

ภาพที่ 5.2 เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน แยกตามประเภทของครัวเรือน (หน่วย:บาท)

ที่มา: จากแบบสอบถาม

สำหรับรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนนั้น แม้ว่าระดับรายจ่ายของครัวเรือนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้จะต่ำกว่าระดับรายจ่ายจังหวัดของครัวเรือนในจังหวัดสงขลามากกว่า 2 เท่า แต่ที่น่าสนใจคือ กลุ่ม Structural Vulnerable Poor (A) ซึ่งเป็นกลุ่มครัวเรือนยากจนและมีความเปราะบาง ที่อยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้นั้น มีรายได้เพียงกึ่งหนึ่งของกลุ่มครัวเรือนประเภทเดียวกันในจังหวัดสงขลา แต่กลับมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่เท่ากัน แสดงให้เห็นถึงความยากจนเรื้อรัง และความเปราะบางที่เกิดจากการไร้ความสามารถในการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

นอกจากนี้ ความแตกต่างระหว่างรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนแต่ละประเภทก็มีความน่าสนใจ กล่าวคือ กลุ่มครัวเรือนยากจนทั้ง 3 กลุ่มในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ (Structural Vulnerable Poor (A) Transitory Vulnerable Poor (B) และ Invulnerable Poor (C)) ต่างก็มีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคที่สูงกว่ารายได้ สะท้อนให้เห็นถึงการมีหนี้สินภายในครัวเรือนที่ค่อนข้างมาก และเมื่อพิจารณาประเภทความเปราะบางที่เกิดขึ้นในกลุ่มครัวเรือนยากจนแล้ว จะพบว่า ในกลุ่มครัวเรือนยากจน แต่ไม่เปราะบาง (Invulnerable Poor

(C)) มีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการรักษาระดับรายจ่ายของครัวเรือน ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่ไร้ความสามารถในการเพิ่มระดับรายจ่าย (Structural Vulnerable Poor (A)) นั้น อาจไม่มีเครดิตเพียงพอที่จะเพิ่มระดับการบริโภค หรือเพิ่มได้เพียงเล็กน้อย ส่งผลให้ระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคอยู่ในระดับที่ต่ำที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ

ส่วนกลุ่มครัวเรือนที่ไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากการแปรปรวนในรายจ่ายมาก (Transitory Vulnerable Non-Poor (E)) เป็นกลุ่มครัวเรือนที่มีรายจ่ายเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่ยากจนกลุ่มอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนที่อาศัยใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ หรือจังหวัดสงขลา ซึ่งให้เห็นถึงผลกระทบจากความเสี่ยงที่เกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อความเปราะบางที่ค่อนข้างสูง

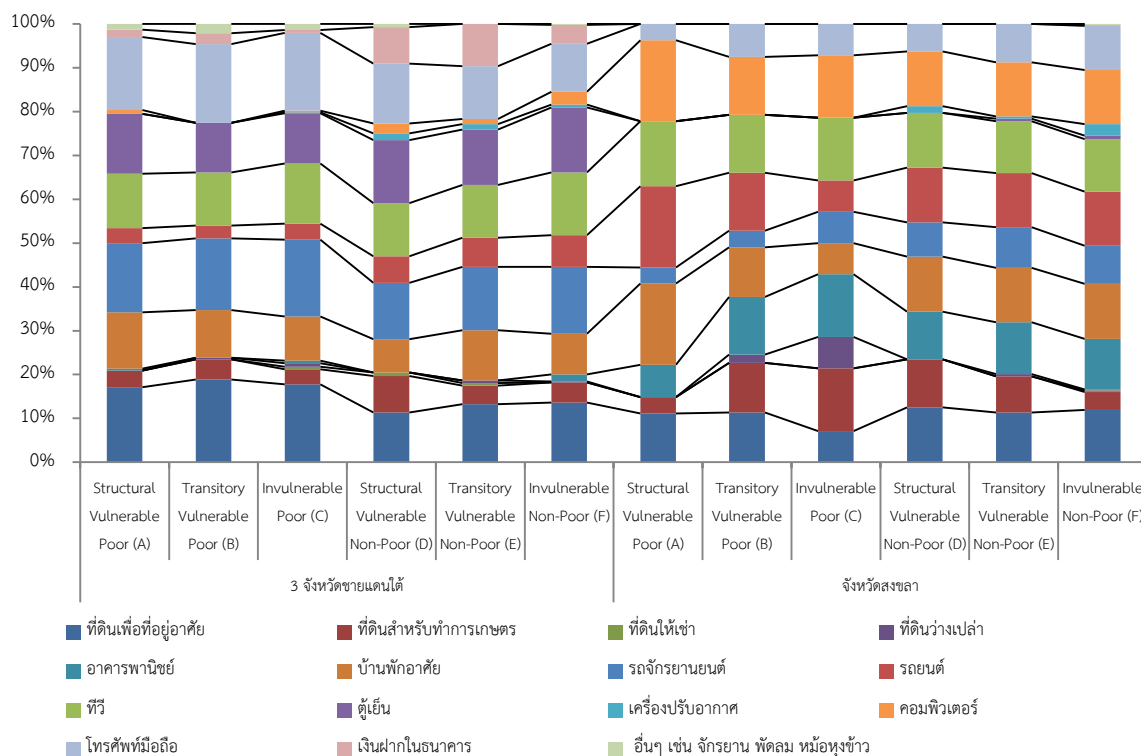
การพิจารณาความเปราะบางของครัวเรือนเป็นภาพสะท้อนที่ตรงกันข้ามกับความมั่นคงของครัวเรือนในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยความมั่นคงของครัวเรือนสามารถพิจารณาในเชิงรูปธรรมจากทรัพย์สินที่ครัวเรือนถือครอง ไม่ว่าจะเป็น 1) ทรัพย์สินที่ครัวเรือนใช้ประโยชน์ เช่น ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย บ้านพักอาศัย 2) ทรัพย์สินเพื่อสร้างรายได้ เช่น ที่ดินเพื่อการเกษตร ที่ดินให้เช่า อาคารพาณิชย์ 3) ยานพาหนะ เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ 4) สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ เครื่องปรับอากาศ ตู้เย็น คอมพิวเตอร์ และ 5) ทรัพย์สินเพื่อการลงทุน เช่น ที่ดินว่างเปล่า เงินฝากในธนาคาร เป็นต้น

ตาราง 5.2 สัดส่วนการถือครองทรัพย์สิน แยกตามประเภทของครัวเรือน

ทรัพย์สิน	3 จังหวัดชายแดนใต้						จังหวัดสงขลา					
	Structural Vulnerable Poor (A)	Transitory Vulnerable Poor (B)	Invulnerable Poor (C)	Structural Vulnerable Non-Poor (D)	Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	Invulnerable Non-Poor (F)	Structural Vulnerable Poor (A)	Transitory Vulnerable Poor (B)	Invulnerable Poor (C)	Structural Vulnerable Non-Poor (D)	Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	Invulnerable Non-Poor (F)
ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย	17.09%	18.83%	17.74%	11.36%	13.25%	13.64%	11.11%	11.32%	7.14%	12.50%	11.34%	11.97%
ที่ดินการเกษตร	3.85%	4.60%	3.43%	8.33%	4.22%	4.55%	3.70%	11.32%	14.29%	10.94%	8.25%	4.06%
ที่ดินให้เช่า	0.00%	0.00%	0.60%	0.76%	0.60%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.41%
ที่ดินว่างเปล่า	0.00%	0.42%	0.81%	0.00%	0.60%	0.23%	0.00%	1.89%	7.14%	0.00%	0.52%	0.20%
อาคารพาณิชย์	0.43%	0.00%	0.60%	0.00%	0.00%	1.59%	7.41%	13.21%	14.29%	10.94%	11.86%	11.56%
บ้านพักอาศัย	12.82%	10.88%	10.08%	7.58%	11.45%	9.32%	18.52%	11.32%	7.14%	12.50%	12.37%	12.58%
รถจักรยานยนต์	15.81%	16.32%	17.54%	12.88%	14.46%	15.23%	3.70%	3.77%	7.14%	7.81%	9.28%	8.72%
รถยนต์	3.42%	2.93%	3.63%	6.06%	6.63%	7.27%	18.52%	13.21%	7.14%	12.50%	12.37%	12.37%
ทีวี	12.39%	12.13%	13.71%	12.12%	12.05%	14.32%	14.81%	13.21%	14.29%	12.50%	11.86%	11.97%
ตู้เย็น	13.68%	11.30%	11.49%	14.39%	12.65%	14.77%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.52%	0.81%
เครื่องปรับอากาศ	0.00%	0.00%	0.20%	1.52%	1.20%	0.68%	0.00%	0.00%	0.00%	1.56%	0.52%	2.64%
คอมพิวเตอร์	0.85%	0.00%	0.40%	2.27%	1.20%	2.95%	18.52%	13.21%	14.29%	12.50%	12.37%	12.37%
โทรศัพท์มือถือ	16.67%	17.99%	17.74%	13.64%	12.05%	10.91%	3.70%	7.55%	7.14%	6.25%	8.76%	10.14%
เงินฝากธนาคาร	1.71%	2.51%	0.60%	8.33%	9.64%	4.32%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.20%
อื่นๆ	1.28%	2.09%	1.41%	0.76%	0.00%	0.23%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.20%

ที่มา: จากแบบสอบถาม

ทั้งนี้ หากพิจารณาทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือนนั้น โดยทั่วไปจะมีความคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาตามความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ความยากจน หรือจังหวัดที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่จะเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูง เช่น รถยนต์ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ในขณะที่ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ จะถือครองทรัพย์สินที่มีมูลค่าไม่สูงมากนัก เช่น รถจักรยานยนต์ เป็นต้น

ภาพที่ 5.3 เปรียบเทียบทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือนแต่ละประเภท
ที่มา: จากแบบสอบถาม

จากการวิเคราะห์ทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือน พบประเด็นที่น่าสนใจคือ กลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจจากการแปรปรวนของรายจ่าย (Transitory Vulnerable) จะถือครองทรัพย์สินที่เป็นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มครัวเรือนประเภทอื่น ๆ สอดคล้องกับภาระหนี้ ที่มีสัดส่วนสูงเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่า กลุ่มครัวเรือนที่ยังคงมีภาระหนี้สินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย มีโอกาสจะเผชิญกับความเปราะบางจากความแปรปรวนของรายจ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถานการณ์ที่มี Shock มากระทบสถานะการเงินของครัวเรือน กลุ่มครัวเรือนเหล่านี้จะตกเป็นครัวเรือนยากจนโดยทันที สำหรับที่ดินทางการเกษตรนั้น พบว่า กลุ่มครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้มีการถือครองที่ดินทางการเกษตรในสัดส่วนที่น้อยกว่ากลุ่มครัวเรือนในจังหวัดสงขลา

เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการบริโภค พบว่าส่วนหนึ่งเกิดจากภาระหนี้สินของครัวเรือน หากครัวเรือนมีภาระหนี้สินมาก การปรับตัวเพื่อรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อภาวะทางการเงินของครัวเรือน จึงทำได้ค่อนข้างยาก ข้อมูลการลงพื้นที่สำรวจ พบประเด็นหนี้สินของครัวเรือนที่น่าสนใจ ดังแสดงในตาราง

ตาราง 5.3 สัดส่วนการมีหนี้สินแยกตามประเภทครัวเรือน

หนี้สิน	3 จังหวัดชายแดนใต้						จังหวัดสงขลา					
	Structural Vulnerable Poor (A)	Transitory Vulnerable Poor (B)	Invulnerable Poor (C)	Structural Vulnerable Non-Poor (D)	Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	Invulnerable Non-Poor (F)	Structural Vulnerable Poor (A)	Transitory Vulnerable Poor (B)	Invulnerable Poor (C)	Structural Vulnerable Non-Poor (D)	Transitory Vulnerable Non-Poor (E)	Invulnerable Non-Poor (F)
หนี้ในระบบ	5.36%	12.24%	6.90%	0.00%	4.17%	1.88%	7.69%	5.56%	0.00%	6.25%	0.00%	0.62%
หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย	16.07%	16.33%	8.28%	14.29%	10.42%	6.88%	15.38%	22.22%	66.67%	12.50%	19.44%	11.11%
หนี้ทุนการศึกษา	12.50%	16.33%	18.62%	14.29%	14.58%	16.88%	15.38%	27.78%	0.00%	18.75%	23.61%	29.63%
หนี้กองทุนหมู่บ้าน	3.57%	4.08%	8.28%	7.14%	8.33%	16.25%	0.00%	0.00%	0.00%	6.25%	1.39%	3.09%
หนี้เช่าซื้อรถ	28.57%	22.45%	27.59%	53.57%	39.58%	34.38%	30.77%	27.78%	33.33%	43.75%	31.94%	33.95%
หนี้เครื่องใช้ไฟฟ้า	5.36%	0.00%	4.83%	3.57%	12.50%	14.38%	7.69%	16.67%	0.00%	6.25%	13.89%	13.58%
หนี้บัตรเครดิตเงินด่วน	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.63%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	2.78%	1.85%
หนี้บัตรเครดิต	0.00%	2.04%	0.69%	7.14%	2.08%	1.88%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	6.94%	4.94%
หนี้วงแชร์/เฟสบุ๊ก	1.79%	2.04%	0.69%	0.00%	0.00%	0.63%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
หนี้ยืมเงินคนรู้จัก	23.21%	20.41%	19.31%	0.00%	4.17%	5.00%	23.08%	0.00%	0.00%	6.25%	0.00%	0.62%
หนี้ร้านค้า/โชห่วย	3.57%	4.08%	2.76%	0.00%	4.17%	0.63%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%
หนี้ยืมจำ	0.00%	0.00%	2.07%	0.00%	0.00%	0.63%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.62%

ที่มา: จากแบบสอบถาม

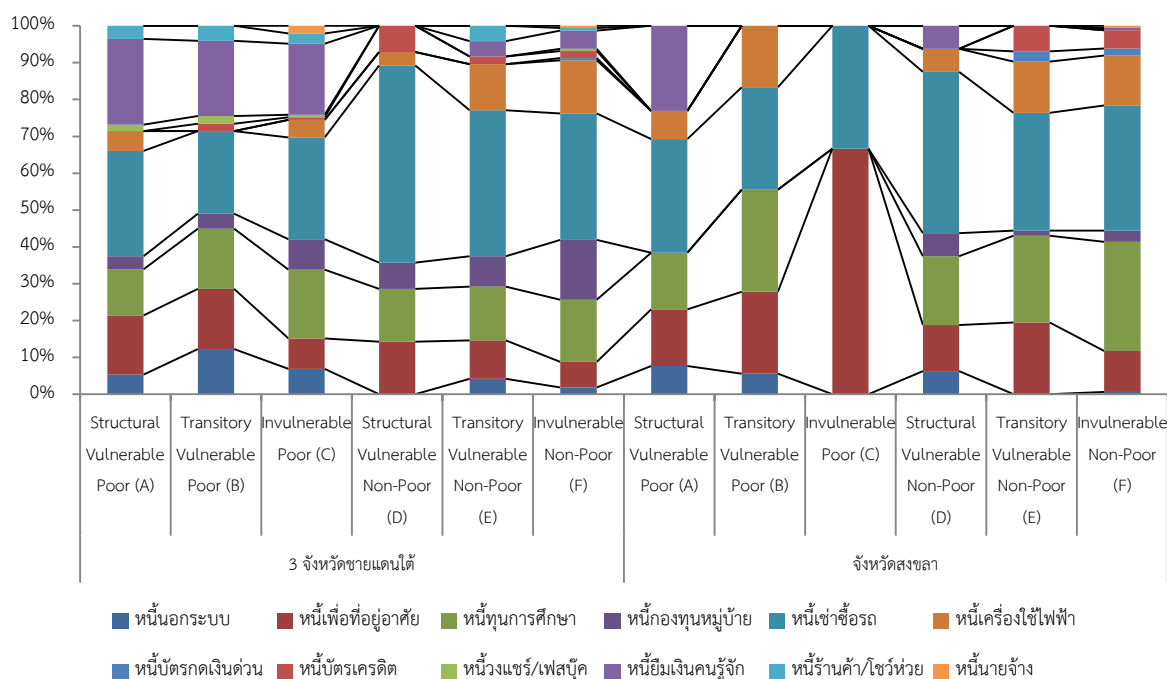
ครัวเรือนทั้งใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ และจังหวัดสงขลา ต่างมีภาระหนี้สินประเภทต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน ดังจะเห็นได้จากการหนี้ในการเช่าซื้อรถ ที่ปรากฏในครัวเรือนทุกประเภท โดยมีสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับหนี้สินประเภทอื่น ๆ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการมียานพาหนะสำหรับเดินทางในพื้นที่อย่างไรก็ดี หนี้สินจากการเช่าซื้อรถยนต์นั้น เป็นหนี้สินระยะปานกลาง-ระยะยาว ดังนั้นครัวเรือนจึงต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายในการผ่อนชำระเช่าซื้อรถไว้ จนเป็นเหตุให้เกิดความยากจนได้

ในทำนองเดียวกับหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย และหนี้ทุนการศึกษา ที่พบว่าครัวเรือนทุกประเภทต่างมีภาระหนี้เหล่านี้ โดยกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางจากการแปรปรวนด้านรายจ่าย (Transitory Vulnerable) จะมีสัดส่วนหนี้ทั้ง 2 ประเภทสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางจากการไร้ความสามารถในการเพิ่มรายจ่าย

เพื่อการบริโภคในอนาคต (Structural Vulnerable) แสดงให้เห็นว่า ภาระหนี้ทุนการศึกษา และภาระหนี้ที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มครัวเรือนมีความผันผวนทางด้านรายได้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน อิหม่าม รวมถึงผู้อำนวยการโรงเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ในพื้นที่สามารถเข้าถึงการศึกษา ตั้งแต่ระดับเตรียมประถมไปจนถึงระดับมัธยมปลายได้ โดยผ่านโครงการเรียนฟรี 15 ปีของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาอีก เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหาร ค่าหอพัก ซึ่งหากนักเรียนไม่ได้รับทุนการศึกษานับสนุนค่าใช้จ่ายเหล่านี้จากโรงเรียน หรือหน่วยงานอื่น ๆ แล้ว ก็จะทำให้ภาระทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น และเนื่องจากครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ส่วนใหญ่ เป็นครัวเรือนที่เป็นเกษตรกรชาวสวน ชาวไร่ หรือลูกจ้างรับจ้างทั่วไป รายได้จึงไม่แน่นอน ขึ้นกับราคาพืชผลทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ราคายางพารา เป็นสำคัญ ซึ่งในสภาวะปัจจุบันที่ราคายางพาราลดต่ำ จึงทำให้ครัวเรือนต้องกู้ยืมเพื่อการศึกษาของลูกหลานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ พบว่า กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) เป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญ ในการศึกษาของนักเรียนในระดับมัธยมปลาย อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยเป็นทุนที่มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และสามารถเข้าถึงได้ง่าย ตรงกันข้ามกับทุนการศึกษาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น หน่วยงานหรือองค์กรเอกชนในและต่างประเทศ ที่การประชาสัมพันธ์อาจยังไม่ทั่วถึงเท่าใดนัก และยังขั้นตอนในการคัดเลือก รวมถึงการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครที่เข้มงวดมากกว่า

ในส่วนของการกู้ยืมเพื่อที่อยู่อาศัยนั้น แม้ว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจน มีรายได้ไม่เพียงพอการยังชีพ จะได้รับการช่วยเหลือในด้านการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยจากหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ. รมน.) หรือกาชาดจังหวัด แต่งบประมาณจากหน่วยงานเหล่านี้ มีอยู่อย่างจำกัดในแต่ละปี ทำให้ไม่สามารถกระจายไปยังครัวเรือนในชุมชนที่ต้องการความช่วยเหลือทั้งหมดได้ ดังนั้นหากพิจารณาถึงความจำเป็นในระยะยาวแล้ว ครัวเรือนจึงต้องกู้ยืมเพื่อใช้ในการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง ภาระหนี้ทั้ง 2 ประเภทนี้ จึงมีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มครัวเรือนเปราะบางอย่างชัดเจน เป็นภาพสะท้อนปัญหาทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงไปยังปัญหาสังคมในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ

ภาพที่ 5.4 เปรียบเทียบภาระหนี้สินของครัวเรือนแต่ละประเภท

ที่มา: จากแบบสอบถาม

เมื่อพิจารณาแหล่งเงินกู้ของครัวเรือนแต่ละประเภท พบว่า สำหรับกลุ่มครัวเรือนยากจนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ นั้น มีการกู้ยืมจากจากคนรู้จัก และการกู้หนี้ในระบบในสัดส่วนที่เด่นชัด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มครัวเรือนประเภทอื่น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น การศึกษา การซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ครัวเรือนจึงอาศัยการกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ที่ไม่เป็นทางการ โดยอาจมีการใช้ทรัพย์สิน เช่น รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นหลักค้ำประกัน ทำให้เกิดภาระหนี้ซ้ำซ้อนในกลุ่มครัวเรือนเปราะบางได้

นอกเหนือจากปัญหาด้านภาระหนี้สินแล้ว เมื่อสอบถามถึงเหตุการณ์ที่ครัวเรือนประสบ และผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวต่อฐานะทางการเงินภายในครัวเรือน โดยเหตุการณ์อ้างอิงมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สามารถแสดงผลได้ ดังนี้

ตาราง 5.4 เหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือนเปราะบาง

เหตุการณ์	3 จังหวัดชายแดนใต้ (n=331)				จังหวัดสงขลา (n=110)			
	จำนวน ครัวเรือน ที่เผชิญ เหตุการณ์	ร้อยละ	กระทบ ต่อ การเงิน ของ ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน ที่เผชิญ เหตุการณ์	ร้อยละ	กระทบ ต่อ การเงิน ของ ครัวเรือน	ร้อยละ
ถูกเลิกจ้างกะทันหัน	86	25.98	72	83.72	3	2.73	3	100.00
ไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้	93	28.10	57	61.29	58	52.73	4	6.90
ประสบปัญหาภัยธรรมชาติ	143	43.20	116	81.12	30	27.27	2	6.67
ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย	42	12.69	42	100.00	11	10.00	7	63.64
ประสบปัญหาการผลิตและ เพาะปลูก	81	24.47	63	77.78	32	29.09	18	56.25
ประสบปัญหาราคาสินค้าเกษตร	99	29.91	72	72.73	57	51.82	29	50.88
ต้นทุนในการประกอบการสูง	99	29.91	75	75.76	56	50.91	25	44.64
ไม่มีลูกค้า ไม่สามารถแข่งขันได้ ไม่มี เงินทุน	43	12.99	29	67.44	15	13.64	8	53.33
ค่าครองชีพสูง	170	51.36	108	63.53	104	94.55	27	25.96
ประสบปัญหาไฟไหม้ ขโมยขึ้นบ้าน	21	6.34	15	71.43	2	1.82	0	0.00
สมาชิกครัวเรือนประสบอุบัติเหตุ บาดเจ็บ ถูกทำร้าย	45	13.60	43	95.56	3	2.73	2	66.67
สมาชิกครัวเรือนเสียชีวิตจากสาเหตุ ที่ไม่ได้คาดหมาย	11	3.32	9	81.82	3	2.73	3	100.00
สมาชิกครัวเรือนเจ็บป่วยจากโรค ร้ายแรง	19	5.74	17	89.47	5	4.55	5	100.00
สมาชิกครัวเรือนมีการตั้งครมภ์โดย ไม่ได้คาดหมาย	8	2.42	8	100.00	5	4.55	3	60.00
สมาชิกครัวเรือนมีการทำแท้ง	1	0.30	1	100.00	1	0.91	1	100.00
สมาชิกครัวเรือนมีการเข้าร่วมแก๊งค์ วัยรุ่น หรือแข่งรถ	9	2.72	6	66.67	34	30.91	17	50.00
สมาชิกครัวเรือนมีการติดยาเสพติด บุหรื เหล้า	99	29.91	51	51.52	92	83.64	18	19.57
สมาชิกครัวเรือนมีการติดการพนัน ติดหมิ่นนอกระบบ	9	2.72	9	100.00	1	0.91	0	0.00
บริเวณบ้านพักอาศัยของครัวเรือนมี ความไม่ปลอดภัย มีแหล่งมั่วสุม	19	5.74	12	63.16	63	57.27	11	17.46

เหตุการณ์	3 จังหวัดชายแดนใต้ (n=331)				จังหวัดสงขลา (n=110)			
	จำนวน ครัวเรือน ที่เผชิญ เหตุการณ์	ร้อยละ	กระทบ ต่อ การเงิน ของ ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน ที่เผชิญ เหตุการณ์	ร้อยละ	กระทบ ต่อ การเงิน ของ ครัวเรือน	ร้อยละ
การเดินทางภายในพื้นที่ที่มีความไม่ปลอดภัย	24	7.25	13	54.17	74	67.27	19	25.68
มีความรุนแรง หรือการทำร้ายภายในครอบครัว	4	1.21	4	100.00	2	1.82	0	0.00
ถูกทอดทิ้งโดยลูกหลาน	11	3.32	7	63.64	5	4.55	2	40.00
มีภาระในการดูแลเด็กเล็ก	85	25.68	55	64.71	9	8.18	5	55.56
มีภาระในการดูแลผู้สูงอายุ	71	21.45	44	61.97	13	11.82	3	23.08
มีภาระในการดูแลผู้พิการ	29	8.76	24	82.76	0	0.00	0	N/A
ถูกหลอกลวงโดยแก๊งค์ มิจฉาชีพหรือคนรู้จัก	14	4.23	14	100.00	1	0.91	1	100.00
ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม	19	5.74	16	84.21	1	0.91	1	100.00
ถูกคุกคามโดยผู้มีอิทธิพล	12	3.63	9	75.00	1	0.91	1	100.00
ไม่สามารถเข้าถึงการบริการภาครัฐ	33	9.97	25	75.76	1	0.91	1	100.00

ที่มา: จากแบบสอบถาม

สำหรับเหตุการณ์ที่ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้และจังหวัดสงขลาเคยประสบนั้น ก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ รวมถึงส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือนในระดับที่แตกต่างกันไปอีกด้วย โดยบางเหตุการณ์ เมื่อเกิดขึ้นแล้วส่งผลกระทบต่อรายจ่ายเพื่อการบริโภค ในขณะที่บางเหตุการณ์ กลับไม่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงรายจ่ายแต่อย่างใด

ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ประสบกับเหตุการณ์มากมาย ทั้งเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เหตุการณ์ทางสังคม และเหตุการณ์เฉพาะในพื้นที่ เมื่อสอบถามครัวเรือนตัวอย่างพบว่า เหตุการณ์ที่กลุ่มครัวเรือนประสบมีจำนวนมาก โดยสามารถคัดกรองหลายเหตุการณ์สำคัญที่กลุ่มครัวเรือนกว่าร้อยละ 25 เผชิญในช่วงระยะเวลาที่สำรวจ และเรียงลำดับสัดส่วนครัวเรือนที่เผชิญเหตุการณ์จากมากไปน้อย รวมถึงความรุนแรงของเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือนได้ดังนี้

- ☐ ลำดับที่ 1 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 51.35 ประสบเหตุการณ์ค่าครองชีพสูง และมีครัวเรือนร้อยละ 63.53 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 2 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 43.20 ประสบเหตุการณ์ภัยธรรมชาติ และมีครัวเรือนร้อยละ 81.12 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 3 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 29.91 ประสบเหตุการณ์ปัญหาราคาสินค้าเกษตร และมีครัวเรือนร้อยละ 72.72 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 4 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 29.91 ประสบเหตุการณ์ต้นทุนในการประกอบการสูงขึ้น และมีครัวเรือนร้อยละ 75.76 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 5 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 29.91 ประสบเหตุการณ์สมาชิกครัวเรือนมีการติดยาเสพติด บุหรี่ เหล้า และมีครัวเรือนร้อยละ 51.52 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 6 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 28.10 ประสบเหตุการณ์ไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้ และมีครัวเรือนร้อยละ 61.29 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 7 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 25.98 ประสบเหตุการณ์ถูกเลิกจ้างกะทันหัน และมีครัวเรือนร้อยละ 83.72 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 8 จำนวนครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประมาณร้อยละ 25.68 ประสบเหตุการณ์ต้องรับภาระในการดูแลเด็กเล็ก และมีครัวเรือนร้อยละ 64.71 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ครัวเรือนตัวอย่างใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประสบนั้น ส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านแรงงาน ปัญหาทางด้านครอบครัว และปัญหาสังคม สอดคล้องกับภาพการณ์ของประเทศ นอกจากนี้ ครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ยังประสบปัญหาด้านความปลอดภัย การถูกทำร้าย และการไม่สามารถเข้าถึงบริการภาครัฐลดลง

สำหรับจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับ 3 จังหวัดชายแดนใต้ แต่เป็นพื้นที่ที่มีภาพรวมทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า เมื่อสอบถามถึงเหตุการณ์ที่ครัวเรือนตัวอย่างเผชิญ ผลกระทบต่อสภาพการเงินของครอบครัว

และนำมาเรียงลำดับสัดส่วนครัวเรือนที่เผชิญเหตุการณ์จากมากไปน้อย รวมถึงความรุนแรงต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือน ได้ดังนี้

- ☐ ลำดับที่ 1 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 94.55 ประสบเหตุการณ์**ค่าครองชีพสูง** และมีครัวเรือนร้อยละ 25.96 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 2 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 83.64 ประสบเหตุการณ์**สมาชิกครัวเรือนมีการติดยาเสพติด บุหรี่ เหล้า** และมีครัวเรือนร้อยละ 19.57 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 3 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 67.27 ประสบเหตุการณ์**การเดินทางภายในพื้นที่มีความไม่ปลอดภัย** และมีครัวเรือนร้อยละ 25.68 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 4 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 57.27 ประสบเหตุการณ์**บริเวณบ้านพักอาศัยของครัวเรือนมีความไม่ปลอดภัย มีแหล่งมั่วสุม** และมีครัวเรือนร้อยละ 17.46 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 5 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 52.73 ประสบเหตุการณ์**ไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้** และมีครัวเรือนร้อยละ 6.90 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 6 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 51.82 ประสบเหตุการณ์**ปัญหาราคาสินค้าเกษตร** และมีครัวเรือนร้อยละ 50.87 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 7 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 50.91 ประสบเหตุการณ์**ต้นทุนในการประกอบการสูง** และมีครัวเรือนร้อยละ 44.64 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 8 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 30.91 ประสบเหตุการณ์**สมาชิกครัวเรือนมีการเข้าร่วมแก๊งค์วัยรุ่น หรือแข่งรถ** และมีครัวเรือนร้อยละ 50.00 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 9 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 29.09 ประสบเหตุการณ์**ปัญหาการผลิตและเพาะปลูก** และมีครัวเรือนร้อยละ 56.25 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน
- ☐ ลำดับที่ 10 จำนวนครัวเรือนในจังหวัดสงขลาร้อยละ 27.27 ประสบเหตุการณ์**ภัยธรรมชาติ** และมีครัวเรือนร้อยละ 6.67 ที่เผชิญเหตุการณ์แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะการเงินของครัวเรือน

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ครั้วเรือตัวอย่างในจังหวัดสงขลาประสบกับเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับ ครั้วเรือตัวอย่างใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ แต่มีลักษณะเหตุการณ์ที่หลากหลายกว่า โดยเหตุการณ์ที่น่าสนใจ เช่น เหตุการณ์ด้านความปลอดภัยในการเดินทาง และการมีแหล่งมั่วสุม แก๊งค์วัยรุ่น และการแข่งรถในพื้นที่ อันเป็นปัญหาที่หลายครั้วเรือเผชิญอยู่

ประเด็นที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครั้วเรือ กล่าวคือ แม้ว่าเหตุการณ์ที่ครั้วเรือในจังหวัดสงขลาเผชิญจะมีความคล้ายกับเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ แต่เมื่อครั้วเรือเผชิญกับเหตุการณ์เหล่านั้น มีครั้วเรือประมาณ 1 ใน 4 เท่านั้น ที่เห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครั้วเรือ แตกต่างจากครั้วเรือใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีครั้วเรือนกว่า 2 ใน 3 ที่เห็นว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครั้วเรือของตน

ข้อค้นพบเหล่านี้ ทำให้สามารถอนุมานได้ว่า ครั้วเรือตัวอย่างใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ มีความอ่อนไหวทางการเงินเมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่มีการวางแผนทางการเงิน และไม่มีการทำประกันภัยในเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อลดความเสี่ยงของเหตุการณ์ต่อฐานะทางการเงินของครอบครัว สอดคล้องกับผลจากวิเคราะห์ความเปราะบางข้างต้น ที่ครั้วเรือใน 3 จังหวัดชายแดนใต้มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ โดยปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความเปราะบางทางเศรษฐกิจใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ที่สำคัญ ได้แก่

1. ปัจจัยลักษณะครอบครัว: ครั้วเรือที่มีจำนวนสมาชิกเด็กและผู้สูงอายุเกินกว่า 2 เท่าของจำนวนสมาชิกในวัยแรงงาน
2. ปัจจัยด้านภาระหนี้สิน: มีภาระหนี้สินในที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัย มีภาระหนี้สินนอกระบบ
3. ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งทุน: ไม่มีหลักทรัพย์/เครดิตในการกู้ยืม
4. ปัจจัยด้านเหตุการณ์: ประสบเหตุการณ์ค่าครองชีพ/ต้นทุนการประกอบอาชีพสูง ภัยธรรมชาติ ราคาสินค้าเกษตรผันผวน มีสมาชิกครั้วเรือติดยาเสพติด/บุหรื/เหล้า สมาชิกครั้วเรือไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้

ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปเป็นแนวทางในการระบุดูแลเป้าหมาย ที่จะให้ความช่วยเหลือได้ชัดเจนต่อไป

5.3 แนวทางการแก้ไขความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครั้วเรือในสามจังหวัดชายแดนใต้

ปัญหาความเปราะบางของกลุ่มครั้วเรือใน 3 จังหวัดชายแดนใต้นั้น จัดว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจและมีความท้าทาย เนื่องจากนโยบายของภาครัฐที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน อาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มครั้วเรือในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าใดนัก ภาครัฐยังคงใช้แนวคิดที่อ้างอิงถึงเส้นความยากจนในการจำแนกครั้วเรือนยากจนออกจากครั้วเรืออื่น ๆ กล่าวคือ เป็นการพิจารณาความยากจนจากความเพียงพอของรายได้กับรายจ่ายที่จำเป็นของครั้วเรือเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึง

ครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจแล้ว อาจมิใช่เพียงครัวเรือนที่มีฐานะยากจนเพียงอย่างเดียว ยังหมายรวมถึงครัวเรือนที่ไม่ยากจน แต่เมื่อได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว มีแนวโน้มที่จะทำให้รายจ่ายเพื่อการบริโภคลดลงได้

ดังนั้น การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน องค์กร หรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ รวมถึงการสร้างหลักประกันทางการเงินของครัวเรือน จึงเป็นทางออกหนึ่งที่กลุ่มครัวเรือนเปราะบางมี จากการสำรวจในพื้นที่ จะพบหน่วยงานต่าง ๆ ที่คอยให้การช่วยเหลือครัวเรือนเหล่านี้ เช่น หน่วยงานภาครัฐ (สถานศึกษา อบต. ศอ.บต. เทศบาล พม. โครงการจิตอาสา หน่วยงานพระราชทาน โครงการเราไม่ทิ้งกัน เยียวยาเกษตรกร บัณฑิตสวัสดิการแห่งรัฐ เป็นต้น) นายจ้าง ญาติ/พี่น้อง องค์กรทางศาสนา (อิหม่าม มัสยิด กองทุนชะกาต) องค์กร/หน่วยงานอื่น ๆ (มูลนิธิเด็กกำพร้าสามจังหวัดชายแดนใต้ องค์กรเพื่อเด็กกำพร้า มูลนิธิสร้างสุขมุสลิมไทย มูลนิธิอะมีรุลฮัมมินิก หน่วยกู้ชีพอิกวะห์ร่ามัน ทหาร สหกรณ์ออมทรัพย์ กาชาด เป็นต้น) และการทำประกันชีวิต ประกันสุขภาพ (จากชมรมในชุมชน ธนาคาร ประกันสังคม เป็นต้น) โดยสัดส่วนกลุ่มหน่วยงานที่ช่วยเหลือมีความแตกต่างกันตามพื้นที่ ดังตาราง

ตาราง 5.6 สัดส่วนของหน่วยงาน/องค์กรที่ให้ความช่วยเหลือครัวเรือนเปราะบางในพื้นที่

ได้รับความช่วยเหลือ จาก	3 จังหวัดชายแดนใต้ (n=331)		จังหวัดสงขลา (n=110)	
	จำนวนครัวเรือนที่ได้รับ	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือนที่ได้รับ	ร้อยละ
ภาครัฐ	195	58.91	89	80.91
นายจ้าง	37	11.18	2	1.82
ญาติ พี่น้อง	100	30.21	7	6.36
องค์กรทางศาสนา	88	26.59	3	2.73
องค์กร/บุคคลอื่น	58	17.52	2	1.82
ประกันสุขภาพ ประกันชีวิต หรือวางแผนการเงิน	25	7.55	3	2.73

ที่มา: จากแบบสอบถาม

ตารางข้างต้นรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงาน/องค์กรที่ครัวเรือนเปราะบางได้รับความช่วยเหลือ เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในช่วงระยะที่ผ่านมา โดยการกระจายของครัวเรือนที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ แสดงให้เห็นการบรรเทาปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยพบว่า ครัวเรือนเปราะบางจะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐมากที่สุด คือประมาณ 195 ครัวเรือน จากกลุ่มครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 331 ครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 58.91 ตามด้วย ญาติ/พี่น้อง องค์กรทางศาสนา องค์กร/บุคคลอื่น ๆ นายจ้าง และระบบประกัน ตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดสงขลา จะเห็นได้ว่า หน่วยงานภาครัฐยังคงเป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มครัวเรือนมากที่สุด โดยมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 80.91 ตามด้วย ญาติ/พี่น้อง องค์กรทางศาสนา องค์กร/บุคคลอื่น ๆ นายจ้าง และระบบประกัน ตามลำดับ

นอกจากนี้ ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ผ่านมา ทำให้ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้และจังหวัดสงขลา ต่างได้รับเงินเยียวยาและถุงยังชีพจากภาครัฐ จากโครงการเราไม่ทิ้งกัน เงินเยียวยาเกษตรกร และเงินผู้สูงอายุจากพม. เป็นต้น ทำให้สัดส่วนการกระจายความช่วยเหลืออยู่ในระดับสูง

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า องค์กรทางศาสนา มีความโดดเด่นในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือครัวเรือนเปราะบางเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ จากการสำรวจพบว่า มัสยิดเป็นหน่วยงาน/องค์กรแห่งแรกที่ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งโดยมากนับถือศาสนาอิสลามนึกถึง เมื่อเกิดประสบกับความยากลำบาก ได้รับความเดือดร้อน หรือมีปัญหาในครอบครัวที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ อิหม่ามเป็นบุคคลที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยมีการให้ความช่วยเหลือผ่านกองทุนชะกาต กองทุน เงินบริจาคต่าง ๆ จึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเกื้อกูลกันภายในชุมชนที่โดดเด่นอย่างมาก

อย่างไรก็ดี ด้วยข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ กำลังคน และกำลังทรัพย์ของหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้กลุ่มครัวเรือนเปราะบางใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ อาจยังมิได้รับความช่วยเหลือเพื่อรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคอย่างเป็นรูปธรรม ในเบื้องต้นครัวเรือนจึงต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง วิธีการแก้ไขปัญหาคความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่น่าสนใจ เมื่อต้องประสบกับเกิดเหตุการณ์ที่สร้างความเปราะบางทางเศรษฐกิจ สามารถสรุปได้ ดังนี้

ตาราง 5.5 แนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงิน

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขของครัวเรือน
ถูกเลิกจ้างกะทันหัน	☐ หางานรับจ้างทำในหมู่บ้าน ☐ ไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ☐ ลดการใช้จ่าย ปลุกพืชผักสวนครัวเพื่อรับประทาน
ไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ได้	☐ ไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย
ประสบปัญหาภัยธรรมชาติ	☐ ขอความช่วยเหลือจากเทศบาล ศอบต. อบต. ☐ เตรียมการก่อนน้ำท่วม (ขนของขึ้นที่สูง ปรับพื้นที่ ขุดคลองระบายน้ำ)
ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย	☐ ขอเช่าคนในพื้นที่ ☐ รับจ้างทำการเกษตรกร ไปเป็นลูกจ้างทำการเกษตรแทน

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขของครัวเรือน
ประสบปัญหาการผลิตและ เพาะปลูก ปัญหาราคาสินค้า เกษตร	☐ ออกจำหน่ายผลผลิตเอง ☐ รับผิดชอบต่อภัยก่อนฤดูกาล
ต้นทุนในการประกอบการสูง	☐ ยืมเงินจากญาติพี่น้อง/ธนาคาร ☐ ยืมปุ๋ยจากสหกรณ์ ผสมปุ๋ยเอง ☐ ขอความช่วยเหลือจาก อบต.
ไม่มีลูกค้า ไม่สามารถแข่งขันได้ ไม่มีเงินทุน	☐ ยืมเงินจากญาติพี่น้อง/ธนาคาร ☐ กู้หนักรถระบบ ☐ ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน ☐ หาอาชีพเสริมมารองรับ
ค่าครองชีพสูง	☐ ยืมเงินจากญาติพี่น้อง/ธนาคาร ☐ หาอาชีพเสริมมารองรับ ☐ ประหยัดคอดออม ☐ ลดรายจ่าย ☐ หวังพึ่งเงินช่วยเหลือภาครัฐ ☐ กระตุ้นให้คนในบ้านออกไปทำงานมากขึ้น แจ้งนายจ้างช่วยเหลือ
ประสบปัญหาไฟไหม้ ขโมยขึ้น บ้าน	☐ ขอความช่วยเหลือจาก อบต. ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน ☐ เปิดรับบริจาค
สมาชิกครัวเรือนประสบ อุบัติเหตุ บาดเจ็บ ถูกทำร้าย	☐ ขอความช่วยเหลือจาก อสม. ☐ ขอความอนุเคราะห์จากกู้ชีพ ☐ หางานเสริม
สมาชิกครัวเรือนเสียชีวิตจาก สาเหตุที่มีได้คาดหมาย	☐ ได้รับเงินประกันชีวิต
สมาชิกครัวเรือนเจ็บป่วยจาก โรคร้ายแรง	☐ ขอความช่วยเหลือจากประกันสังคม ญาติ/พี่น้อง
สมาชิกครัวเรือนมีการเข้าร่วม กลุ่มวิสาหกิจ	☐ อบรมสอนลูกหลาน
สมาชิกครัวเรือนมีการติดยาเสพติด บุหรี่ยาเสพติด	☐ อบรม/ตักเตือนสมาชิกในบ้าน

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขของครัวเรือน
สมาชิกครัวเรือนมีการติดการพนัน ติดหนี้ในระบบ	☐ ขอความช่วยเหลือจากอบต. ☐ ทำงานเสริม
บริเวณบ้านพักอาศัยของครัวเรือนมีความไม่ปลอดภัย มีแหล่งมั่วสุม	☐ ขอความช่วยเหลือจากตำรวจ
การเดินทางภายในพื้นที่ที่มีความไม่ปลอดภัย	☐ ดูแลความปลอดภัยตัวเองเป็นหลัก ☐ หลีกเลี่ยงการเดินทางช่วงกลางคืน
มีความรุนแรง หรือการทำร้ายภายในครอบครัว	☐ ตัดสินใจแยกทาง
ถูกทอดทิ้งโดยลูกหลาน	☐ หางานทำ
มีภาระในการดูแลเด็กเล็ก	☐ ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน อสม. ☐ หางานทำเพิ่มเติม
มีภาระในการดูแลผู้สูงอายุ	☐ ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน อบต. ผู้ใหญ่บ้าน พม.
มีภาระในการดูแลผู้พิการ	☐ ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน พม.
ถูกล่อลวงโดยแก๊งค์ มิจฉาชีพ หรือคนรู้จัก	☐ ขอความช่วยเหลือจากตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน
ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม	☐ ขอความช่วยเหลือจากอบต. ☐ ไม่รู้ทำอะไร ☐ ร้องเรียนทางการ
ถูกคุกคามโดยผู้มีอิทธิพล	☐ ร้องเรียนทางการ
ไม่สามารถเข้าถึงการบริการภาครัฐ	☐ ร้องเรียนทางการ

ที่มา: จากแบบสอบถาม

แนวทางในการแก้ไขปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยมากจะเป็นการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และการพึ่งพากลุ่มคนรู้จักในทางการเงิน เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน โดยพบว่าครัวเรือนเปราะบางยังไม่ได้มีการวางแผนทางการเงิน หรือการทำประกันเพื่อคุ้มครองความเสียหาย หรือช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงการวางแผนในการทำงานเสริม ซึ่งเป็นงานในลักษณะลูกจ้างชั่วคราว ทำให้เกิดความเสี่ยงเพิ่มเติมหากถูกเลิกจ้างกระทันหัน

นอกจากนี้ ตัวแทนชุมชนและ/หรือหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งในส่วนผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา เจ้าหน้าที่รัฐ ต่างเป็นกลไกแรกที่ครัวเรือนเปราะบางพึ่งพิง อย่างไรก็ตาม จากข้อจำกัดในการดำเนินการ จำนวนเจ้าหน้าที่ ไม่เพียงพอ ประกอบกับความไม่แน่นอนของงบประมาณ ส่งผลให้ตัวแทนชุมชนไม่สามารถประสานเพื่อให้ ความช่วยเหลือได้อย่างทันทั่วถึงและทั่วถึงไปยังกลุ่มผู้ที่มีความต้องการได้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนชุมชนในพื้นที่ และผู้นำศาสนา ยังคงพบสาเหตุที่ทำให้เกิด ความล่าช้าในการช่วยเหลือครัวเรือนเปราะบาง รวมทั้งความช่วยเหลือที่ไม่ทั่วถึงในทุกกลุ่มที่ต้องการ มา จากสาเหตุ ได้แก่ ผู้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจหาครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลือมีอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่ครัวเรือน ที่ต้องการช่วยเหลือ ก็ไม่กล้าร้องขอความช่วยเหลือ งบประมาณช่วยเหลือมีไม่เพียงพอกับความต้องการ และไม่ต่อเนื่อง ทำให้การแก้ไขปัญหาในระยะยาวเป็นไปอย่างลำบาก และบางครั้งต้องเร่งเบิกจ่ายภายใน ระยะเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ ยังพบว่า ครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลือ อาจมีคุณลักษณะไม่ตรงตามที่ ระบุในข้อกำหนด จึงไม่สามารถได้รับความช่วยเหลือได้

สาเหตุเหล่านี้ ยิ่งซ้ำเติมความเปราะบางทางเศรษฐกิจในกลุ่มครัวเรือนที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่มีได้ คาดการณ์ไว้ให้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น อีกทั้งยังก่อให้เกิดภาวะยากจนทางเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่ปัญหาสังคม เช่น ภาวะซึมเศร้า การก่ออาชญากรรม ในอนาคตได้

ตัวแทนชุมชนในพื้นที่และผู้นำศาสนายังได้นำเสนอถึงรูปแบบในการช่วยเหลือครัวเรือนเปราะบางทาง เศรษฐกิจ หรือครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลือ อาทิ การสอดส่องดูแล การเข้าพูดคุยกับคนในชุมชนเป็น ประจำของผู้นำชุมชน การรวมกลุ่มชุมชนในการรับความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดการเกื้อกูล และการใช้แรงงานใน ท้องถิ่นเพื่อดำเนินการช่วยเหลือ ซึ่งจะเป็นการสร้างงานในพื้นที่ด้วย กลไกดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับ การดำเนินงานของมัสยิดในพื้นที่หลากหลายแห่ง ที่ใช้กรรมการมัสยิดเป็นแกนนำในการสอดส่องดูแลคนในชุมชน รวมถึงการใช้กองทุนชะกาต เป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือชุมชนในช่วงเหตุการณ์สำคัญ และมีการบริจาคเงิน คืนกองทุนเมื่อปัญหาดังกล่าวจบสิ้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกองทุนออมทรัพย์ชุมชน กองทุนฌาปนกิจ กองทุนเพื่อการศึกษาในชุมชน ซึ่งจะเป็นกลไกเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาความเปราะบางของครัวเรือนได้ อย่างเหมาะสมต่อไป

บทที่ 6

บทสรุป และแนวนโยบายที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาความเปราะบางด้านเศรษฐกิจ ของครัวเรือนในสามจังหวัดชายแดนใต้

6.1 สรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนตามแนวคิดของ Chaudhuri (2003) จากระบบสมการที่ครอบคลุมปัจจัยระดับครัวเรือนและระดับชุมชนที่สังเกตได้นั้น พบว่า ค่าเฉลี่ยความเปราะบางในภาพรวมของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2560 ค่าเฉลี่ยความเปราะบางเท่ากับร้อยละ 46.56 ค่าความเปราะบางที่มีค่าต่ำนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาความเปราะบางได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งหากพิจารณาค่าเฉลี่ยความเปราะบางของครัวเรือนในรายพื้นที่ พบว่า ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครมีค่าเฉลี่ยความเปราะบางต่ำสุด (ร้อยละ 14.74) ตามด้วยครัวเรือนในภาคกลาง (ร้อยละ 35.73) ครัวเรือนในภาคใต้ (ร้อยละ 50.21) ครัวเรือนในภาคเหนือ (ร้อยละ 57.70) และครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 65.23)

แม้ว่าครัวเรือนในภาคใต้จะมีค่าเฉลี่ยความเปราะบางในระดับปานกลาง แต่หากพิจารณาค่าเฉลี่ยความเปราะบางของ 3 จังหวัดชายแดนใต้ จะพบว่า ค่าเฉลี่ยดังกล่าวของแต่ละจังหวัดอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง (ร้อยละ 58.21 ในจังหวัดปัตตานี ร้อยละ 47.17 ในจังหวัดยะลา และร้อยละ 72.40 ในจังหวัดนราธิวาส) แสดงให้เห็นว่า นโยบายแก้ไขปัญหาค่าความยากจนมีประสิทธิภาพค่อนข้างน้อย รวมถึงนโยบายด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ อาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาความเปราะบางในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้ครัวเรือนเปราะบางใน 3 จังหวัดชายแดนใต้มีสัดส่วนสูงกว่าพื้นที่อื่นอย่างชัดเจน (ร้อยละ 61.00 ในจังหวัดปัตตานี ร้อยละ 47.81 ในจังหวัดยะลา และร้อยละ 80.87 ในจังหวัดนราธิวาส)

เมื่อจำแนกครัวเรือนออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มครัวเรือนยากจน และมีความเปราะบางจากการไม่สามารถเพิ่มรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Structural Vulnerable Poor: A) 2) กลุ่มครัวเรือนยากจน และมีความเปราะบางจากความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Transitory Vulnerable Poor: B) 3) กลุ่มครัวเรือนยากจน แต่ไม่มีความเปราะบาง (Invulnerable Poor: C) 4) กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากการไม่สามารถเพิ่มรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Structural Vulnerable Non-Poor: D) 5) กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน แต่มีความเปราะบางจากความแปรปรวนของรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพ (Transitory

Vulnerable Non-Poor: E) และ 6) กลุ่มครัวเรือนไม่ยากจน และไม่มีความเสี่ยง (Invulnerable Non-Poor: F) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าในภาพรวมของประเทศ กลุ่มครัวเรือนที่ไม่ประสบปัญหาความยากจน และไม่มีความเสี่ยง จะเป็นกลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนสูงที่สุด แต่ในจังหวัดปัตตานีและจังหวัดยะลานั้น กลุ่มครัวเรือนประเภทนี้กลับมีสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกับกลุ่มครัวเรือนประเภทอื่น ๆ หรือมีสัดส่วนน้อยกว่า ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ในจังหวัดนราธิวาส จึงอาจกล่าวได้ว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ นั้น เป็นครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ

ทั้งนี้ ร้อยละ 80 ของความเปราะบางของครัวเรือน สามารถอธิบายได้จากความแปรปรวนในรายจ่าย เพื่อการดำรงชีพ (Risk induced Vulnerability) ซึ่งเกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ครัวเรือนประสบในระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนในการรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภค อย่างไรก็ตาม ในจังหวัดนราธิวาสนั้น ยังคงพบความเปราะบางที่มีสาเหตุจากความยากจนและเหนี่ยวนำให้เกิดความเปราะบาง (Poverty induced Vulnerability) แสดงให้เห็นการทับซ้อนของปัญหาของความยากจนและปัญหาความเปราะบางในพื้นที่อีกด้วย

สอดคล้องกับผลจากการลงพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ และจังหวัดสงขลา เพื่อสำรวจความเปราะบางทางเศรษฐกิจในรายละเอียด ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับด้านรายได้ รายจ่ายเพื่อการบริโภค ทรัพย์สินที่ครัวเรือนถือครอง และภาระหนี้สินของครัวเรือน โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 441 ชุด ที่พบว่า ครัวเรือนใน 3 จังหวัดมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยต่ำกว่าจังหวัดสงขลาเพียงเล็กน้อย ตรงกันข้ามกับรายได้ของครัวเรือนที่ต่ำกว่าจังหวัดสงขลาเกือบ 3 เท่า แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงที่จะทำให้ความมั่นคงของครัวเรือนลดลงได้ อีกทั้ง กลุ่มครัวเรือนยากจน ไม่ว่าจะเป็น Structural Vulnerable Poor (A) Transitory Vulnerable Poor (B) หรือ Invulnerable Poor (C) ต่างก็มีระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่ารายได้ ส่งผลให้เกิดหนี้สินภายในครัวเรือนจำนวนมาก จนกระทั่งครัวเรือนไม่สามารถรักษาระดับรายจ่ายเพื่อการดำรงชีพได้ หากเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิดขึ้น

สำหรับทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือนนั้น มีความคล้ายคลึงกันในทุก 2 พื้นที่ แต่ทรัพย์สินที่ถือครองโดยครัวเรือนที่อาศัยในจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่จะเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูง เช่น รถยนต์ และคอมพิวเตอร์ ในขณะที่ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ จะถือครองทรัพย์สินที่มีมูลค่าไม่สูงมากนัก เช่น รถจักรยานยนต์ ข้อค้นพบดังกล่าว เป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อมูลภาระหนี้สินของครัวเรือนที่บ่งชี้ว่า ทุกกลุ่มครัวเรือนจะมีภาระหนี้ในการเช่าซื้อรถในสัดส่วนค่อนข้างสูง ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนยากจน จะมีหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย และหนี้ทุนการศึกษา ในสัดส่วนที่ค่อนข้างมากเช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อฐานะทางการเงินของครัวเรือนใน

พื้นที่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกก็พบข้อมูลที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ประชาชนในพื้นที่มักประสบปัญหาในการเข้าถึงแหล่งทุนการศึกษา และยังต้องการความช่วยเหลือในการซ่อมแซมบ้าน อันเป็นภาพสะท้อนปัญหาทางเศรษฐกิจที่สะท้อนไปยังปัญหาสังคมในพื้นที่ได้

นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่ครัวเรือนประสบและส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงิน ก็เป็นปัจจัยเชิงสาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงและเปราะบาง แม้ว่าเหตุการณ์ในทั้ง 2 พื้นที่จะมีความคล้ายคลึงกัน โดยเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ครัวเรือนตัวอย่างใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ประสบนั้น ส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านแรงงาน ปัญหาทางด้านครอบครัว และปัญหาสังคม ในขณะที่เหตุการณ์ด้านความปลอดภัย การถูกทำร้าย และการไม่สามารถเข้าถึงบริการภาครัฐ กลับมีสัดส่วนที่ลดลง ในขณะที่ครัวเรือนในจังหวัดสงขลา ยังคงเผชิญกับเหตุการณ์ด้านความปลอดภัยในการเดินทาง และการมีแหล่งมั่วสุม แก๊งค์วัยรุ่น และการแข่งรถในพื้นที่ แต่ความถี่ของเหตุการณ์ก็มีความแตกต่างกัน และเมื่อครัวเรือนต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ฐานะทางการเงินของครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้จะได้รับผลกระทบมากกว่าครัวเรือนในจังหวัดสงขลาอย่างชัดเจน

6.2 แนวนโยบายที่เหมาะสมในการบรรเทาปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

แม้ผลการศึกษาจะชี้ให้เห็นว่า ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้เป็นครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจสูง โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับภาพรวมของประเทศและในภูมิภาคอื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุของความเปราะบางเหล่านั้น กลับพบว่ามียุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันไปใน 3 จังหวัด แนวนโยบายที่ใช้เพื่อบรรเทาปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจจึงควรคำนึงถึงบริบทดังกล่าวด้วย โดยพบว่า จังหวัดนราธิวาสเป็นจังหวัดที่ควรได้รับความช่วยเหลือเป็นลำดับแรก เนื่องจากยังมีครัวเรือนจำนวนมากที่ประสบปัญหาความยากจนอยู่ เมื่อผนวกกับความผันผวนของระดับรายจ่ายเพื่อการยังชีพที่เกิดขึ้น จึงทำให้ครัวเรือนเหล่านี้เป็นครัวเรือนที่ยากจน และมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจด้วย แนวนโยบายจึงควรมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนของครัวเรือน เพื่อสร้างรายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในเบื้องต้น หลังจากนั้นจึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครัวเรือน เพื่อให้ยังคงสามารถดำรงฐานะทางการเงินของครัวเรือนต่อไปได้ เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดในอนาคต

การสร้างหลักประกันทางการเงิน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนให้ครัวเรือนทำประกันภัยเพื่อคุ้มครองความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว หรือกิจการ เช่น ประกันพืชผล ประกันชีวิต หรือประกันสุขภาพ รวมถึงการให้ความรู้ทางการเงิน (financial literacy) กับครัวเรือนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ จึงมีความเป็นจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้สถานะทางการเงินของครัวเรือนเหล่านี้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไปในอนาคต และลดโอกาสในการกลับไปเป็นครัวเรือนยากจนอีก

นอกจากนี้ ภาครัฐควรเน้นการลงทุนในทุนมนุษย์ เพื่อให้ครัวเรือนมีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจต่อไปในระยะยาวอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยเฉพาะการฝึกทักษะอาชีพตั้งแต่ในโรงเรียน ตลอดจนการสร้างองค์ความรู้เพื่อต่อยอดทักษะเหล่านั้น ทำให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง เช่น การทำผลิตภัณฑ์ การตลาด การจัดจำหน่าย เป็นต้น รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาจากหน่วยงาน/องค์กรทั้งภายในและต่างประเทศให้ทั่วถึง ก็น่าจะเป็นมาตรการในระยะยาวที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนได้อีกทางหนึ่ง

ทั้งนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า เมื่อครัวเรือนต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดการณ์ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเงินของครัวเรือนแล้ว ครัวเรือนส่วนใหญ่มักขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ รวมถึงการพึ่งพาทางการเงินจากกลุ่มคนรู้จัก เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ซึ่งยังเป็นการแก้ไขปัญหาในระยะสั้น ที่มีข้อจำกัดในเชิงงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล รวมถึงความยั่งยืนในอนาคต

ดังนั้นแนวนโยบายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ครัวเรือนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ จึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาทุนทางสังคมเป็นสำคัญ โดยเฉพาะในชุมชนขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกล ประชาชนในพื้นที่อาจไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ อย่างรวดเร็วเท่าที่ควร การสร้างเสริมให้ชุมชนมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง จะเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เมื่อครัวเรือนต้องเผชิญกับเหตุการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ ที่ครัวเรือนเองไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง ทั้งนี้ การอาศัยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศาสนาที่โดดเด่นของประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อผลักดันให้เกิดเครือข่ายระดับชุมชนที่มีความไว้วางใจและมีบรรทัดฐานร่วมกัน ภายใต้หลักการศาสนาอิสลาม โดยมีผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนาเป็นผู้นำในการขับเคลื่อน เช่น กองทุนชะกาต กองทุนออมทรัพย์ชุมชน กองทุนฌาปนกิจ หรือกองทุนเพื่อการศึกษาในชุมชน ซึ่งล้วนเป็นทางเลือกให้ประชาชนในพื้นที่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้อย่างไม่เป็นทางการ ที่มีการดำเนินการภายใต้หลักการเงินอิสลามได้ ย่อมเป็นกลไกทางสังคมที่มีประสิทธิภาพในการช่วยบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุของความเปราะบางทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

6.3 ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องด้วยสถานการณ์โรคระบาด COVID-19 ทำให้การลงเก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา จะดำเนินการในพื้นที่ปลอดภัยจากการแพร่ระบาดของโรคเป็นหลัก อีกทั้ง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะเลือกใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ส่งผลให้รายละเอียดในของผลการศึกษาในส่วนนี้อาจไม่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในพื้นที่ได้ รวมถึง นโยบายเยียวยาที่เกิดขึ้นในช่วงการลงพื้นที่สำรวจ ทำให้ข้อมูลความช่วยเหลือของภาครัฐเพิ่มขึ้นมากกว่าสถานการณ์ปกติ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงอาจไม่สามารถเห็นภาพความความช่วยเหลือในสถานการณ์ปกติได้ ดังนั้น ในงานศึกษาถัดไปอาจต้องมีการสำรวจครอบคลุมที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจในพื้นที่เป้าหมายอีกครั้ง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในผลการศึกษาต่อการวางนโยบายของภาครัฐต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558: โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อย อายุยืน. สืบค้นจาก http://countryoffice.unfpa.org/thailand/drive/FAMILY_REPORTTHAI_EBOOK.pdf.
- กุลภา วจนสาร. 2554. งานวิจัยเรื่องภาพและชีวิตครอบครัวในสังคมไทย. รายงานวิจัยในชุดโครงการการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและครอบครัว: ผลกระทบต่อสังคมไทยและทางเลือกเชิงนโยบาย. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สวรัย บุญยमानนท์ และจรัมพร โห้ลายอง. 2553. ภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นอย่างไร เมื่อผู้สูงวัยเป็นหัวหน้าครัวเรือน?. ใน สุชาดา ทวีสิทธิ์ และสวรัย บุญยमानนท์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สวรัย บุญยमानนท์ และปัทม ชัยวัฒน์. 2560. พลังครอบครัว: อิทธิพลต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือน. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2558. ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ปี 2556. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2559. สัดส่วนคนจน เมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามจังหวัด ปี พ.ศ. 2543 - 2560. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2561. จาก http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_FullScreen.aspx?reportid=672&template=2R1C&yeartype=M&subcatid=60
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2555. หนี้สินครัวเรือน : ผลกระทบระดับประเทศ. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2561. จาก goo.gl/sv2Upacontent_copy
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2559. การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2558. สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2559. จาก <http://service.nso.go.th/nso/web/osurvey/surpop2-7-3.html>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. 2557. ประเด็นเศรษฐกิจในรอบปี 2556. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562. จาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AnnualReport/AnnualReport/Annual_Y56_T.pdf.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. 2561. รายงานสภาวะเศรษฐกิจไทยปี 2560. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562. จาก <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AnnualReport/AnnualReport/AnnualReport2560.pdf>

- Anderloni, L., Bacchiocchi, E., & Vandone, D. 2012. **Household financial vulnerability: An empirical analysis**. *Research in Economics*, 66, 284–296.
- Azam, S. & Imai, K. 2012. Measuring Households' Vulnerability to Idiosyncratic and Covariate Shocks- the case of Bangladesh. **Discussion Paper series RIEB Kobe University**. Online at <https://core.ac.uk/download/pdf/6577082.pdf>.
- Blommborg Businessweek. 2018. **Which Emerging Markets Are Most Vulnerable?** Retrieved 20 December 2018 from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-16/turkey-was-ripe-for-a-currency-crisis-will-it-spread>.
- Brunner, K. M., Spitzer, M. & Christanell, A. 2012. **Experiencing fuel poverty: Coping strategies of low-income households in Vienna/Austria**. *Energy Policy* 49 (2012) 53–59.
- Bryk, A. S., & Raudenbush, S. W. 1992. **Hierarchical linear models: Applications and data analysis**. Newbury Park: Sage Publications.
- Calvo, C., & Dercon, S. 2007. **Vulnerability to Poverty**. Retrieved 20 December 2018 from <https://www.economics.ox.ac.uk/Centre-for-the-Study-of-African-Economies-Series/vulnerability-to-poverty>.
- Chaudhuri, S. 2003. **Assessing vulnerability to poverty: Concepts, empirical methods and illustrative examples**. Retrieved 20 December 2018 from URL: <https://www.researchgate.net/publication/266097491Assessingvulnerabilitytopovertyconceptsempiricalmethodsandillustrativeexamples>
- Christiaensen, L. J., & Boisvert, R. N. 2000. **On measuring household food vulnerability: Case evidence from Northern Mali**. Retrieved 20 December 2018 from <https://ideas.repec.org/p/ags/cudawp/127676.html>.
- Cunningham, W., & Maloney, W. F. 2000. **Measuring vulnerability: Who suffered in the 1995 Mexican Crisis?** Retrieved 20 December 2018 from <http://web.worldbank.org/archive/website00960A/web/pdf/vulnerab.pdf>.
- Dercon, S., & Krishnan, P. 2000. **Vulnerability, seasonality and poverty in Ethiopia**. *Journal of Development Studies*, 36(6), 25–53.
- Dercon, S., Hoddinott, J., & Woldehanna, T. 2005. **Shocks and consumption in 15 Ethiopian Villages, 1999–2004**. *Journal of African Economies*, 14(4), 559–585. Retrieved 20 December 2018 from <http://dx.doi.org/10.1093/jae/eji022>.
- Dercon, S., Hoddinott, J., & Woldehanna, T. 2005. **Shocks and consumption in 15 Ethiopian Villages, 1999–2004**. *Journal of African Economies*, 14(4), 559–585.

- Dutta, I., Foster, J., & Mishra, A. 2011. **On measuring vulnerability to poverty**. *Social Choice and Welfare*, 37(4) , 743– 761. Retrieved 20 December 2018 from <http://dx.doi.org/10.1007/s00355-011-0570-1>
- Flato, M., Muttarak, R. & Pelsier, A. 2017. Women, Weather, and Woes: The Triangular Dynamics of Female-Headed Households, Economic Vulnerability, and Climate Variability in South Africa. **World Development** Vol. 90, pp. 41–62, 2017
- Giang, L. T. , & Pfau, W. D. 2009. **Vulnerability of vietnamese elderly to poverty: Determinants and policy implications**. *Asian Economic Journal*, 23(4) , 419– 437. Retrieved 20 December 2018 from <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8381.2009.02022.x>.
- Goldstein, H. 1991. Multilevel Modelling of Survey Data. **The Statistician**, Vol. 40, No. 2, Special Issue: Survey Design, Methodology and Analysis. (1991), pp. 235-244.
- Goldstein, H. 1999. **Multilevel statistical models**. London: Arnold
- Gunther, I. and Harttgen, K. 2008. **Estimating Households Vulnerability to Idiosyncratic and Covariate Shocks: A Novel Method Applied in Madagascar**. *World Development*. 37(7). doi:10.1016/j.worlddev.2008.11.006. 1222–1234
- Harttgen, K. & Günther, I. 2006. Households' Vulnerability to Covariate and Idiosyncratic Shocks. **Proceedings of the German Development Economics Conference**, Berlin 2006 / Verein für Socialpolitik, Research Committee Development Economics, No. 10.
- Hoddinott, J. & Quisumbing, A. 2003. Methods for Microeconomic Risk and Vulnerability Assessments. **Social Protection Discussion Paper**. No. 0324. Washington DC: World Bank. 2003.
- Hox, J. 2002. **Multilevel analysis – Techniques and Applications**. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Jalan, J. and Ravallion, M. n.d. **Determinants of Transient and Chronic Poverty: Evidence from Rural China**. Retrieved 4 November 2019 from <http://library.isical.ac.in:8080/jspui/bitstream/10263/3920/1/determinants.pdf>.
- Jha, R., Dang, T., & Tashrifov, Y. 2010. **Economic vulnerability and poverty in Tajikistan**. *Economic Change and Restructuring*, 43(2), 95–112. Retrieved 20 December 2018 from <http://dx.doi.org/10.1007/s10644-009-9079-3>.
- Lawson, R., Williams, J. & Wooliscroft, B. 2015. **Contrasting approaches to fuel poverty in New Zealand**. *Energy Policy* 81 (2015) 38–42 .
- Lechtenfeld, T. and Povel, F. 2008. **Vulnerability to Poverty in Southeast Asia**. Retrieved 4 November 2019 from <http://www.econ.tu.ac.th/oldweb/doc/seminar/163/>

thammasat_vulnerability_%E0%CD%A1%CA%D2%C3%CA%D1%C1%B9%D2%E0%C1%C2.51.pdf.

- Ligon, E., & Schechter, L. 2003. Measuring vulnerability. **Economic Journal**. 113(486). C95–C102.
- Ligon, E., & Schechter, L. 2004. Evaluating different approaches to estimating vulnerability. **Social Protection Discussion Paper**. series no. 0410. Washington: World Bank.
- Luttmer, E. F. P. 2000. **Inequality and poverty dynamics in transition economies: Disentangling real events from noisy data**. Washington, DC: Mimeo, World Bank.
- Morduch, J. 1994. **Poverty and vulnerability**. The American Economic Review, 221–225
Retrieved 20 December 2018 from <http://www.jstor.org/stable/2117833>.
- Moser, C. 1998. **The Asset Vulnerability Framework: Reassessing Urban Poverty Reduction Strategies**. World Development. 26(1). 1-19.
- Novignon, J. 2010. Estimating household vulnerability to poverty from cross section data: an empirical evidence from Ghana. **MPRA Paper** No. 39900, posted 8. July 2012 07:30 UTC. Online at <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/39900/>
- Papada, L. & Kaliampakos, D. 2016. **Measuring energy poverty in Greece**. Energy Policy 94 (2016) 157–165.
- Phimister, E., Vera-Toscano, E. & Roberts, D. 2015. **The dynamics of energy poverty: evidence from Spain**. Economic Energy Environ. Policy 4 (2015) 153–166.
- Pritchett, L., Suryahadi, A., & Sumarto, S. 2000. Quantifying vulnerability to poverty: A proposed measure, with application to Indonesia. **SMERU working paper**, Social Monitoring and Early Response Unit (SMERU). Washington: World Bank.
- Suryahadi, A. & Sumarto, S. 2003. Poverty and Vulnerability in Indonesia before and after the economic Crisis. **Asia Economic Journal**. 17(1). 2003. 45-64
- Suryahadi, A., Sumarto, S., & Pritchett, L. 2000. **Quantifying vulnerability to poverty – A proposed measure, applied to Indonesia**. Retrieved 20 December 2018 from URL:[http://EconPapers.repec.org/ RePEc:wbk:wbrwps:2437](http://EconPapers.repec.org/RePEc:wbk:wbrwps:2437).
- Suwanhirunkul, P. 2014. **Zakat and its effect on Muslim education expenditure in Bangkok Metropolis Region**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Suwanhirunkul, S. 2013. **The potential impact of Islamic compulsory charity Zakat on alleviating poverty in Thailand**. Bangkok: Chulalongkorn University.

- Tesliuc, E., & Lindert, K., 2004. Risk and vulnerability in Guatemala: A quantitative and qualitative assessment. **Social protection discussion paper 0404**. Washington: World Bank.
- Thang T. Vo. 2018. Household vulnerability as expected poverty in Vietnam. **World Development Perspectives**. 10-12 (2018).
- Thang T. Vo. 2018. Household vulnerability as expected poverty in Vietnam. **World Development Perspectives**. 10–12 (2018) 1–14.
- Woolard, I., & Klasen, S. 2005. Income mobility and household poverty dynamics in South Africa. **Journal of Development Studies**. 41, 865–897.
- Yaqub, S. 2001. **Intertemporal Welfare Dynamics: Extents and Causes**. Conference paper given at Brookings Institution/ Carnegie Endowment Workshop, Globalization: New Opportunities, New Vulnerabilities. Retrieved 4 November 2019 from <http://www.ceip.org/files/pdf>.
- Zhang, Y., & Wan, G. 2009. How precisely can we estimate vulnerability to poverty? **Oxford Development Studies**. 37(3) , 277– 287. <http://dx.doi.org/10.1080/13600810903094471>.

ภาคผนวก

แบบสอบถามความเปราะบางของครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

แบบสอบถามชุดนี้ทำขึ้นเพื่อวิเคราะห์ความเปราะบางของครัวเรือนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ มีจุดมุ่งหมายในการพิจารณาสภาพสาเหตุของความเปราะบาง ปัญหาเชิงลึก และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาต่อไป โดยผลการวิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวม ไม่มีการระบุข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อป้องกันไม่ให้ข้อมูลเชื่อมโยงกลับไปหาผู้ให้ข้อมูลได้

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง () หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง ตามความเป็นจริง

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือน และสมาชิกภายในครัวเรือน

- 1.1 เพศ () 1. ชาย () 2. หญิง () 3. อื่นๆ
- 1.2 อายุ ปี
- 1.3 สถานภาพ () 1. โสด () 2. สมรส () 3. ม่าย/หย่า/แยก () 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
- 1.4 ศาสนา () 1. อิสลาม () 2. พุทธ () 3. คริสต์ () 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
- 1.5 จังหวัดที่อาศัย () 1. ปัตตานี () 2. ยะลา () 3. นราธิวาส () 4. สงขลา () 5. อื่นๆ.....
- 1.6 การศึกษาสูงสุด
- () 1. ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า () 2. มัธยมศึกษาตอนต้น () 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
- () 4. อนุปริญญา/ปวส. () 5. ปริญญาตรี หรือสูงกว่า () 6. อื่นๆ (ระบุ).....
- 1.7 อาชีพ
- () 1. เกษตรกร/ชาวไร่/ชาวสวน () 2. รับจ้างทั่วไป () 3. ธุรกิจส่วนตัว
- () 4. วิชาชีพเฉพาะ () 5. ไม่ได้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ () 6. อื่นๆ (ระบุ).....
- 1.8 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (รวมตัวท่านด้วย) คน
- 1.9 ข้อมูลของสมาชิกในครัวเรือน

	ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน	อายุ	ระดับการศึกษาสูงสุด	อาชีพ
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

1.10 รายได้ทั้งครัวเรือนต่อเดือน (ประมาณการ)..... บาทต่อเดือน

1.11 รายจ่ายทั้งครัวเรือนต่อเดือน (ประมาณการ) บาทต่อเดือน

ส่วนที่ 2: สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน

2.1 ท่านและสมาชิกในครัวเรือนเป็นเจ้าของสินทรัพย์ชนิดใด [ตอบได้หลายข้อ]

- () 1. ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย () 2. ที่ดินสำหรับการเกษตร () 3. ที่ดินให้เช่า () 4. ที่ดินว่างเปล่า
- () 5. อาคารพาณิชย์ () 6. บ้านพักอาศัย () 7. รถจักรยานยนต์ () 8. รถยนต์
- () 9. ที่วี () 10. ตู้เย็น () 11. เครื่องปรับอากาศ () 12. คอมพิวเตอร์
- () 13. โทรศัพท์มือถือ () 14. เงินฝากในธนาคาร () 15. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

2.2 ปัจจุบันท่านและสมาชิกในครัวเรือนมีหนี้สินชนิดใด [ตอบได้หลายข้อ]

- () 1. หนี้บัตรเครดิต () 2. หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย () 3. หนี้ทุนการศึกษา () 4. หนี้กองทุนหมู่บ้าน
 () 5. หนี้เช่าซื้อรถ () 6. หนี้ซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า () 7. หนี้บัตรเครดิตเงินด่วน () 8. หนี้บัตรเครดิต
 () 9. หนี้วงแชร์/เฟสบุ๊ก () 10. หนี้การพนัน () 12. หนี้ยืมเงินคนรู้จัก () 13. หนี้ร้านค้า/โชห่วย
 () 13. หนี้จำนอง () 14. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

2.3 ปัจจุบันท่านและสมาชิกในครัวเรือน ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐบ้างหรือไม่ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

2.4 ปัจจุบันท่านและสมาชิกในครัวเรือน ได้รับความช่วยเหลือจากนายจ้างบ้างหรือไม่ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

2.5 ปัจจุบันท่านและสมาชิกในครัวเรือน ได้รับความช่วยเหลือจากญาติ หรือคนรู้จัก บ้างหรือไม่ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

2.6 ปัจจุบันท่านและสมาชิกในครัวเรือน ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรทางศาสนาบ้างหรือไม่ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

2.6 ปัจจุบันท่านและสมาชิกในครัวเรือน ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กร/บุคคลอื่นๆ บ้างหรือไม่ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

2.7 ท่านและสมาชิกในครัวเรือน เคยทำประกันสุขภาพ ประกันชีวิต หรือวางแผนการเงินล่วงหน้าหรือไม่ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

ส่วนที่ 3: ความเปราะบางของครัวเรือน

ภายในช่วงระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนท่านประสบปัญหาเหตุการณ์เหล่านี้หรือไม่ (กรุณาใส่เครื่องหมาย / ในช่องมี ไม่มี หรือไม่แน่ใจ) กระทบกับฐานะทางการเงินของครอบครัวหรือไม่ (กรุณาใส่เครื่องหมาย / ในช่องกระทบ หรือไม่กระทบ) หากท่านประสบปัญหาดังกล่าวใช้วิธีใดในการแก้ปัญหา (โปรดอธิบาย)

เหตุการณ์	เคยประสบปัญหา			ผลต่อฐานะการเงิน		วิธีแก้ไขของท่าน (โปรดระบุ)
	มี	ไม่มี	ไม่แน่ใจ	กระทบ	ไม่กระทบ	
1. สมาชิกในครัวเรือนถูกเลิกจ้าง หรือไม่มีงานทำโดยกะทันหัน						
2. สมาชิกในครัวเรือนไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ได้						
3. ครัวเรือนประสบปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง						
4. ครัวเรือนประสบปัญหาไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัยหรือไม่						
5. ครัวเรือนประสบปัญหาการผลิตและเพาะปลูกทางการเกษตร						

เหตุการณ์	เคยประสบปัญหา			ผลต่อฐานะการเงิน		วิธีแก้ไขของท่าน (โปรดระบุ)
	มี	ไม่มี	ไม่แน่ใจ	กระทบ	ไม่กระทบ	
6. ครีวเรือนประสบปัญหาหาค่าพิชผลทางการเกษตร						
7. ครีวเรือนประสบปัญหาต้นทุนในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นสูง						
8. ธุรกิจของครีวเรือนประสบปัญหาไม่มีลูกค้า ไม่สามารถแข่งขัน ไม่มีเงินทุน ฯลฯ						
9. ครีวเรือนประสบปัญหาค่าครองชีพขึ้นสูง รายได้ไม่เพียงพอรายจ่าย						
10. ครีวเรือนประสบปัญหาเหตุร้าย เช่น ไฟไหม้ ขโมยขึ้นบ้าน						
11. สมาชิกในครีวเรือนประสบอุบัติเหตุ บาดเจ็บ ถูกทำร้าย						
12. สมาชิกในครีวเรือนเสียชีวิตจากสาเหตุที่มิได้คาดหมาย						
13. สมาชิกในครีวเรือนเจ็บป่วยจากโรคร้ายแรง						
14. สมาชิกครีวเรือนมีการตั้งครรภโดยมิได้คาดหมาย						
15. สมาชิกครีวเรือนมีการทำแท้ง						
16. สมาชิกครีวเรือนมีการเข้าร่วมแก๊งค์วัยรุ่น หรือแข่งรถ						
17. สมาชิกครีวเรือนมีการติดยาเสพติด บุหรี่ เหล้า						
18. สมาชิกครีวเรือนมีการติดการพนัน ติดหนี้ในระบบ						
19. บริเวณบ้านพักอาศัยของครีวเรือนมีความไม่ปลอดภัย มีแหล่งมั่วสุม						
20. การเดินทางภายในพื้นที่ที่มีความไม่ปลอดภัย						
21. มีความรุนแรง หรือการทำร้ายภายในครอบครัว						
22. ตัวท่าน/คนในบ้าน ถูกทอดทิ้งโดยลูกหลาน						
23. ตัวท่าน/คนในบ้าน ต้องรับภาระดูแลเด็กเล็ก						
24. ตัวท่าน/คนในบ้าน ต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุ						
25. ตัวท่าน/คนในบ้าน ต้องรับภาระดูแลผู้พิการ						
26. ตัวท่าน/คนในบ้าน ถูกหลอกลวงโดยแก๊งค์มีฉฉฉฉหรือคนรู้จัก						
27. ตัวท่าน/คนในบ้าน ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม						
28. ตัวท่าน/คนในบ้าน ถูกคุกคามโดยผู้มีอิทธิพล						
29. ตัวท่าน/คนในบ้าน ไม่สามารถเข้าถึงการบริการภาครัฐ						
30. อื่นๆ						
31. อื่นๆ						

ส่วนที่ 4 ปัญหาที่ท่านประสบในการดำรงชีวิต หรือความต้องการได้รับความช่วยเหลือ

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม